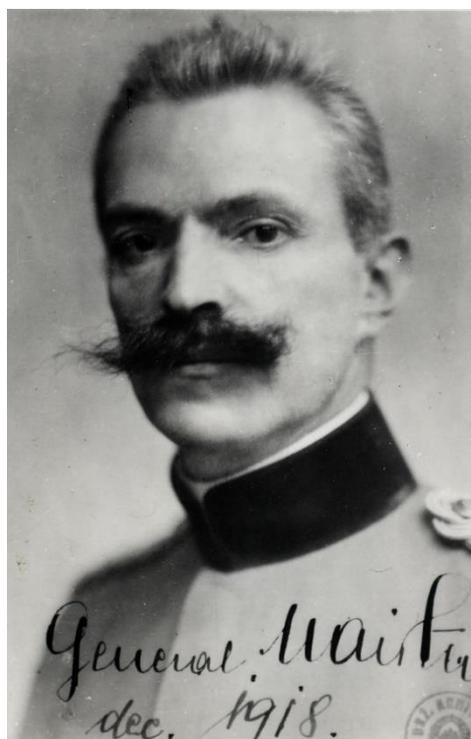

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Delovanje Rudolfa Maistra v Celju
RAZISKOVALNA NALOGA

Avtorja: Tea Dular, Filip Ratkajec

Mentorja: Sebastjan Pauman, prof., Urh Ferlež

Področje: Zgodovina

Mestna občina Celje
Mladi za Celje
Celje, marec 2020

Povzetek

Rudolf Maister je pomembna zgodovinska osebnost. S svojimi vojaškimi uspehi na Koroškem, v Prekmurju in predvsem na Štajerskem je Sloveniji priboril kar nekaj pomembnega ozemlja.

V teoretičnem delu raziskovalne naloge je predstavljeno življenje in delo generala Maistra, od vojaških dosežkov, pa do njegovega umetniškega ustvarjanja. V praktičnem delu je predstavljeno generalovo delovanje v Celju. Osredotočila sva se na njegovo sodelovanje s celjskimi gimnazijci, zbranimi v društvu Kondor, s katerimi je izdajal literarni časopis Savinja. Analizirala sva tudi nekaj literarnih del, ki so izšla v tem časopisu. Ugotovila sva, da je bilo njegovo sicer kratkotrajno bivanje v Celju zelo pomembno za izoblikovanje mlade generacije celjskih pisateljev, poleg tega pa si je v mestu ustvaril pomembne zveze z ljudmi, ki so mu pozneje pomagali pri obrambi severne meje.

S kratko anketo sva preverila poznavanje Rudolfa Maistra občanov Celja. Ugotovila sva, da je poznavanje pri mladih in odraslih do 60. leta zelo pomanjkljivo, med tem ko vedo starejši o generalu Maistru mnogo več. S predvidevanjem rezultatov sva si postavila tudi šest hipotez, tretjo hipotezo sva ovrgla, peto delno potrdila, vse ostale pa potrdila. S sedmo hipotezo sva predvidevala, da bo iskanje podatkov o Maistrovem delovanju v Celju težavno. Tudi to hipotezo sva potrdila.

Ključne besede: Rudolf Maister, Celje, Kondor, časopis Savinja, I. gimnazija v Celju.

Zahvala

Zahvaljujema se dijakom, profesorjem I. gimnazije v Celju in Gimnazije Celje Lava, članicam Univerze za tretje življenjsko obdobje v Celju in ostalim za rešene ankete.

Zahvaljujema se mag. Mladenu Horvatu, za njegov topel sprejem in izčrpno predstavitev razstave o Rudolfu Maistru v vojašnici v Mariboru.

Profesorici Alenki Prebičnik Sešel se zahvaljujema za jezikovni pregled naloge.

V največjo pomoč sta nama bila najina mentorja: profesor Sebastjan Pauman in Urh Ferlež. Profesorju Paumanu se zahvaljujema za usmerjanje in strokovni pregled naloge, Urhu Ferležu pa za ideje, pomoč pri iskanju literature in organizacijo izleta v Maribor.

Hvala vodstvu I. gimnazije v Celju, ki nama je omogočilo dobre pogoje za delo.

Kazalo

1	Uvod	6
2	O raziskovanju	7
2.1	Namen naloge	7
2.2	Potek dela	7
2.3	Hipoteze	8
3	Teoretični del	9
3.1	Življenje Rudolfa Maistra	9
3.1.1	Maistrove korenine	9
3.1.2	Maistrova družina	11
3.1.3	Otroštvo in mladost	11
3.1.4	Vpis v vojsko	12
3.1.5	Poroka in otroci	13
3.1.6	Pokoj	14
3.2	Vojaški dosežki Rudolfa Maistra	15
3.2.1	Politična usmeritev Slovencev med I. svetovno vojno	15
3.2.2	Štajerska – borba za Maribor	16
3.2.3	Koroška	19
3.2.4	Boji za mejo v Prekmurju	21
3.3	Rudolf Maister kot umetnik	22
3.3.1	Kot pesnik	22
3.3.2	Slikarstvo	25
4	Praktični del	26
4.1	Maister v Celju in pomen njegovega bivanja v mestu	26
4.2	Maister in celjski dijaki	29
4.3	Glasiilo Savinja	33
4.4	Kako Celje Maistra obeležuje danes	38
5	Analiza ankete	40
5.1	Analiza rezultatov	41
5.2	Razprava	46
5.2.1	Hipoteze	46
5.2.2	Vrednotenje hipotez	47
6	Zaključek	49
7	Literatura in viri	51
7.1	Literatura	51

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

7.2 Viri	52
8 Kazalo grafov	53
9 Priloge	54
9.1 Priloga 1: Anketni vprašalnik	54
9.2 Priloga 2: Pesmi, ki jih je Maister napisal v Celju	55
9.3 Priloga 3: Besedila iz Savinje	61

Kazalo slik

Slika 1: V muzeju SV v Kadetnici v Mariboru.....	7
Slika 2: Rodovnik družine Maister.....	10
Slika 3: Družina Franca in Frančiške Maister okoli leta 1875 s sinovi	11
Slika 4: Rojstna hiša Rudolfa Maistra	12
Slika 5: Portreta Rudolfa Maistra.....	14
Slika 6: General Maister s slovenskimi vojaki na današnjem Trgu svobode v Mariboru 1918	17
Slika 7: General Rudolf Maister s svojimi najožjimi sodelavci v družbi dveh predstavnikov francoske misije ob obisku v Mariboru 17. 4. 1919.....	18
Slika 8: Razdelitev Koroške na con A in B.....	20
Slika 9: Pesniška zbirka Poezije	22
Slika 10: Rudolf Maister: Bled. Olje 1897.....	25
Slika 11: Prebivališče Maistra na Gregorčičevi 3.....	26
Slika 12: Prebivališče Maistra na Cankarjevi 13	26
Slika 13: Poveljnik Maister in njegov celjski črnovojaški vod.....	27
Slika 14: Hiša na desni je gostilna Jesernik – Pri Grenadriju, ki jo je rad obiskal Maister.....	28
Slika 15: Predstavniki literarnega kluba Kondor.	32
Slika 16: Naslovnica druge številke Savinje.....	33
Slika 17: Spominska plošča na I. gimnaziji Celje.....	38
Slika 18: Spomenik Maistra akademskega kiparja Boštjana Putriha, ki je skoraj prišel v Celje.	39

1 Uvod

Rudolf Maister je znan predvsem po svojem strastnem domoljubju in pesništvu. Brez njega bi slovenska zgodovina potekala drugače, Maribor bi bil v avstrijskih rokah, Prekmurje pa v madžarskih. Boril se je v prvi svetovni vojni in boju za severno mejo. Tudi ko ni imel podpore, ali pa ga je pestila bolezen, ni obupal in je našel način, da doseže svoj cilj.

Hkrati je pripomogel tudi h kulturnemu razvoju na slovenskih tleh. Kot zavedni Slovenec je pesnil izključno v slovenskem jeziku, kot študent se je občasno udeleževal srečanj skrivnega literarnega društva Zadruge. Člani Zadruga so bili med drugimi tudi Cankar, Župančič, Kette in Murn, eni izmed bolj znanih slovenskih literatov. Ukvarjal se je tudi s slikarstvom, vendar njegova dela na tem področju niso znana širši množici.

Tudi po upokojitvi je bil aktiven. Zbiral in zapisoval je vse, kar je našel o času med letoma 1912 in 1922. Prav zaradi Maistra o tem času tudi toliko vemo. Redno se je srečeval s svojimi severnimi borci in ohranjal spomine na dogodek, ki je trajno zaznamoval slovensko zgodovino.

Predvsem Maribor, generalov najbolj znan dosežek, je danes pomembno mesto v Sloveniji. Težko si predstavljamo našo državo brez Maribora in hvaležni smo lahko, da se je zanj boril tako zagreto, kot se je.

Leta 1913 je Maister deloval tudi v Celju, kjer je mlade gimnazijce navduševal v društvu Kondor. Na I. gimnaziji v Celju imamo spominsko ploščo posvečeno prav njemu. Zaradi te povezanosti s Celjem sva se za raziskovalno nalogo o njegovem delovanju tudi odločila.

2 O raziskovanju

2.1 Namen naloge

Namen raziskovalne naloge je bil opozoriti na delovanje Rudolfa Maistra v Celju, ki je v mestu preživel nekaj mesecev pred prvo svetovno vojno. Delovanje, čeprav kratko, je bilo pomembno, saj je Maister v tem času napletel pomembne vezi z ljudmi (predvsem mladimi), ki so šli po prvi svetovni vojni z njim v boj za severno mejo. Menila sva, da je to dejstvo med ljudmi precej neznano, zato sva se odločila to predstaviti v raziskovalni nalogi. Prav tako sva želela podrobneje analizirati glasilo Savinja, ki ga je urednikoval Maister skupaj s celjskimi gimnazijci, zbranimi v društvu Kondor.

2.2 Potek dela

Z delom sva začela jeseni 2019, ko sva dobila idejo za raziskovalno nalogo. Najprej sva se lotila iskanja virov; poizvedovala sva v Osrednji knjižnici Celje, Muzeju novejših zgodovine Celje, Muzeju narodne osvoboditve Maribor, v Muzeju Slovenske vojske Kadetnice Maribor, Univerzitetni knjižnici Maribor in muzeju Maistrove rojstne hiše v Kamniku. Preko Digitalne knjižnice Slovenije sva pregledala tudi staro slovensko časopisje za čas, ko je bil Maister v Celju, vendar razen nekaj skromnih omemb nisva našla ničesar pertinentnega. Nalogo sva razdelila na dva dela, na teoretični in praktični del. V teoretičnem delu sva po literaturi povzela Maistrovo življenjsko pot, njegovo vojaško kariero in umetniško ustvarjanje. V praktičnem delu sva raziskovala Maistrovo življenje v Celju. Na to temo je leta 1957 Fran Roš napisal obširen članek za Celjski zbornik, midva pa sva se ga trudila dopolniti z dodatnimi informacijami in posodobiti. Podrobno sva se lotila glasila Savinja in društva Kondor, s katerim se ni še nihče podrobneje ukvarjal, nekaj leposlovja sva tudi analizirala z literarnega vidika. V okviru raziskovanja sva izvedla tudi anketo, s katero sva preverjala poznavanje Rudolfa Maistra in njegovega delovanja v Celju. S predvidevanjem rezultatov sva postavila hipoteze, ki sva jih po analizi rezultatov potrdila ali zavrnila.

Slika 1: V muzeju SV v Kadetnici v Mariboru. Foto: Urh Ferlež.

2.3 Hipoteze

Postavila sva sedem hipotez. Šest izmed njih temelji na predvidevanju rezultatov ankete o poznavanju Rudolfa Maistra, sedma hipoteza pa se nanaša na praktičen del raziskovalne naloge, kjer sva s pomočjo literature raziskovala Maistrovo delovanje v Celju.

1. Večina anketirancev bo vedela, kdo je bil Rudolf Maister in zakaj je bil pomemben za slovensko zgodovino.
2. Večina anketirancev ne bo poznala nobenega Maistrovega umetniškega dela.
3. Več anketirancev bo vedelo, kje je Maister pokopan, kot kje se je rodil.
4. Večina anketirancev bo vedela, kdaj je Maister deloval v Celju in pri katerem literarnem krožku je sodeloval.
5. Večina anketirancev ne bo vedela, kdaj se praznuje dan Rudolfa Maistra in zakaj na ta dan.
6. Večina anketirancev bo vedela, na kateri stavbi se nahaja spominska plošča Rudolfa Maistra.
7. Literaturo o Maistrovem delovanju v Celju bo težko najti.

3 Teoretični del

3.1 Življenje Rudolfa Maistra

3.1.1 Maistrove korenine

Slovenski general, pesnik in predvsem domoljub Rudolf Maister, znan tudi pod psevdonimoma Vuk Slavič in Vojanov, je bil rojen 29. marca 1874 v Kamniku.

Marsikaj o njegovih prednikih izvemo iz dela njegovega vnuka Boruta Maistra, ki se je poglobljal v družinski rodovnik. Predniki Rudolfa Maistra so bili po očetovi strani avstrijskega porekla. Sredi osemnajstega stoletja se je Johann Georg Maister iz avstrijske Štajerske priselil na Ptuj. Ukvarjal se je z lončarstvom, njegov sin Johann Michael pa je rod lončarjev tudi nadaljeval.¹

Generalov ded Franc Maister (rojen leta 1801) in njegova žena Barbara (rojena Arjavz, 1796) sta imela štiri otroke, Josepha (rojen 1824), Franca (rojen 1826), Johanna Georga (rojen 1828) in Kajetana (rojen 1834). Tudi Franc, oče Rudolfa Maistra, se je v skladu z družinsko tradicijo izobraževal za lončarja, vendar se je po opravljeni vojaški službi zaposlil kot financar². Umrli je leta 1887 v Kranju, ko je bil Rudolf star 13 let.³

Mati Rudolfa Maistra, Frančiška Maister, prijateljcem znana tudi kot Franja ali Fani (rojena Tomšič, 1834) je bila hči znanega trebanjskega učitelja, organista in gostilničarja, Matije Tomšiča. Franjin brat Bernard se je poleg poučevanja ukvarjal še s pesništvom, pisanjem in prevajanjem. S poezijo se je ukvarjal tudi njen drugi brat Emanuel, ki je svoja dela objavljala v Novicah in Zgodnji danici.⁴

Franc in Franja sta se poročila 1867 v Trebnjem. Po Frančevi smrti, leta 1887, se je zaradi prenizke pokojnine preselila k svoji sestri Matildi na Unec.⁵

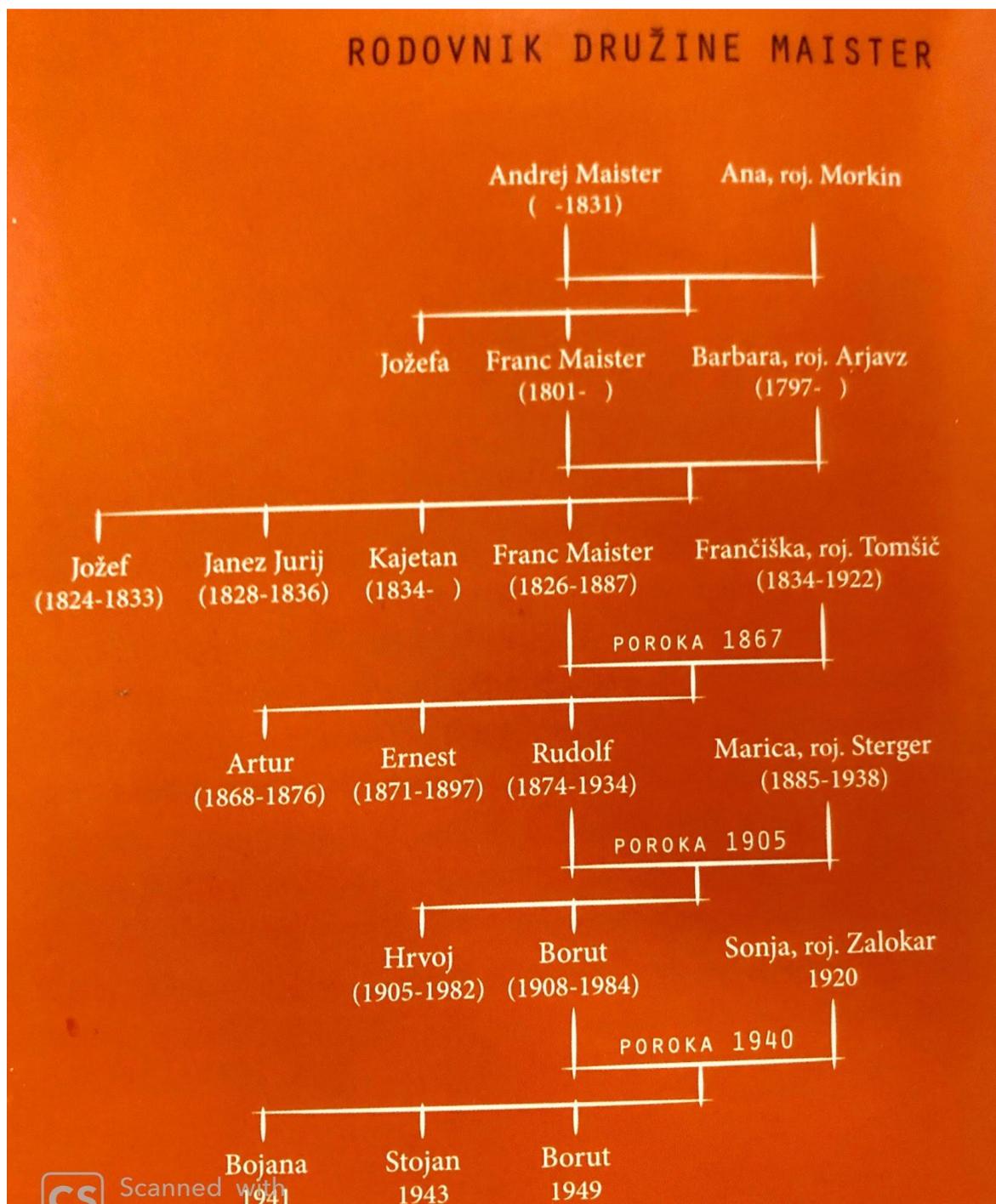
¹ Glavan, 2018, str. 7; Torkar, 2013, str. 13.

² nadzornik v finančni straži

³ Glavan, 2018, str. 7.

⁴ Glavan, 2018, str. 7–8.

⁵ Glavan, 2018, str. 7–9.

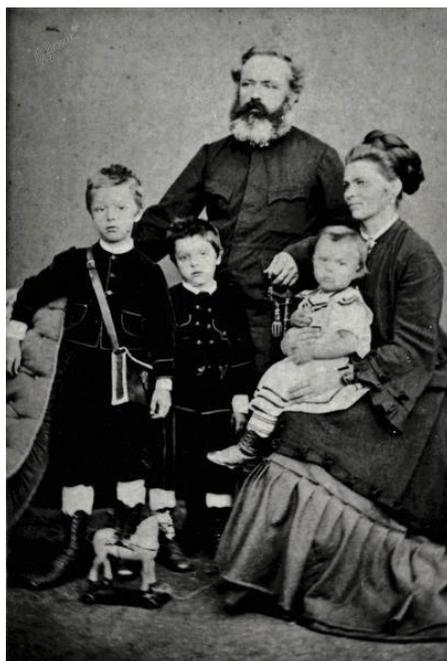

Slika 2: Rodovnik družine Maister (Vir: Torkar, 2014, str. 12)

3.1.2 Maistrova družina

Rudolf Maister je bil najmlajši izmed treh sinov Franca in Franje Maister. Njegova brata sta bila Artur Maister (1868–1876) in Ernest Maister (1870–1897).⁶

Leta 1876 je za davico umrl najstarejši izmed sinov, Artur. Pokopali so ga v Mengšu, po čemer lahko sklepamo, da je tam družina Maister v tistem času tudi živela. Brat Ernest je postal železniški uradnik, a je že v 26. letu starosti umrl za jetiko pri teti Matildi (mamini sestri) na Rakeku, pokopali pa so ga ob bratu Arturju.⁷

Slika 3: Družina Franca in Frančiške Maister okoli leta 1875 s sinovi
(Vir: <https://www.kamra.si/mm-elementi/item/druzina-rudolfa-maistra.html>, 5. 11. 2019)

3.1.3 Otroštvo in mladost

Družina se je zaradi očetovega dela pogosto selila. Ob Rudolfovem rojstvu so živeli v najemniškem stanovanju v večji enonadstropni hiši na Šutni št. 16, v Kamniku. Tu je Rudolf živel do svojega drugega leta starosti. Leta 1876 so se Maistrovi preselili v Mengeš, kjer je med letoma 1881 in 1883 končal dva razreda ljudske šole. Družina se je nato ustalila v Kranju, kjer je Rudolf dokončal še druga dva razreda. Po končani ljudski šoli se je leta 1885 vpisal na kranjsko nižjo gimnazijo in jo v petih letih tudi končal, 2. razred je namreč ponavljal zaradi latinščine.⁸

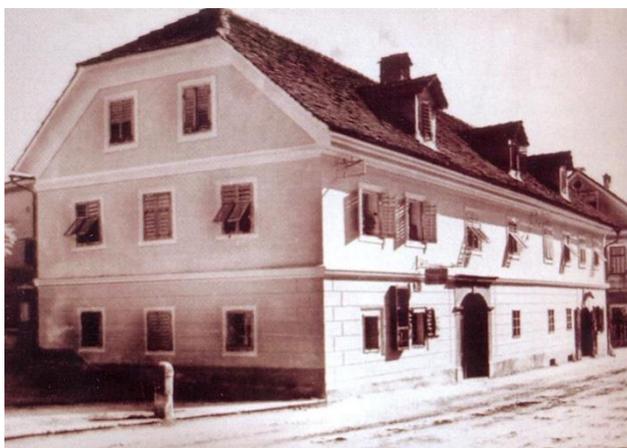
⁶ Glavan, 2018, str. 10

⁷ Glavan, 2018, str. 10

⁸ Glavan, 2018, str. 11

V tem času, natančneje 23. novembra 1887, je umrl tudi malo pred tem upokojeni Franc Maister, Rudolfov oče. Pokopali so ga v Kranju, a so ga kasneje prekopali v Mengeš. Uradni skrbnik Maistrovih otrok je postal Matildin mož Lovrenc Sebenikar. Proti koncu gimnazije je Rudolf začel izdajati rokopisni listič *Inter nos* (Med nami), v katerem je objavljala pesmi in prozo. Tako se je začela njegova pesniška pot.⁹

V šolskem letu 1890/91 se je Rudolf vpisal na ljubljansko gimnazijo. Z materjo sta se zato preselila v hišo na Židovski stezi 16. Ernest, Rudolfov starejši brat, se je do takrat že osamosvojil in se zaposlil kot železniški uradnik. Na takratni višji I. državni gimnaziji je dokončal peti in šesti razred. Tudi v Ljubljani ni pozabil na pesništvo. Izdajal je rokopisni listič *Večernica*. Eno izmed svojih črtic, *Pokopali smo jo*, je poslal mladinskemu listu *Vrtec*, ki jo je tudi objavil.¹⁰

Slika 4: Rojstna hiša Rudolfa Maistra (Vir: www.kamnik.si, 1. 2. 2020)

3.1.4 Vpis v vojsko

Po končani višji gimnaziji je Rudolf kmalu zaprosil za sprejem v domobransko kadetsko šolo. Sklepamo lahko, da je to storil zaradi slabšega ekonomskega stanja njegove družine ter zaradi privlačnosti uniforme, ki so jo pred njim nosili že njegov oče, brat in stric.

Razmere v takrat trdnem avstro-ogrskem cesarstvu, ki ga je posebej Franc Jožef, so bile mirne, državne službe pa visoko cenjene ter delo v njih zelo zaželeno in spoštovano. Avtro-ogrska vojska je bila takrat sestavljena iz štirih večjih skupin: mornarice, redne vojske, domobranstva (deželne obrambe) in črne vojske. Rudolf, ki je bil sin državnega uradnika, je bil na kadetnico (Landwehrkadetenschule) na Dunaj hitro sprejet. Šolo je v dveh letih končal in si s tem pridobil naziv kadeta naslovnega četovodje. Hkrati je postal tudi poklicni vojak, kar je bila v tistih časih najhitrejša pot do kruha.¹¹

⁹ Glavan, 2018, str. 11

¹⁰ Glavan, 2018, str. 11–12

¹¹ Glavan, 2018, str. 12, 13

3.1.5 Poroka in otroci

Med leti 1904 in 1906 je mladi častnik Rudolf Maister večino svojega časa preživel v Ljubljani. Hitro se je vključil v krog narodno prebujene ljubljanske množice. Leta 1904 je pri ljubljanski založbi Kleinmayr & Bamberg izdal svojo prvo pesniško zbirko Poezije, ki je bila v krogu ljubljanske družbe zelo odmevna. V tem času spozna tudi svojo bodočo ženo Marico.¹²

Marija (tudi Marica ali Mary) Stergarjeva je bila hči zdravnika Stanka Stergarja in Antonije Mankoč. Rodila se je 15. januarja 1883, že pri štirih letih pa je izgubila mater zaradi zapletov pri drugem porodu. Z očetom sta se sedem let kasneje preselila v Ljubljano, kjer je Marica zaključila višjo mestno dekliško šolo, ki je bila takrat najvišja šola v mestu za izobrazbo ženske populacije. Tu se je poleg materinščine naučila še nemščine in francoščine.¹³

Uniformirani častnik in pesnik se je v Marico zaljubil, čustva pa mu je vračala tudi ona. Oba sta bila dovolj zrela za zakon in sta se 14. marca 1905 v šempetrski cerkvi v Ljubljani tudi poročila. Zaradi Rudolfovega službovanja sta se veliko selila. Sprva jo je pod vodila v Galicijo, natančneje v Przemysl, kamor je bil Rudolf kazensko preseljen, in kasneje še v mnoge druge avstrijske vojaške baze, proti koncu življenja pa sta daljši čas bivala Mariboru. Leta 1905 se jima je rodil Hrvoj, 1908 pa še Borut. Hrvoj je obiskoval klasično gimnazijo v Mariboru in pozneje končal ekonomsko fakulteto na Dunaju. Mlajši Borut pa je končal realko in se izobrazil za gradbenega inženirja.¹⁴

Prva desetletja zakona je za sinova skrbela mati, v Galiciji pa tudi Rudolfova mati Francka. Šele z imenovanjem Rudolfa za generala je tudi Marija Maister sama postala zavedna Slovenka, ki je stopila v ospredje narodnega dogajanja, predvsem se je zavzemala za razne humane akcije, kot so npr. skrb za zdravje dijakov, pomoč dijakom, podpora kulturi. Bila je aktivna v večini mariborskih nacionalnih in kulturnih društvih (Jadranska straža, Rdeč križ, Društvo za zaščito dece in mladine). Kar 20 let je vodila Mariborsko žensko društvo. Z izjemnim znanjem francoščine je pomagala možu pri sporazumevanju z antantnimi silami v času I. svetovne vojne. Jugoslovanska vlada jo je nagradila z redom sv. Save IV. stopnje, francoska vlada, pa ji je zaradi predsedovanja Francoskemu krožku v Mariboru podelila kar dve priznanji (Palme academique ter Mouchan d'Isticar). Žal na njen pomen vse prepogosto pozabimo.¹⁵

¹² Glavan, 2018, str. 20

¹³ Glavan, 2018, str. 21

¹⁴ Glavan, 2018, str. 21, 22; Torkar, 2013, str. 14, 15

¹⁵ Glavan, 2018, str. 22; ¹⁵ Potrata, 2018, str. 153.

Slika 5: Portreta Rudolfa Maistra
(Vir: <https://www.muzej-kamnik-on.net/razstave/rudolf-maister-general-domoljub-pesnik-in-bibliofil/>, 5. 11. 2019)

3.1.6 Pokoj

General Rudolf Maister se je upokojil leta 1923. Zime je v času upokojitve preživel v Mariboru, poletja pa na Uncu. Tudi v pokoju pa Maister seveda ni miroval. Svoj čas je posvečal predvsem dokumentiranju političnega in vojaškega dogajanja na Slovenskem v letih 1912–1922. Ohranjal je stik s svojimi borci in številni so se na njegovo prošnjo odzvali in mu poročali o svojih doživetjih in izkušnjah.¹⁶

Leta 1928 je Maister vodil zadnjo veliko manifestacijo ob deseti obletnici osvoboditve slovenske Štajerske in Koroške. Na tem dogodku so razkrili tudi spomenik v mariborskem mestnem parku.¹⁷

Slovenski domoljub je umrl 26. 7. 1934 ob 2. uri popoldne. Zadel ga je kap. Naslednji dan so ga prepeljali v Maribor, kjer so ga častilci pričakali s slovesnostjo. Udeležile so se je vse organizacije in oblasti, igrala je godba, pevci so peli pesem *Oj, Doberdob*.¹⁸

¹⁶ Glavan, 2018, str. 59

¹⁷ Glavan, 2018, str. 59

¹⁸ Glavan, 2018, str. 59

Hrvoj je bil v tem času zaposlen na banski upravi v Ljubljani, Borut pa v Zagrebu. Oba sta bila častnika Vojske Kraljevine Jugoslavije. Oba sta se po kapitulaciji VKJ, zaradi očetovega delovanja, umaknila pred nemškimi okupatorji. Borut se je naselil na Uncu, Hrvoj pa v Italiji.¹⁹

Maistrova žena je preminila 19. septembra 1938 v Mariboru. Tudi njen pogreb je bil prava narodna manifestacija.²⁰

3.2 Vojaški dosežki Rudolfa Maistra

3.2.1 Politična usmeritev Slovencev med I. svetovno vojno

Razmere v svetu so se slabšale, spori med državami so bili vse večji, želja, da bi konflikte rešili po mirni poti, pa vse manjša. Med kriznimi žarišči je pomemben tudi Balkan, kjer se je v Sarajevu 28. junija 1914 zgodil atentat na Avstro-Ogrskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda, kar je vojno tudi sprožilo. 23. 7. 1914 je Avstro-Ogrska Srbiji izročila ultimatum, ker pa so bili pogoji za Srbijo nesprejemljivi in ultimata ni želela izpolniti, ji pet dni kasneje napove še vojno. Sledijo napovedi vojne tudi drugih držav, svetovna vojna pa se začne, ko v vojno vstopi Velika Britanija. Po vstopu Italije (1915) in ZDA (1917) v vojno, je v njej sodelovalo kar 28 držav, ki so se združevale v antanto in centralne sile.²¹

Z vstopom Italije v vojno je bojišče postal tudi del slovenskega narodnega ozemlja. Bojna linija je potekala ob Soči, vse do leta 1917, dokler ni bila ta prebita in so se morali Italijani umakniti na vzhod, dogodek je znan tudi kot Čudež pri Kobaridu. Ob izbruhu vojne je v Avstro-Ogrski vladal vojni absolutizem, ki je prekini kakršnokoli parlamentarno življenje.²²

Leta 1917 slovenski poslanci predstavijo svoje zahteve v Majniški deklaraciji. Zavzeli so se za združitev vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov v državo pod vodstvom habsburške monarhije. Program je sicer sprožil obsežno deklaracijsko gibanje, a hkrati tudi mnoge proteste Nemcev in nemškutarjev. Maja 1918 je cesar Karel Nemcem obljubil, da slovenskim deželam ne bo dovolil priključitve jugoslovanskim narodom. Slovenski poslanci so dali cesarju jasno vedeti, da od zahtev ne bodo odstopili. Ustanovili so tudi Narodni svet za slovenske dežele in Istro.²³

V narodnem svetu so se dobro zavedali pomena mejnega vprašanja in so zato posameznim območjem dodelili mejne eksperte. Narodni svet na razpad Avstro-Ogrske ni bil pripravljen in ne imel posebnih načrtov za vzpostavitev meje v takem primeru. Preveč so se zanašali na antantne sile, ki naj bi določile njihove meje po narodnih mejah. To zaupanje je bilo usodno za Koroško.²⁴

¹⁹ Glavan, 2018, str. 61

²⁰ Glavan, 2018, str. 22

²¹ Potočnik, 2008, str. 43, 44

²² Potočnik, 2008, str. 44, 45

²³ Potočnik, 2008, str. 45–48; Hartman, 1998, str. 31

²⁴ Potočnik, 2008, str. 48, 49

3.2.2 Štajerska – borba za Maribor

Proti koncu prve svetovne vojne, oktobra 1918, je na območju Spodnje Štajerske z Mariborom nastal konflikt med nemško Avstrijo in Državo SHS. Takrat so bili na uradnih položajih v Mariboru ljudje iz časov monarhiji, tudi orožništvo in policija sta bila v nemških rokah. A za oblast tega območja je imela največjo težo vojska, česar se je zavedal tudi takratni major in poveljnik mariborskega 26. črnovojniškega okrožja Rudolf Maister. (str. 54, Zgodovinske okoliščine).

Ko so se jeseni 1918 vse avstrijske in nemške armade začele umikati s front, se je vedelo, da se bo vojna kmalu končala. Tega se je zavedal tudi dr. Korošec, ki je sporočil Narodnem svetu, naj se pripravi, da postanemo Slovenci neodvisni in samostojni od Avstro-Ogrske. Že pred uradnim koncem vojne so se skozi Maribor vračali vojaki, kljub oklicu cesarja Karla, ki je proti koncu vojne imel malo moči in ga nihče ni več resno jemal. Ker je cesar želel preprečiti razpad Avstro-Ogrske, je narodom znotraj države obljubljal samoodločbo in večjo samostojnost znotraj države, kakršno so že uživali Madžari. Slovence, Hrvate in avstrijske Srbe bi razglasili za jugoslovansko državo znotraj Avstrije imenovano Ilirija. Ta ideja je posebej razburila Slovence v Mariboru in nad Dravo, saj bi po načrtu Drava predstavljala severno mejo Ilirije. Slovenci so se pomirili šele, ko je dr. Korošec, predstavnik jugoslovanskih poslancev v parlamentu, to idejo odklonil. Sklep Narodnega sveta je nakazal ohranitev Maribora v novo nastali državi.²⁵

29. oktobra 1918 so v Zagrebu in Ljubljani razglasili Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov. Slovenci in še posebej slovenska mladina so se novice veselo razveselili in so peli slovenske pesmi, medtem ko so Nemci v Mariboru reagirali burno. Istega večera so v mestu nemški nacionalisti razgrajali, Slovenci pa demonstrirali. Zaradi razglasitve lastne države so si slovenski vojaki strgali cesarske rozete s kap. Takrat je bil v mestu aktiven major Maister, ki je sodeloval na sejah Narodnega sveta, kjer so razpravljali o vojaškem položaju v mestu in opozorili na to, da moramo imeti Slovenci vojaško premoč. Po eni izmed petih sej je Maister zbral vse mariborske časnike in jim razložil situacijo. Povedal jim je tudi pomembnost Maribora za vso štajersko Podravje in tudi kaj bi se zgodilo, če bi mesto prepustili antantnim silam. Maister je na sestanku višjih časnikov mariborskih enot Maribor razglasil za jugoslovansko posest in je sam prevzel vojaško poveljstvo nad mestom in Spodnjo Štajersko. O tem dogodku je major obvestil dr. Verstovniška, ki je bil predsednik Narodnega sveta za Štajersko. Potem se je odpravil v vojašnico, kjer je ukazal nemškemu vojakom, naj zapustijo vojašnico. Tam so ostali le slovenski vojaki in oficirji, od katerih je bilo 120 vojakov in deset oficirjev. Zaradi pomanjkanja vojakov so obešali plakate, na katerih so pozvali Slovence, starejše od sedemnajst let, naj se pridružijo vojski. Prvega novembra so še slovenski vojaki v svoje roke dobili tri vojašnice, kadetnico in skladišče, samo dravska vojašnica je ostala v nemških rokah, saj so bili v vojašnici skoraj sami Nemci.²⁶

Da bi pa lahko Maister vsem vojakom in častnikom poveljeval in imel pod seboj veliko vojaških stavb ter ozemlja, so go morali povišati v divizijskega generala. General je zahteval, da se 3. novembra 47. pešadijski polk odpravi iz Maribora (dravska vojašnica) in odmaršira v Lipnico. S tem se je znebil več kot tisoč oboroženih Nemcev in tudi neposredne nevarnosti. To napako

²⁵ Potočnik, 2008, str. 54–57

²⁶ Potočnik, 2008, str. 57–66

so Nemci kmalu ugotovili, saj je so takrat Maistrove čete štejele le 120 vojakov. Nemci so se hitro lotili popravila napake. Župan mesta je odločil, da bo postavil lastno varnostno obrambo, ki jo je predstavil, kot gardo za potrebno vzdrževanje javnega reda in varnosti. Število garde je zaradi visokih plač hitro preseгло število slovenskih vojakov. Njihova glavna naloga na začetku je bila ta, da so odvrnili čim več Slovencev, da bi se pridružili Maistru. Mestna straža je bila nameščena v Dravski vojašnici. Mestni svet jo je poimenoval *Marburger Schutzwehr*, Slovenci so jih klicali *Zelena garda*.²⁷

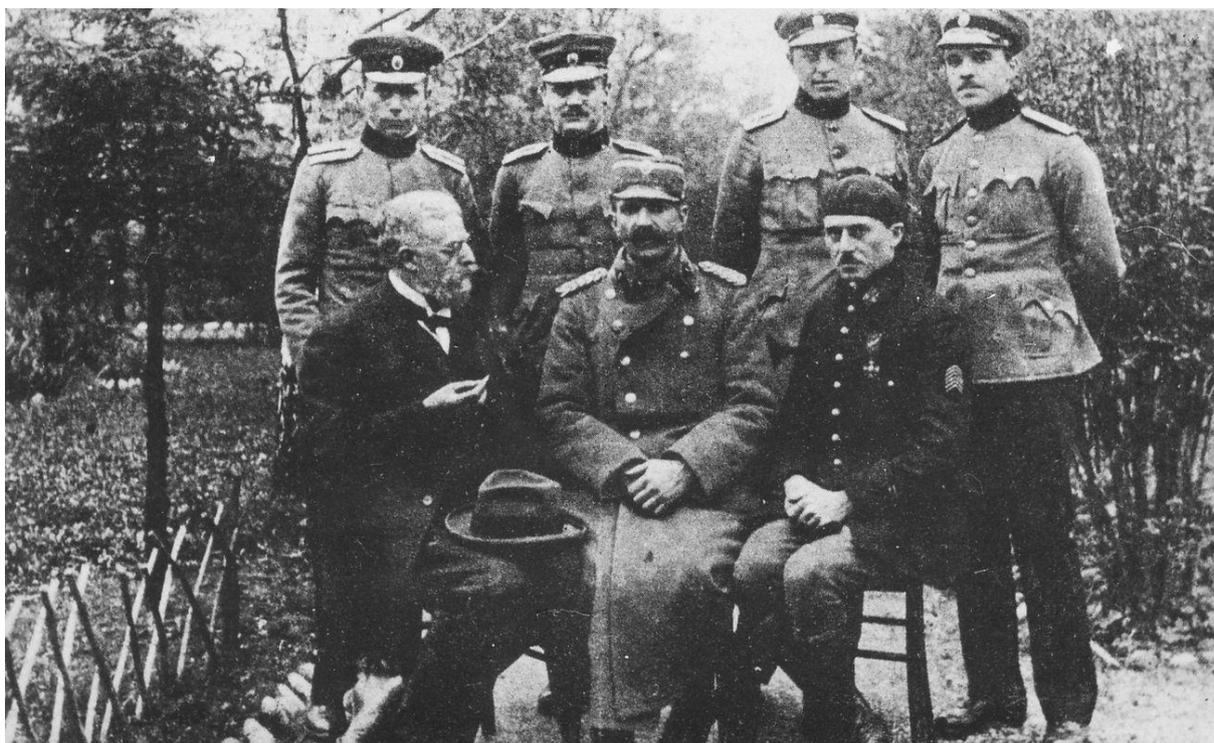
Slika 6: General Maister s slovenskimi vojaki na današnjem Trgu svobode v Mariboru 1918. (Vir: <https://www.rtvsl.si/prva-svetovna-vojna/zgodbe-in-pricevanja/rudolf-maister-od-mitizacije-do-zgodovinskega-spomina/472539>, 5. 11. 2019)

Do 8. novembra je *Zelena garda* že štela okrog 1200 moških, med katerimi je bilo veliko nemških dijakov, vajencev, vojakov, ki so se vračali s fronte ter narodno nezavedni Slovenci. Po nekaj dneh se je že videlo, da v *Schutzwehru* manjka disciplina. Moške so hodili po Mariboru in kradli tobačne izdelke, hrano in blago. Napetost med slovensko vojsko in *Schutzwehrom* je naraščala, dokler ni bil med enim izmed preprirov ustreljen slovenski vojak. Po tem dogodku se je postopanje gardistov še bolj radikaliziralo. Javna razsvetljava ni več delovala, ropali so posameznike po ulici in vdirali v privatne hiše pod pretvezo hišnih preiskav. Ker so se razmere v mestu slabšale, se je Maister moral znajti sam. Šel je v Ljubljano, kjer je politike prepričal, da so mu poslali nekaj vojakov, v tiskarni je stiskal letake in jih poslal po vsem slovenskem ozemlju ter prepričal celo nekaj srbskih vojakov, da so se mu pridružili. Na koncu mobilizacije je imel general Maister na razpolago skoraj 4000 vojakov in častnikov, svojo moč je pokazal tudi na paradi na mariborskem Glavnem trgu. Ker je bila nevarnost za spopad med gardo in slovensko vojsko velika, se je Maister odločil za razorožitev *Schutzwehrja*, ki se je zgodila 23. novembra ob štirih zjutraj. Pozneje je ugotovil, da so Nemci nameravali napasti slovensko vojsko 26. novembra. Razorožitev je vodil iz poštne centrale, kjer je pretrgal nemške telefonske zveze, sam pa je koordiniral podrejene komandante. Razorožitev se je zgodila v

²⁷ Potočnik, 2008, str. 66–70

manj kot eni uri in med akcijo je bil smrtno ranjen samo en nemški častnik. Po tem je general razpustil mestni občinski svet in določil novega mestnega komisarja ter odslovil nemško policijo.²⁸

Naslednja težava, ki je pestila Mariborčane, je bilo pomanjkanje hrane. Maistru se je sreča nasmehnila, ko je skozi mesto šla lokomotiva s štiridesetimi živilskimi vagoni, ki jih je general zaustavil. S to hrano je pomagal ljudem in nahranil vojake, ki so se skozi Maribor vračali domov. V zameno za obrok hrane, so morali vojaki predati svoje orožje in municijo. S tem je Maister ne le nahranil vojake, ampak jim preprečil, da bi izropali Maribor zaradi lakote. Težave so mu povzročali tudi železničarji, ki so bili večinoma Nemci, s stankami. Zavedali so se pomembnosti svojega položaja in ga izrabili za večjo odmero živil.²⁹

Slika 7: General Rudolf Maister s svojimi najožjimi sodelavci v družbi dveh predstavnikov francoske misije ob obisku v Mariboru 17. 4. 1919. Foto: Muzej narodne osvoboditve Maribor

V boju za narodno mejo med Avstrijo in Državo SHS je na črti Lučane–Špilje–Cmurek–Radgona Slovenija postavila obrambo. Pozneje so še dodali straže v Pesnici, Sv. Ani, Jarenini, Svečini, Gornji Kungoti in Sv. Juriju ob Pesnici. Največji konflikt na meji se je zgodil v Radgoni. Ker se je govorilo o maščevanju Nemcev v Radgoni, je Maister tja poslal nadporočnika Zeilhoferja z vojaki. V mestu je bila ves čas napetost med Slovenci in Nemci. Da bi pomirili domačine, so 26. decembra v Radgoni priredili tabor, kjer je bil eden izmed govornikov tudi Maister. Zborovanja se je udeležilo okoli 3000 ljudi. V januarju so v mesto poslali še 210 mož, saj so se na drugi strani Mure Avstrijci pripravljali na napad. Imeli so več kot 250 mož in bili so veliko bolje oboroženi kot Slovenci. Vrh so napetosti dosegle 4. februarja, ko so Nemci pod poveljem Mickla napadli Radgono. Branilci so dobro obvarovali mesto pred nenadnim napadom, tako da so napadalci zavzeli samo zahodni del mesta, večino ključnih objektov pa niso osvojili. V

²⁸ Potočnik, 2008, str. 70–73

²⁹ Potočnik, 2008, str. 77–81

naslednjih dneh so Slovenci sprožili protinapad in po treh dneh boja osvojili celotno Radgono. 8. februarja sta obe strani podpisali premirje. Epilog je določanje meje dobilo septembra leta 1919, ko so se na konferenci v Franciji mejo natančno določili. Maribor je bil po zaslugi generala Maistra brez plebiscita dodeljen Kraljevini SHS, medtem ko so Radgono dodelili Republiki Avstriji.³⁰

3.2.3 Koroška

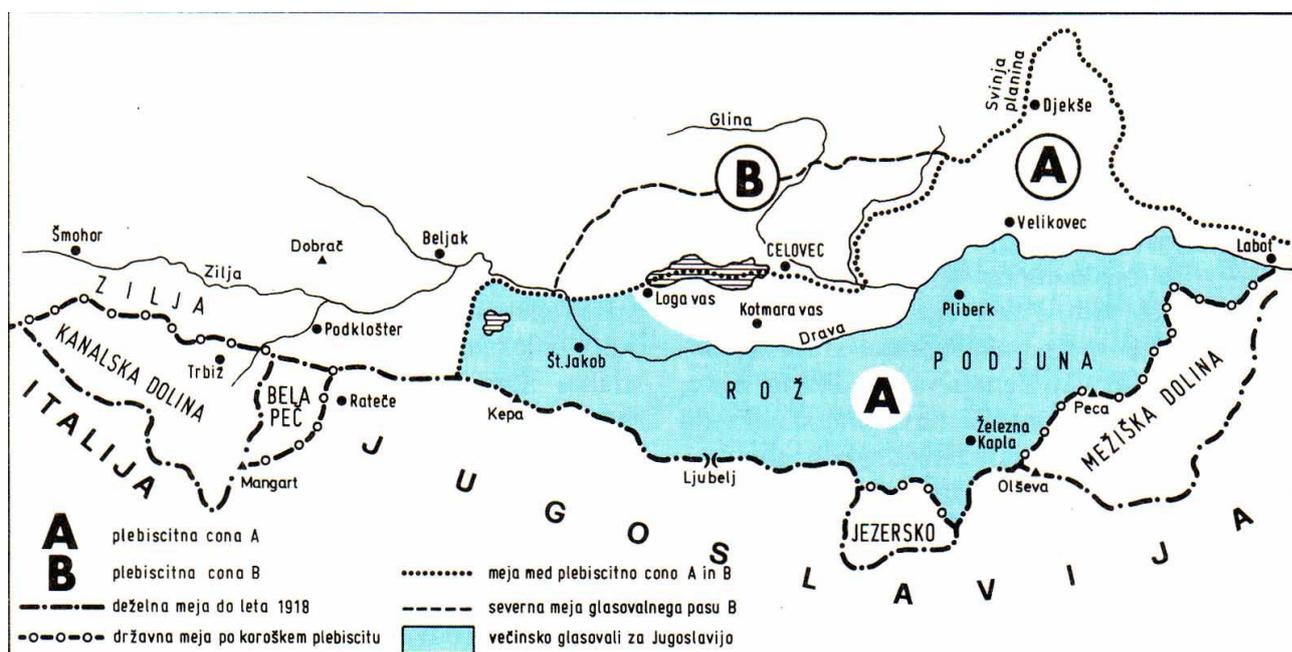
Spomladi leta 1919 so se na mirovni konferenci odločali usodi Koroške. Ker je Celovška kotlina zaokrožena celota, je niso hoteli razdeliti vzdolž Drave, ampak so se odločili, da se bodo prebivalci o pripadnosti odločili na plebiscitu. Zaradi tega so se Slovenci odločili za ofenzivo na Koroško. Ofenzivo je vodil general Smiljanić, ki je pa akcijo slabo zastavil in še slabše izvedel. Cilj ofenzive je bil, da bi prodrli v Celovec, a so jih Avstrijci zaustavili in potisnili nazaj do Ljubelja. Po tem neuspehu je poveljstvo prevzel Maister. Nato so Avstrijci uspešno napadli Dravograd in prodrli vse do Slovenj Gradca. Po tem porazu so se Slovenci pripravili na novo ofenzivo. S koncem maja so vojaki vkorakali v Celovec. Po tej slovenski zmagi so z Avstrijci junija podpisali premirje, kjer so določili zasedbene cone na Koroškem.³¹

Po tem so na konferenci v Parizu Koroško razdelili na dve coni. Cono B zasedejo avstrijski vojaki, cona A pa jugoslovanski vojaki pod poveljem Maistra. General se je zavedal, da če hoče Kraljevina SHS zmagati na plebiscitu v coni A, mora Korošce v tej coni politično povezati. V ta namen so ustanovili narodni svet za Koroško, ki je predlagal izboljšanje politične in sodne oblasti, boljšo oskrbo z živili in materialnimi dobrinami, boljšo infrastrukturo, slovensko šolstvo in okrepitev slovenske propagande. Maister je kot pesnik in kulturnik spodbudil ustanavljanje čitalnic, gledaliških skupin, pevskih zborov in kulturnih društev. Največja dogodka slovenske propagande pa sta bila tabora, kjer se je zbralo na tisoče Slovencev. V začetku avgusta so člani plebiscitne komisije mejo med conami odprli, s čimer so tlakovali pot avstrijski propagandi. Naslednji mesec je tudi ista komisija razrešila Maistra kot poveljnika policijskih čet v coni A. Vsi ti dogodki so pa bili samo voda na avstrijski mlin. Na plebiscitu 10. oktobra 1920 je Kraljevina SHS na plebiscitu v coni A izgubila, veliko Slovencev pa je zaradi tega ostalo v Avstriji in bilo ločenih od večine naroda.³²

³⁰ Potočnik, 2008, str. 90–104

³¹ Hartman, 1998, str. 75–79

³² Hartman, 1998, str. 79, 87

Slika 8: Razdelitev Koroške na coni A in B. (Vir: http://www.savel-hobi.net/leksikon/zgodovina_sl/1917_1921a.htm, 5. 11. 2019)

Avstro-Ogrska je v tem času na frontah doživljala hude poraze in bila tako prisiljena v podpis mirovne pogodbe. 29. oktobra 1918 je Ljubljana praznovala razpad Avstro-Ogrske. Istega dne je hrvaški sabor razglasil odcepitev in nastanek novo oklicane Države SHS. Pred koncem meseca so v Ljubljani odstavili Nemce iz vseh pomembnejši mest in 31. 10. ustanovili narodno vlado za Slovenijo, ki ji je predsedoval Josip Pogačnik. Istega dne je nemški občinski svet razglasil priključitev Maribora k novonastali Nemški republiki Avstriji. Vojne je bilo konec, vendar je bilo koroško in štajersko vprašanje pereče kot še nikoli.³³

³³ Potočnik, 2008, str. 49, 50

3.2.4 Boji za mejo v Prekmurju

Zaradi veliki razlik med avstrijskim in ogrskim delov v času Avstro-Ogrske je bilo Prekmurje, predhodno del ogrskega dela, na združitev z Državo SHS najmanj pripravljeno. Vedno bolj uspešna je bila tudi madžarizacija. 13. novembra 1918 je prišlo do podpisa t. i. beograjskega premirja, s katerim so se določile tudi meje, le da sta Medžimurje in Prekmurje ostala na madžarski strani. To napako so Hrvati popravili kar sami in ob koncu leta 1918 so zasedli Medmurje. Vzrok za težavno priključitev Prekmurja izvira prav v tej pogodbi. Narodni svet za Štajersko in general Maister so se zavedali, da bo potrebno Prekmurje vojaško zasesti.³⁴

Prirejali so razne politične prireditve, prva izmed njih je bila v Murski Soboti. Govorniki so morali govoriti slovensko, udeleženci so vzklikali za Jugoslavijo. Naslednji zbor je bil v Ljutomeru, kjer je bila udeležba večja. Odločno so se postavili za Zedinjeno Slovenijo, katere del je tudi Prekmurje. 24. 12. 1918 je hrvaška vojska zasedla Medžimurje, tri dni kasneje pa so Madžari pripravili protinapad. Val navdušenja za osvoboditev je segel tudi v Prekmurje, kjer se je gimnazijec Josip Godina odločil, da začne na lastno roko osvobajati Prekmurje. Pomagali so mu prekmurski prostovoljci, vendar niso bili uspešni. Hkrati sta potekali še dve osvobodilni akciji. Jurišić je zasedel Doljino Lendavo in Mursko Sobotu. Istočasno pa je svojo akcijo organiziral je general Rudolf Maister, ki pa je svojo akcijo zaradi nepremišljenih dejanj Jurišića moral odložiti.³⁵

Po dveh neuspešnih poskusih so se prebivalci Prekmurja začeli umikati, predvsem v Ljutomer, kjer so marca 1919 ustanovili Narodni svet za Prekmurje. Madžari so še vedno delali na tem, da bi prekmurske Slovence prepričali v to, da je zanje bolje da ostanejo pod madžarsko oblastjo. Obljubljali so jim avtonomijo.³⁶

Narodni svet se je obračal na razne institucije, kot so npr. štajersko obmejno poveljstvo, deželno vlada v Ljubljani in celo francosko razmejitveno komisijo. Ker so videli, da po diplomatski poti Prekmurja ne bodo dobili, so se dokončno odločili za zasedbo. Maister jim je tajno obljubil pomoč. Ko je bil čas za napad, so legionarji dobili obvestilo, naj z zasedbo prenehajo. Tako srbska vrhovna komanda in francoska vojaška misija sta se počutili dolžne upoštevati premirje, podpisano 13. novembra 1918, prav tako pa so takrat Avstrijci začeli prodirati proti Mariboru in Celju in zato jugoslovanske pomoči niso mogli dobiti.³⁷

Usoda Prekmurja je bila sedaj določena na Pariški mirovni konferenci. Jugoslovanska delegacija je zahtevala Prekmurje z memorandumom. Zahtevala je Prekmurje s porabskimi Slovenci do Monoštra. Sklicevali so se na obstoječe jezikovno stanje, pomembni pa so bili tudi razlogi zemljepisne in gospodarske povezanosti s tistim delom Podravja, ki ga je novembra zasedlo in pod oblastjo tudi obdržalo vojaštvo štajerskega obmejnega poveljstva z generalom Rudolfom Maistrom na čelu. 1. avgusta 1919 je Vrhovni svet v Parizu Kraljevini SHS dovolil zasesti Prekmurje. 11 dni kasneje je bila zasedba izvršena.³⁸

³⁴ Potočnik, 2008, str. 123–126

³⁵ Potočnik, 2008, str. 126–129

³⁶ Potočnik, 2008, str. 127, 130

³⁷ Potočnik, 2008, str. 127, 130–132

³⁸ Potočnik, 2008, str. 133, 134

3.3 Rudolf Maister kot umetnik

3.3.1 Kot pesnik

Maister ni deloval samo na vojaškem področju, ampak je že od zgodnje mladosti pesnil, pisal in slikal. Družil se je v krogih umetnikov in pisateljev takratnega časa. Pobudo za literarno ustvarjanje je dobil že v svoji družini, saj mu je mati pripovedovala pravljice, teta pa je objavljala pesmi v *Vrtcu*.³⁹

Njegovo prvo delo je bil dijaški list *Inter nos*, ki ga je izdal v 4. razredu kranjske gimnazije. V svojem prvem listu je napisal pripoved *Pokopali smo jo*, ki govori o babičinem življenju, smrti in o času ko so bili Francozi na Kranjskem. Po tem je napisal pesem *Stari grad pri Ložu* in jo poslal *Vrtcu*, a je takrat uredništvo ni sprejelo. Po 4. razredu se je Maister preselil v Ljubljano, kjer je v naslednjem šolskem letu izdajal dijaški list *Večernica*. Prvi pesmi (*Mors ruit* in *Ob zibki*) je objavil v celjskem dijaškem listu *Vesna* leta 1892 pod psevdonimom Vuk Slavič. Navdih za *Mors ruit* je našel v Goetheju, v pesmi se spominja mrtve ljubice. Druga pesem govori o tem, da so pesniku vile sojenice dale dar za pesnjenje.⁴⁰

V šolskem letu 1892/93 so ljubljanski gimnazijci ustanovili skrivno literarno društvo *Zadruga*. Takrat je Maister že študiral na Dunaju, zato so ga priznali kot »zunanjega članak« društva, saj je pomagal pri ustanovitvi. Z Dunaja je *Zadrugi* pošiljal svoje pesmi na ocenjevanje in presojo. Člani društva so se zbirali na sestankih, kjer so imeli predavanja o izbranih aktualnih družbenih temah in brali ter presojali svoja literarna dela. Med člane društva so sodili Ivan Cankar, Josip Murn Aleksandrov, Dragotin Kette in Oton Župančič, ki so pozneje postali glavni pisci slovenske moderne, ter Ivan Štefe, Alojz Kraigher in Anton Dermota, ti so pozneje postali slovenski politiki in uslužbenci v javni upravi. Ko se je Maister vrnil z Dunaja leta 1897 in v Ljubljani postal poročnik, je občasno obiskoval sestanke *Zadruga*.⁴¹

Slika 9: Pesniška zbirka *Poezije* (Vir: <https://www.rtv slo.si/>, 5. 11. 2019)

Leta 1898, po tem ko je postal častnik na Slovenskem, je objavljajl pesmi v *Ljubljanskem zvonu*. Tedaj je pesnil v podobnem slogu kot Simon Gregorčič in Anton Aškerc. Motiv za pesnjenje je našel v slovenskih ljudskih ljubezenskih pesmih. Njegove pesmi so radostne, humoristične, pozitivne in optimistične. Teme Maistrovega pesnjenja v prvi polovici prvega desetletja 20. stoletja so bile ljubezen, radost do življenja in vina, bivanje mladega oficirja v avstrijski vojski in uživanje življenja brez zadržkov ter predsodkov. Ti motivi se vidijo v pesmih *Ženska in vino*, *Ciganka* (romantično ironična pesem) (str. 97), *Legenda* (govori o nastanku cvička), *Moj vinski kot* (hvalnica vina) in *Patra Feliksa zdravilo* (govori o turških obleganjih in sultanovi bolezn, ki se pozdravi z jeruzalemčanom). Tem pesmim je sledila melanholična pesem *Iz boja* (vojaku

³⁹ Hartman, 2006, str. 91–93.

⁴⁰ Hartman, 2006, str. 93.

⁴¹ Hartman, 2006, str. 94–96.

umre mati), ki je nakazala spremembo v Maistrovem pisanju in njegovo smer za prihodnost. Sledijo ji pesem *Domov* (odpoved svetu in ljubezen do domovine in jezika, v tej pesmi se prvič vidi domovinska tematika), *Bolno srce* (slutnja ljubezni) in *Ptičja romanca* (ljubezenski trikotnik v prispodobi ptic).⁴²

Leta 1904 je izdal prvo pesniško zbirko *Poezije*. To zbirko je dal svoji zaročenki Marici Sterger kot predporočno darilo. Zbirka je razdeljena na štiri dele, prvi del je posvečen Marici, drugi del vsebuje balade in romance, tretji del fantovske pesmi in četrti del sonete (str. 98). Prva pesem v zbirki je *V spominsko knjigo*, kjer zaročenki prikazuje prihodnost, v kateri bo kot vdova prebiral njegove pesmi in se spominjala na skupne čase. Tej pesmi sledijo ljubezenske in čustvene pesmi (*Sam, Pod kostanji, Morje, Boheme*), igrive ter humoristične (*Carica, Mož, Scherzando, I, kajpada, Deklinacija*) in sarkastične, kjer je izraženo nasprotje med načeli vere in pobožnostjo (odnosi pred poroko), (*Ej, ej, huda pokora, Pepelimo se, Procesija*).⁴³

Drugi del, imenovan *Balade in romance*, kjer se vidi vpliv Aškerca in slovenskih ljudskih pesmi. Ena izmed zanimivejših balad v tem delu je *Mati*. Tu vojaka Marka, ki je v vojni pobil veliko sovražnikov in zato postal junak, ob vrnitvi domov ne pričaka mati kot zmagovalca, ampak kot človeka, ki je ostalim materam prizadel bolečino, ko jim je ubil sinove. Tu je Maister prvič postavil etničnost in človečnost nasproti vojne in junaštvu, nasproti temu, kar so ga učili kot vojaka. Aškerčev navdih je razviden v dveh pesmih. V *Turopoljih* ironizira hrvaško kmečko plemstvo, ki je bilo v ugodnem položaju in se je postavljalo s svojim bogastvom. Druga pesem je *Sodba*, kjer na humorni način prikazuje razmerje med pesnikom, njegovo nevesto in njenih očetom, ki nasprotuje mladi ljubezni. V pesmi *Osveta* se vidijo prvine slovenske ljudske pesmi. Tu junaka Kralja Matjaža spremeni v strahopetca, ta pa lirskega subjektu preda svoje zlato, da lahko zaprosi svoje dekle. V pesmi *Vrbanov kres* da škof Urban Tekstor zažgati slovenske protestantske knjige, s čimer je pesnik nakazal na takratne kulturnopolitične boje. V delu zbirke *Fantovske* so ljubezenske pesmi z motivi kot so, pogubna vojakova ljubezen (*Rožmarin*), tragično nasprotje med dolžnostjo (*Pogodba*) in ljubeznijo ter premeteno doseganje ljubezenske sreče (*Ljubljanska roža, Zaklad, Nageljček*) (str. 99). Maister sam sebe ovrednoti v sonetu *V svet*. Svoj pogled na življenje predstavi kot ironičen, vendar kljub temu kljubovalni in zmagovalni odnos do življenja.⁴⁴

Po *Poezijah* poveljnik ni več veliko objavljaj. Objavil je še štiri sonete *Prešernu post festum* (1905) in *Kosemdesetletnici g. notarja L. Svetca* (1906). Njegovo pesniško ustvarjanje je zavrla premestitev v Galicijo in ustvarjanje družine. Po tem se je njegovo lahkotno in osebno pesništvo preusmerilo v narodno. V *Matjaževem sonetu* (1912) je ljudski lik pozval slovenski narod k akciji in bojevitosti. Še bolj posreden je bil eno leto po tem, ko je izdal pesem *Mi* (1913).⁴⁵

S pestjo in z bičem red doma postavi

*In vsiljivca naženi z domačije.*⁴⁶

⁴² Hartman, 2006, str. 91–93.

⁴³ Hartman, 2006, str. 97–98.

⁴⁴ Hartman, 2006, str. 98–99.

⁴⁵ Hartman, 2006, str. 99–100.

⁴⁶ <http://www.hervardi.com/pesmi/mi.php> (1. 11. 2019)

Tu naziva Slovence, naj se uprejo tujcem na svoji zemlji, če pa tega ne zmorejo, pa naj znova postanejo poslušni in ubogljivi. V njegovih naslednjih pesmih se vidi globoko prizadetost in bolečino zaradi trpljenja slovenskega naroda in padlih fantov v prvi svetovni vojni (*Rdeče rože*). Sredi vojne, leta 1916, je v *Slovanu* objavil pesem *Zakaj?*, kjer je ogorčen in žalosten nad tem, koliko krvi se je že prelilo. V pesmi *Nazaj pa jih ni* pripoveduje v fantih, ki so se prešerno z cveticami in petjem odpravili na fronto, ne da bi vedeli, da se jih večina nikoli več ne bo vrnila. Med vojno je še napisal tudi *Zvon sv. Martina* (grozote bojišč s Krasa), *Grobovi* (nakazuje na to, da bodo živi vojaki dobili svoj »križ«) in *Gospa z gore* (begunci z Soške fronte). V zadnjem letu vojne je pod psevdonimom Kranjc v mariborskem listu *Slovenski gospodar* objavil programsko *Jugoslovansko himno*. Tu je pesnik že nakazal, da se bodo morali Slovenci boriti za svobodo ob Dravi in Jadranskem morju. Hkrati je v tej pesmi napovedal, kaj se bo zgodilo, ko bo Avstro-Ogrska propadla.⁴⁷

Svojo drugo pesniško zbirko *Kitica mojih* je Maister izdal leta 1929 pri Tiskovni založbi v Mariboru. Ta zbirka je tudi njegovo najbolj znano literarno delo. V primerjavi s *Poezijami* je ta zbirka krajša in vsebuje bolj izbrano vsebino. Vidi se tudi pesnikova dozorelost in moč njegove osebnosti. V teh pesmih je uporabil manj pridevnikov in besed, drugačne podobe in rime, s čimer je pesmim dal drugačno sporočilnost ter slikovitejši pesniški izraz. Tudi ta zbirka je razdeljena na štiri dele. V prvem delu *Nazaj pa jih ni* (tudi naslov njegove pesmi) so pesmi, med katerimi je tudi nekaj upesnil na novo iz časa prve svetovne vojne, v drugem delu *O, jaz ne spim* govori o izgubi Koroške in Primorske, tretji del *Oj, ti naša zemlja sveta* je posvečen lepotam slovenske zemlje ter v zadnjem delu štiri pripovedne pesmi (str. 101). V zbirki ni niti ene ljubezenske pesmi, saj so življenjske izkušnje spremenile njegove vrednote in pogled na svet. Izguba Koroške in Primorske sta pesnika še posebej močno bolela, saj je bil glavni akter pri pogajanjih. Prepričan je bil, da bo prišel čas, ko bodo krivice poravnane. Najbolj obširen je bi tretji del, kjer je pisal o lepotah domovine. Največ pozornosti je s sedmimi pesmi namenil Slovenskim goricam, kjer je veliko počitnikoval v prijateljevi vili v Zavrhu. Pesmi v tem delu so tudi bolj razigrane in spevne ter polne personifikacij in nasprotji (str.102). Maistrov pesniški vrhunec se vidi v zrelih letih, in to predvsem v pesmih, ki govorijo o povezanost med slovenskim človekom in njegovo zemljo.⁴⁸

Maister je naprednim, svobodomiselnim, liberalnim idejam in nasprotju klerikalizma ostal zvest vse življenje. Vse življenje se je tudi družil s slovenskimi literati, kot so Dragotin Kette, Oton Župančič, Anton Aškerc, Simon Gregorčič in drugi. Številni njegovi literarni prijatelji so se tudi zapisali v njegovo spominsko knjigo. Ko je leta 1913 prispel službovat v celjsko vojaško skladišče, se je hitro vživel v celjsko slovensko društvo. Celjani so se zbirali na prireditvah in gledaliških uprizoritvah v Narodnem domu. A Maister si je želel spoznati celjske gimnazijce, ki so ustanovili svoj literarni krožek *Kondor*. Mlade literate je očaral s priljudnostjo in žarom pesnika z natisnjeno pesniško zbirko. (Dr. Bruno Hartman, str. 94). Poslušal je pesmi in proze dijakov, jim predaval o lirski pesmi na splošno, pravilih, tehniki, sporočilu in o pesmih Župančiča in Prešerna. Dijaki so pisali literarno-znanstvene vaje *Savinja*, ki jih je uredil Rudolf Maister.⁴⁹

⁴⁷ Hartman, 2006, str. 100–101.

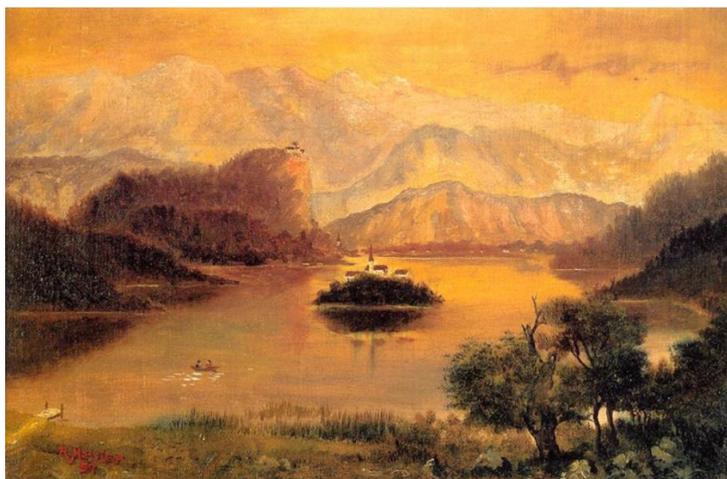
⁴⁸ Hartman, 2006, str. 101–103.

⁴⁹ Hartman, 2006, str. 94.

Ko so je Maister upokojil, leta 1923, so ga v Mariboru večkrat obiskali priznani slovenski književniki, ki so prišli v Maribor zaradi proslav in prireditev. Maistrov dom je postal tudi zbirališče mariborskih literatov, slikarjev in gledališčnikov, ki so se tedensko dobivali na generalovem domu. To so bili med drugim Ivo Šorli, Maks Šnuderl, Janko Glazer, Radivoj Rehar, Viktor Cotič in Anton Gvajc. Maister se je zavzemal za združenje vseh mariborski književnikov. Leta 1929 mu je prvi poskus spodletel, a štiri leta pozneje so v Mariboru ustanovili *Klub književnikov*, katerega predsednik je bil Ivo Šorli. Maister je podpiral tudi Tiskovno zadrugo, ki je spodbujala izdajo slovenskih knjig. Sam je pri njih izdal svojo pesniško zbirko *Kitica mojih*.⁵⁰

3.3.2 Slikarstvo

V Maistrovih otroških letih se še ni videl njegov talent za risanje. V šoli je pri risanju dobival skromne ocene. A ker je veliko risal, se je njegov trud obrestoval in je v dunajski kadetnici prejemal odličen uspeh za risanje, kar se je videlo tudi pri predmetu risanje vojaških položajev. Iz tega predmeta se je tudi razvila njegova ljubezen do krajinarstva. Leta 1900 je v rubriki Upodabljavača umetnost v Ljubljanskem zvonu bilo prvič javno napisano poročilo o delu slikarja samouka. To je bila oljna slika miramarskega gradu, rezidence Habsburžanov blizu Trsta. Večino svojih slik pa je Maister imel obešenih doma. Bled je bil njegov ljubi motiv, saj je ustvaril dve sliki. Prvo, manjšo sliko, je naslikal leta 1897, ko je služboval v Ljubljani. To sliko danes tudi hrani Mestni muzej Ljubljana. Drugo sliko s pokrajino okoli Bleda je naslikal na večje platno. Sliko je ustvaril med letoma 1921 in 1923, ko je bival na Bledu kot član v komisiji za mejo z Italijo. Po prvi svetovni vojni je Maister zaradi ljubezni do slikarstva, organiziral prvo likovno razstavo v Mariboru. Pesnik je veliko prijateljeval z znanimi slovenskimi slikarji, kot so Rihard Jakopič, Matej Sternen in Matija Jama. Ko je živel v Mariboru, se je po prvi svetovni vojni družil z znanim slovenskim kiparjem Nikolajem Pirnatom in mu tudi pomagal na likovni akademiji. Pirnat je generala upodobil v doprski kip, ki danes stoji v avli Mestne občine Maribor.⁵¹

Slika 10: Rudolf Maister: Bled. Olje 1897 (Vir: (Vir: <https://www.kamnik.si/resources/castni-obceni/maister/index.php>, 5. 11. 2019)

⁵⁰ Hartman, 2006, str. 91–96.

⁵¹ Hartman, 2006, str. 10–106.

4 Praktični del

4.1 Maister v Celju in pomen njegovega bivanja v mestu

Rudolf Maister je prišel v Celje leta 1913. V Avstro-Ogrski monarhiji je bil to čas hudih narodnih trenj, ki so se kazala na vseh področjih, v kulturi, politiki in vsakodnevnem življenju. Celje, ki je bilo tedaj narodnostno mešano mesto, je narodni boj med Slovenci in Nemci precej občutilo. Nemški imperializem si je prav preko slovenskega ozemlja utiral pot do Jadrana. V Knežjem mestu se je razkol kazal s prisotnostjo *Deutsches Haus* in Narodnega doma, dveh hranilnic, dveh cerkva, dveh občin (pretežno nemško Mesto in slovenska Okolica), gimnazijskih vzporednic, celo dveh pokopališč in še bi lahko naštevali.

V takšno mesto je prišel Rudolf Maister. Leta 1910 je napredoval v stotnika, na začetku leta 1912 je bil poveljnik podčastniške šole, vendar je zbolel na pljučih. Njegova prva služba po okrevanju je bilo Celje, kamor je prišel še vedno šibkega zdravja. Prevzel je položaj poveljnika črnovojniške izpostave (bataljona) v Celju, ta enota je sicer sodila pod spodnještajerski polk s sedežem v Mariboru, takrat je imel čin stotnika.⁵² Enota je bila nastanjena v vojašnici v predelu Gaberje, poverjeno pa mu je bilo tudi skladišče na Glaziji. Prišel je najprej sam, najprej je stanoval v manjšem stanovanju na današnji Gregorčičevi 3, potem se mu je pridružila družina in so se preselili v pritlično stanovanje na današnji Cankarjevi ulici 13. Njegov starejši sin Hrvoje, takrat star sedem let, je v Celju začel obiskovati slovensko okoliško šolo (danes poslopje I. Osnovne šole).⁵³

Slika 11: : Prebivališče Maistra na Gregorčičevi 3.
Foto: Filip Ratkajec

Slika 12: Prebivališče Maistra na Cankarjevi 13. Foto: Filip Ratkajec

⁵² V literaturi je zaslediti deloma konfuzne informacije, kateri enoti je Maister v Celju pravzaprav poveljeval. Glavan (2018) piše, da je bil premeščen v črno vojsko (domobranstvo), nato pa postavljen za poveljnika njene izpostave v Celju. Hartman (1998) piše o črni vojski (Landsturm) in o črnovojniški izpostavi v Celju, Roš (1957) pa o Maistru kot stotniku 26. polka deželne brambe s sedežem v Mariboru in eno garnizijo v Celju.

⁵³ Roš, 1957, str. 276; Glavan, 2018, str. 25; Hartman, 1998, str. 21.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

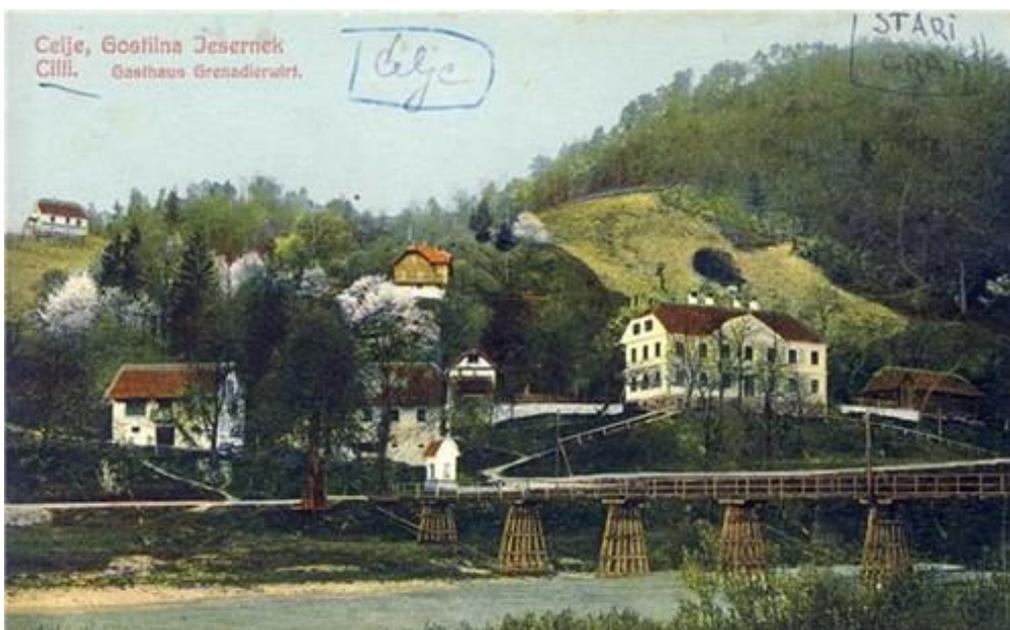

Slika 13: Poveljnik Maister in njegov celjski črnovojaški vod. (Vir: Hartman, 1998, str. 23)

Maister se je v Celju dobro počutil, po Przemyslu, Egiptu in Dalmaciji se mu je bilo prijetno vrniti na Slovensko. Mesto ni bilo daleč od rodnega Kamnika, niti do slovenske kulturne prestolnice Ljubljane. V vojašnici se v času njegovega službovanja ni zgodilo nič neprijetnega, celo Nemci so ga spoštovali. Maister se je vključil v slovensko kulturno življenje v mestu, obiskoval je prireditve v Narodnem domu in kavarne, posebno ljuba mu je bila kavarna v Sokolskem domu Gaberje in Gostilna Jesernek (Pri Grenadirju) na Polulah. Tu se je srečeval s celjskimi proslovenskimi izobraženci, kot sta bila profesorja Josip Kožuh, Armin Gradišnik, publicist Miloš Štibler, urednika Narodnega lista in Ilustrovanega narodnega koledarja Vekoslav Spindler in Janko Lesničar, gledališčnik Rafko Salmič. Stike je navezal tudi z zgodovinarjem in ravnateljem slovenskih gimnazijskih vzporednic Emilijanom Lilekom in mladim profesorjem Franom Mravljakom, ki je bil pozneje v kritičnih dneh leta 1918 v Mariboru njegov adjutant. V Celju je Maister dočakal izbruh 1. svetovne vojne, 7. decembra je bil premeščen v Maribor; najprej kot referent okrožnega poveljstva črne vojske, nato je postal njen (začasni poveljnik).⁵⁴ Zanimivo drobtinico iz Maistrovega delovanja najdemo v Časopisu za zgodovino in narodopisje iz 1914, v katerem beremo, da je Maister prijavil kar dvajset novih naročnikov (med njimi znana imena kot so Rudolf Stermecki, Anton Kolenc in Juro Detiček.)⁵⁵ Časopis je bil v času, ko je bil Maribor večinsko nemško mesto, pomemben temelj slovenstva v mestu. Maistrovo bivanje v Celju je bilo kratko, a ga ne smemo podcenjevati. V tem času si je pridobil veliko znanstev in podpornikov, predvsem med celjsko mladino, ki so mu v prevratnem času leta 1918 pomagali, tako na bojišču kot v zaledju. Franjo Malgaj, ki je po vojni odšel na pomoč Maistru na Koroško, je v Celju uspel zbrati kar sedemdeset prostovoljcev.

⁵⁴ Glavan, 2018, str. 24–25; Roš, 1957, str. 280, Ferlež, 2018, str. 126.

⁵⁵ Društvena poročila. Časopis za zgodovino in narodopisje, 1914, str. 89.

Slika 14: Hiša na desni je gostilna Jesernik – Pri Grenadriju, ki jo je rad obiskal Maister. (Vir: <http://nara.semantika.si/collection/object/250334/celje-gostilna-jesernek-cilli-gasthaus-grenadierwirt>, 12. 2. 2020)

Maister je v Celju tudi literarno ustvarjal. V tem času je objavil naslednja dela:

- ljubezensko pesem Vasovalec (Literarna pratika, ur. Milan Pugelj, 1914),
- pesem o pričakovanju pomladi Snubači (Ljubljanski zvon, št. 3, 1914)⁵⁶,
- šaljiva epska pesem Pri belem medvedu (Slovan, št. 1, 1914),
- šaljiva epska pesem Dve maši (Slovan, št. 2, 1914),
- ocena Slovenske biografije 1907–1912 dr. Janka Šlebingerja (Slovan, št. 3, 1914),
- pesem o mornarjih v nevihti Mi kapitani (Slovan, 1914),
- uvod za prvo številko Savinje z naslovom V svet (Savinja, št. 1, 1914).

Tema Primoža Trubarja, ki je prisotna v pesmih Pri belem medvedu in Dve maši, ni prisotna nikjer drugje v Maistrovem opusu. Maister je vsak dan hodil v službo v Gaberje mimo cerkve sv. Maksimiljana, ki je bila svojčas Trubarjev beneficij, zato je zelo verjetno, da je svojo idejo dobil po tej poti. V oceni Šlebingerjeve biografije je pokazal, da je dobro poznal tudi takratne glasbene umetnike. Pesem *Mi kapitani*, v kateri se mornarji v hudem viharju obračajo na kapitane na morskem dnu, da bi jim rešili življenje, lahko beremo tudi kot prisposodbo za položaj Slovencev pred 1. svetovno vojno. Pesmi iz celjskega časa so raziskovalni nalogi v celoti dodane v prilogi.

⁵⁶ Roš (1957) zmotno navaja, da je bila pesem objavljena v četrti številki

4.2 Maister in celjski dijaki

Kakšno pa je bilo v času Maistrovega prihoda stanje med celjskim dijaštvom? Veliko dijakov (torej fantov, starih med petnajst in osemnajst let) je bilo aktivnih v raznih političnih in kulturnih društvih, vsak pač po svojem prepričanju. Delili so se na tri struje: na katoliško, ki se je edina lahko povsem legalno zbirala v okviru Marijine kongregacije, sestavljali pa so jo predvsem mlajši dijaki, liberalno (narodno napredno), ki se je s podporo kluba slovenskih naprednih akademikov zbirala v Narodnem domu, in pa tretjo, narodno radikalno strujo, ki ni bila usmerjena v podporo nobeni politični stranki. Ti zadnji dijaki so bili, v povezavi z enakomislečimi študenti, v izobraževanje in kulturnemu delu, predvsem na podeželju, tuja pa jim niso bila socialna vprašanja. Narodno radikalna dijaška organizacija je organizirala razna predavanja, predvsem s političnega, kulturnega in socialnega področja, prirejala je izobraževanja, imela knjižnico in čitalnico. Najprej je imela prostor v sobi nad gostilno Jelen, kjer so dijaki ob raznih kulturnih in narodnih obletnicah prirejali dogodke, služila pa je tudi kot »literarna krčma«.⁵⁷

Lastnik gostilne Jelen Alojz Bezenšek je dijake podpiral, zato jim je prav rad odstopil sobo, ta je imela celo lasten vhod z dvorišča. Njegova natakara Ančka (ki je bila po vrhu menda še paša za oči) pa je mladeničem stregla pokalico, prav gotovo pa včasih tudi kakšno bolj plemenito kapljico.⁵⁸ V takem sproščenem okolju so se dobivali celjski dijaki, poznejši ustanovitelji literarnega društva Kondor. Če je Bezenšek dal prostor, pa je bil Miloš Štibler (1882–1969) tisti, ki je dijake spodbujal k pisanju. Bil je pomemben borec za enakopravnost Slovencev na Štajerskem, član Samostojne kmečke stranke, radikalne dijaške organizacije (bil je njen revizor) in Sokola. Prizadeval si je združništvo in nastopal v raznih štajerskih kulturnih društvih. Prav on je bil tisti, ki je svoje pisanja željne dijake povezal z Maistrom, pozneje pa dosegel, da je Zadružna zveza finančno podprla list Savinja.⁵⁹

Prav Štibler je v začetku decembra 1913 dijakom povedal, da je v Celje prišel stotnik – pesnik Rudolf Maister. Roš se spominja, da so tako imeli v Celju priložnost srečati tri velike mlade slovenske literate: Vladimirja Levstika, Antona Novačana, zdaj pa še Rudolfa Maistra, takole je opisal občutke, ko so ga prvič videli na ulici:

»Ne dolgo potem smo ga zagledali, prav ko smo se nekega večera vračali s sestanka. Čeprav so tedaj medlo brlele ulične plinske svetilke, smo vedeli: To je moral biti Maister! Visok, v sivem oficirskem plašču in s črno kapo na glavi je stopal počasi z dolgimi koraki, za ročaj držeč svetlo sabljo. Živo in odločno so mu žarele temne oči, pod rahlo rdečimi lici pa so se mu košatili mogočni črni brki. Sledili smo mu nekaj časa skozi mesto, vsi pod toplim vtisom tega srečanja. Res je bil to avstrijski častnik, toda hkrati je bil tudi slovenski pesnik!«⁶⁰

Zanimivo je, kako je mladenič razmišljal o Maistru; po eni strani je bil to avstrijski častnik, častnik vojske države, ki zatira naš narod, po drugi strani pa slovenski pesnik, kar tisto častniško plat pregласi. Nekateri dijaki so že od prej poznali njegovo knjigo Poezija, ki je izšla leta 1904.

⁵⁷ Roš, 1957, 271–272.

⁵⁸ <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/na-stanetovi-ulici.html> (13. 2. 2020)

⁵⁹ Adamič, 1971.

⁶⁰ Citirano: Roš, 1957, str. 272.

Maister je bil torej ob prihodu v Celje zrel pesnik z uspešno vojaško kariero, a je kljub temu imel posluš za mlade dijake, ki so šele vstopali v življenje. On sam je povprašal Štiblerja, če je v Celju kaj dijakov, ki radi pišejo. Štibler jim je prenesel novico in hitro so naredili čistopis svojih literarnih prvincev, do je bilo sredi decembra 1913. Že kak teden pozneje je Štibler uredil srečanje dijakov z Maistrom. Srečanje je bilo v poslopju Zvezne tiskarne v današnji Kocbekovi ulici, kjer je dijaška organizacija dobila prostore.⁶¹ Roš takole:

»Štibler je spremil Maistra do nas in segli smo v roko častniku, ki se nam je že po svoji visoki, vzravnani postavi in po prodorni sili svojih oči, po svojih lepih brkih in tudi po žametno zveneči gorenjščini zazdel kot nekakšna izredna in prav junaška osebnost. Čudovito se nam je zdelo, da je hotel spoznati nas, večinoma šele petnajstletne dečke iz petega in šestega razreda gimnazije. Ali bo mogel najti na nas kaj, kar ga ne bo razočaralo, nas je zaskrbelo.«⁶²

Maister je bil očitno topel človek, saj je dijake strah kmalu minil. Prebrali so mu svoje izdelke, Maister pa je med branjem odobravajoče kimal. Potem jim je Maister svetoval nekaj popravkov, govoril o liriki, Prešernu in Župančiču. Zanj je bila najpomembnejša vsebina pesmi. Ko jim je omenil, da je v svojih gimnazijskih letih v Kranju urejal dva dijaška lista, so ga dijaki hitro prijeli za besedo, saj so imeli izdajanje v načrtu. V Celju sta že pred tem izhajala dva dijaška časopisa: Vesna in Svoboda, pri Vesni je sodeloval tudi Maister. Obljubil jim je pomoč in se poslovil. Kot rečeno, je Miloš Štibler uredil finančno podporo listu. Dijaki so pripravili literarne izdelke in jih nesli Maistru, ki je tedaj še bival sam na Gregorčičevi, da jih prebere in preceni, kaj je dovolj dobro za objavo.⁶³

V decembru je bil ustanovljen dijaški literarni klub Kondor, ime mu je predlagal član Arkadij Videmšek, tedaj v šestem razredu, ki je bil ljubitelj Župančičeve poezije (znan Župančičev verz »Kondor, soncu brat!«). Tako je tudi Celje dobilo svoje dijaško literarno društvo, svojo »Zadrugo«, kot so jo mladi slovenske moderne imeli že med leti 1892 in 1898, v njenem krogu se je nekaj časa gibal tudi Maister. Za predsednika so izvolili Srečka Puncerja, najstarejšega in najzrelejšega med njimi. Glavna naloga kluba je bilo izdajanje literarnega časopisa z imenom Lepslovne in znanstvene vaje Savinja. Prva številka časopisa je izšla konec januarja 1914, zanjo je Maister napisal vzneseno, optimizma polno uvodno besedo, seveda nepodpisano, ker osebnost avstro-ogrske vojske za tak časopis ni smela pisati. Društvo in časopis sta bila namreč formalno ilegalna, saj so vedeli, da zanju pri oblasteh nikdar ne bi dobili dovoljenja, tudi če bi zanj zaprosili. Urednik časopisa je bil kar Maister sam, delno tudi Puncer. Dijaki so se z Maistrom večkrat sestali, bodisi v njegovem stanovanju bodisi v prostorih dijaške organizacije. Družina Maister je bila z dijaki vedno gostoljubna in prijazna, občudovali so Maistrovo knjižnico in njegova slikarska dela, ki so visela po stenah.⁶⁴

Na zadnjih straneh prve številke so dijaki svoje poslanstvo opisali takole:

»Da si ohranimo v poznejših letih spomin na začetek svojega leposlovnega in znanstvenega delovanja, smo sklenili izdajati veje »Savinja«, v katerih hočemo priobčevati svoje prvence. Da more dobiti vsak tovariš po več izvodov, jih tiskamo z razmnoževalnim strojem, ker pisanje je preveč zamudno. Odločno izrekamo, da »Savinja« nima javnega, temveč zaseben značaj in da politične članke a priori izključuje. Smo prepričani, da bo vsak mladinoljub, ki dobi morebiti

⁶¹ Roš, 1957, str. 273.

⁶² Citirano: Roš, 1957, str. 273.

⁶³ Roš, 1957, str. 274.

⁶⁴ Roš, 1957, str. 275–276.

»Savinjo« v roke, vesel našega mladeniškega navdušenja in nam pomagal uresničiti geslo: Hočemo vedno hoditi po cesti lepote, dolžnosti in bratoljubja.»⁶⁵

Izšli so štirje zvezki Savinje, zadnji je vseboval četrto in peto številko. Izhajali so v približno mesečnih presledkih, njihov obseg je bil med dvanajst in šestnajst stranmi⁶⁶. Tiskali so ga kar dijaki sami s pomočjo ciklostila (naprave in matric). Naklada je bila, sploh če jo primerjamo z naklado knjig danes, ki pogosto komaj pride do 300 izvodov, je bila 150 izvodov. Kupovali so ga dijaki, nekaj odraslih prijateljev mladine, nekaj izvodov pa je šlo tudi na druge gimnazije.⁶⁷

Ustvarjalci lista so bili po abecednem vrstnem redu (nekateri podpisani s psevdonimi, izbranimi med značilnimi slovanskimi imeni, najbrž v duhu tedanjega panslavizma):

- Arkadij Videmšek – Gojko,
- Davorin Ravljen – Alja Vanjev,
- Fran Roš – Svobodin Semenov,
- Ivo Štampihar – Smil Dvorjanov (Kranj, sodeloval po vezi s Franjem Malgajem),
- Polde Vasle,
- Srečko Puncer – Braslav Vitogoj,
- Stanko Pečar – Velimir Pavlov,
- Zdravko Kroflič.

Za Vasleta in Krofliča ni čisto gotovo, katera dva psevdonima sta uporabljala, je pa gotovo, da sta napisala vsak po dve pesmi, eden pod psevdonimom Vneslav (v št. 1), drugi pod imenom Ivan Cirilov (v št. 3). Na seznamu sta navedena s psevdonimi. Ena pesem (Marica v št. 1) je podpisana s psevdonimom Mojmir, ne vemo, kdo je njen avtor, morda jo je dal objaviti sam Maister, saj je svojo ženo večkrat ljubkovalno imenoval Marica, posvetil pa ji je tudi nekaj pesmi.

Po izbruhu prve svetovne vojne so se razmere zaostriale. Avgusta 1914 je bila izvedena hišna preiskava na domu Srečka Puncerja v Braslovčah, odkrili so namreč nekaj njegovih pisem dr. Franu Ilešiču, ki so ga skušali obtožiti veleizdaje. Savinje je še prav čas poskril. Ravnatelj celjske nemške gimnazije Klemens Proft (ta isti je nekaj let prej na ljubljanski realki dvakrat na maturi vrgel Cankarja) je pozno jeseni na zagovor klical petnajst slovenskih dijakov, zasliševal jih je ljubljanski sodni svetnik. Člani Kondorja so se morali zagovarjati zaradi članstva v ilegalnem društvu in izdajanjem lista, problematično je bilo tudi članstvo v Jugoslovanski počitniški zvezi, ki je mladim pomagala pri potovanjih v južnoslovanske dežele. Postopek je bil prepuščen celjskemu sodstvu, a sodnik Bračič postopka proti dijaku ni hotel voditi, stekel pa je šolski postopek. Proft je dobil nekaj številčk Savinje in listine počitniške zveze z imeni. Zaslišanja so stekla, Maistra k sreči ni nihče omenil. Ministrstvo za uk in bogočastje je izreklo (za vojne razmere) milo kazen: petnajst dijakov (dva komaj štirinajstletna) je bilo obsojenih na ukor z dvanajstimi, osmimi ali štirimi urami šolskega pripora ob nedeljskih popoldnevih. Hujša je bila negativna ocena v vedenju: to je pomenilo, da so dijaki izgubili pravico do oprostitve šolnine. Druga negativna stran tega je bila, da so ti dijaki, ki jih je svetovna morija kaj kmalu potegnila v svoje krvavo žrelo, nastopili vojaško službo kot »politično sumljivi«. Večina se je zaradi zavednih slovenskih podčastnikov po pisarnah celjskega 87. pešpolka uspela te nalepke znebiti. S pričetkom vojne je Kondor moral nehati obstajati, ko so dijaki hoteli

⁶⁵ Citirano: Savinja, št. 1, str. 12

⁶⁶ Savinja, 1914.

⁶⁷ Roš, 1957, str. 275–276; Savinja, 1914.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Maistru izročiti zadnjo številko Savinje, ga ni bilo doma, potem pa so se začele počitnice, z novim šolskim letom pa njihovega mentorja ni bilo več v Celju⁶⁸.

Poglejmo, kaj se je še zgodilo s kondorjevci v vojnih in povojnih letih. Arkadij Videmšek, Roš ga opiše kot lepega odličnjaka in dobrega telovadca, je bil vpoklican leta 1916. Izkazal se je v bojih na Škabrijelu, 18. junija 1918, torej prav malo pred koncem vojne, pa ga je na južnem Tirolskem ubila italijanska granata, star je bil dvajset let. Njegovo literarno zapuščino v dveh zvezkih hrani Osrednja knjižnica Celje.⁶⁹ Na bojišču je umrl tudi Polde Vasle.⁷⁰ Srečko Puncer je bil vpoklican takoj po maturi, služil je v Lebringu in Slovenskih Konjicah, 31. oktobra po končani vojni se je vrnil v Celje in se priključil Malgajevim borcem, ki so odšli na Koroško. Padel je 29. aprila 1919 pri Vovbrah. Njegovo telo so prepeljali v domače Braslovče, kjer so ga z vsemi častmi pokopali – ob smrti je bil star 24 let. Puncer bi si za svoje zasluge pri organiziranju celjskega in slovenskega dijaštva prav gotovo zaslužil vidnejše mesto v slovenskem narodnem spominu, tudi članek v Biografskem leksikonu.⁷¹ Davorin Ravljen je končal gimnazijo v Celju, končal pravo, nadaljeval je pisateljsko kariero, veliko je pisal za časopise in prevajal.⁷² Tudi Fran Roš je postal uspešen pisatelj

in profesor v Celju, tudi častni občan.⁷³ Stanko Pečar je postal odvetnik, decembra 1944 je umrl v Auschwitzu.⁷⁴ Zdravko Kroflič je po Malgajevi smrti vodil njegovo četo na Koroškem, potem pa opravljal delo železničarskega uradnika.⁷⁵ Ivo Štepihar je bil pravnik, politik in publicist, zelo se je zavzemal za pravice jeseniških kovinarjev.⁷⁶

Literarni klub »Kondor«: Sedita z leve na desno Stanko Pečar in Srečko Puncer, stojijo Fran Roš, Arkadij Videmšek in Davorin Ravljen

Slika 15: Predstavniki literarnega kluba Kondor. (Vir: Roš, 1957, str. 274)

⁶⁸ Roš, 1957, str. 279–281.

⁶⁹ <http://www.celjskozasavski.si/osebe/videm%C5%A1ek-arkadij/816/> (13. 2. 2020) https://sl.wikipedia.org/wiki/Davorin_Ravljen

⁷⁰ Roš, 1957, str. 282.

⁷¹ <http://ook.knjiznica-celje.si/zgodilo/sreckopuncer.htm> (13. 2. 2020) – sicer tudi Fran Malgaj nima svojega sestavka v Biografskem leksikonu.

⁷² Ravljen, 1960.

⁷³ Roš, 1960.

⁷⁴ <https://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=60676> (13. 2. 2020)

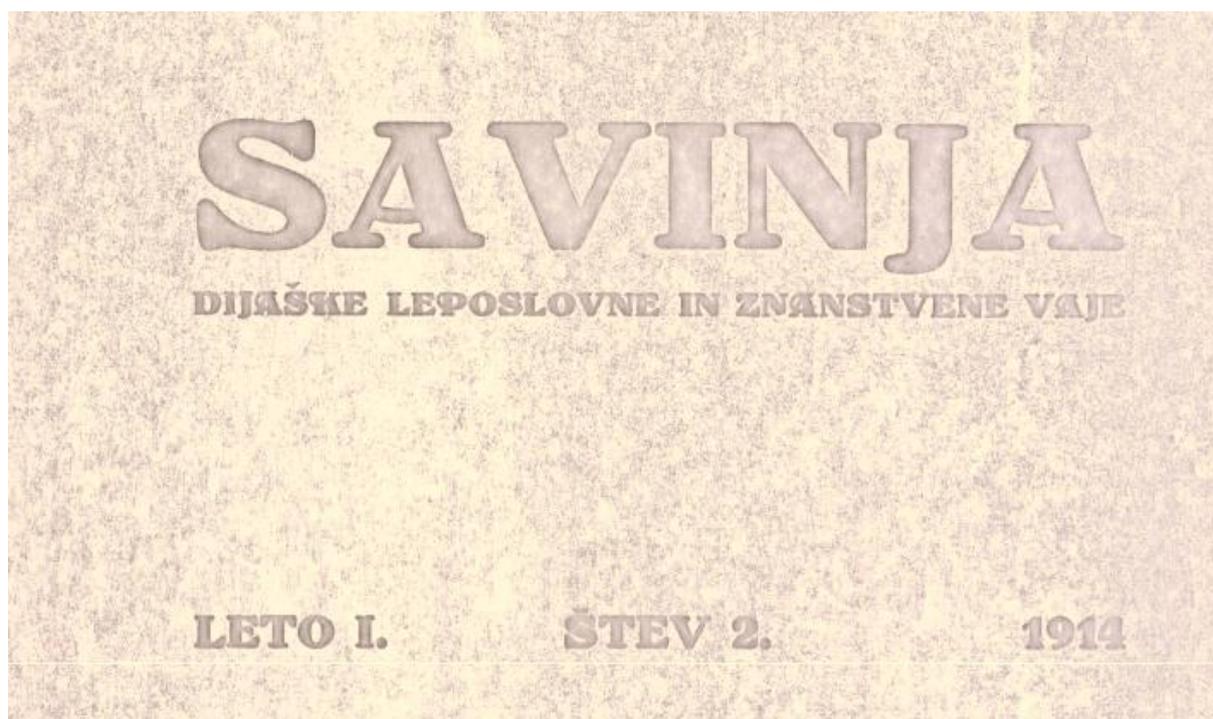
⁷⁵ Roš, 1957, str. 283.

⁷⁶ Ude, 1971.

4.3 Glasilo Savinja

Natiskana glasila so se v veliki večini porazgubila. Tako Narodna in univerzitetna knjižnica hrani originale prvih treh izvodov, Mariborska univerzitetna knjižnica (kjer smo jih pridobili tudi mi) hrani kopije vseh števil. Gre za kopije, ki jih je nekoč hranila Osrednja knjižnica Celje, danes pa veljajo za založene oz. izgubljene. Zadnja številka (št. 4 in 5.) je v zapuščini Frana Roša. Na najino pobudo je stekel postopek za digitalizacijo Savinja na Digitalno knjižnico Slovenije.

Poglejmo si še vsebino časopisov z vsebinskega vidika. Vsa literarna dela so pretipkana in dodana v prilogi na koncu raziskovalne naloge.

Slika 16: Naslovnica druge številke Savinje (Vir: Savinja, l. 1, št. 2, 1914)

Seznam del po številkah (v vrstnem redu del, kakršen je v reviji):

***Številka 1 (25 strani)**

1. Rudolf Maister: V svet (uvod)
2. Fran Roš: Naša pesem (pesem)
3. Fran Roš: Še včeraj ... (pesem)
4. Arkadij Videmšek: V nebeški gondoli (pesem)
5. Fran Roš: Stari srobot (kratka proza)
6. Srečko Puncer: Ko je bila ljuba bolna (pesem)

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

7. Vneslav: Veverica mlada (pesem)
8. Fran Roš: Vlaku odšumel je ... (pesem)
9. Mojmir: Marica (pesem)
10. Srečko Puncer: Nastanek in razvoj grškega herojskega epa (strokovna razprava)
11. Arkadij Videmšek: Moje solnce (pesem)
12. Ivo Štempihar: Tekma (kratka proza)
13. Srečko Puncer: Publikacije socialne matice za l. 1913 (ocena knjig)

***Številka 2 (17 strani)**

1. Fran Roš: Kralj Matjaž (pesem)
2. Fran Roš: Medli plamenčki ... (pesem)
3. Fran Roš: V temnih očeh ... (pesem)
5. Fran Roš: Dan (pesem)
6. Fran Roš: Snežinke padajo (pesem)
7. Fran Roš: Srečno pot (pesem)
8. Fran Roš: Obup (pesem)
9. Arkadij Videmšek: Tovarišu v spomin (pesem)
10. Arkadij Videmšek: Pesem o Lepi Vidi (pesem)
11. Arkadij Videmšek: V jasnih nočeh (pesem)
12. Arkadij Videmšek: V poletnem jutru (pesem)
13. Smil Dvorjanov: Tekma (nadaljevanje) (kratka proza)
14. Davorin Ravljen: Zimska balada (pesem)
15. Srečko Puncer: Ustoličevanje koroških vojvod na Gosposvetskem Polju (zgodovinska razprava)
16. Stanko Pečar: Tvoje oči (pesem)
17. Vneslav: Razvalini (pesem)
18. Davorin Ravljen: Skopnel je sneg (pesem)

19. Davorin Ravljen: Tihim nočem (pesem)
20. Davorin Ravljen: Pogled v bodočnost (pesem)
21. Fran Roš: Vračajo se (kratka proza)
22. Davorin Ravljen: Ledene rože (pesem)

***Številka 3 (13 strani)**

1. Fran Roš: Pomlad (pesem)
2. Fran Roš: Pomladna noč (pesem)
3. Fran Roš: Sonet (pesem)
4. Fran Roš, Pomlad je šla skozi gaje (pesem)
5. Fran Roš, Na dnu (kratka proza)
6. Fran Roš: Mati in sin (kratka proza)
7. Arkadij Videmšek: Nocoj (pesem)
8. Arkadij Videmšek: Pomlad prišla si (pesem)
9. Arkadij Videmšek: Gospodov dan (pesem)
10. Arkadij Videmšek: Vstajenje (pesem)
11. Arkadij Videmšek: Vstajenje (pesem)
12. Davorin Ravljen: Bedna alleluja (pesem)
13. Ivan Cirilov: V tihem mraku (pesem)
14. Ivan Cirilov: Še enkrat (pesem)
15. Srečko Puncer: Gospodin Franjo (ocena knjige)

***Združena številka 4 in 5 (25 strani)**

1. Arkadij Videmšek: Večer v parku (pesem)
2. Arkadij Videmšek: Moj dan (pesem)
3. Arkadij Videmšek: Tebi! (pesem)
4. Arkadij Videmšek: Ptičkam (pesem)

5. Arkadij Videmšek: Za cilji (pesem)
6. Arkadij Videmšek: Mlado jutro (pesem)
7. Arkadij Videmšek: Moja ljubav (pesem)
8. Fran Roš: Zašla (kratka proza)
9. Fran Roš: Iz življenja Štefana Mačka (kratka proza)
10. Fran Roš: Dan (pesem)
11. Fran Roš: V jutru (pesem)
12. Fran Roš: V mraku (pesem)
13. Fran Roš: V jasni noči (pesem)
14. Davorin Ravljen: V poljani (pesem)
15. Davorin Ravljen: V drugo vas (pesem)
16. Srečko Puncer: Misli ob dr. Šlebingerjevi slovenski biografiji 1907–1912 (ocena knjige)
17. Davorin Ravljen: Ali? (pesem)
18. Davorin Ravljen: Tajno (pesem)
19. Stanko Pečar: Dan nad poljanami (pesem)
20. Stanko Pečar: V bajnokrasni kresni noči ... (pesem)
21. Stanko Pečar: Zvon (pesem)
22. Stanko Pečar: Mi sejanci ... (pesem)
23. Stanko Pečar: Ko labud ... (pesem)
24. Stanko Pečar: V jutru (pesem)
25. Srečko Puncer: Kontrolor Škrobar, roman spisal dr. Alojz Kraigher (ocena romana)
26. Srečko Puncer: Tekma, drama v treh dejanjih, spisal Anton Funtek (ocena drame)
27. Srečko Puncer: Mencingerjevi spisi s posebnim ozirom na letošnjo matično izdajo (ocena zbranih del)
28. Fran Roš: Mlada poljana (pesem)
29. Fran Roš : Narodna (pesem)
30. Fran Roš : Med poljanami (pesem)

31. Fran Roš : Kje so dnevi? (pesem)

32. Fran Roš : Moja pesem (pesem)

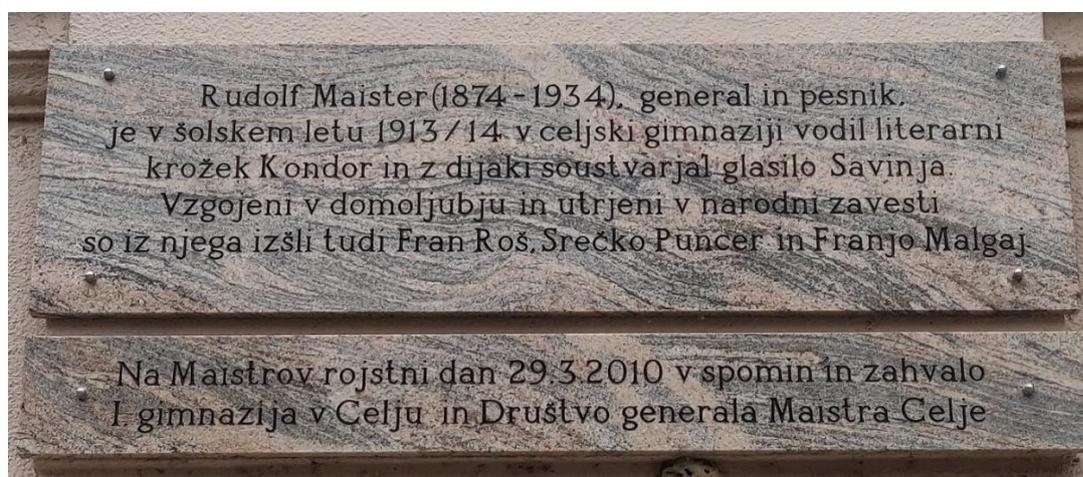
33. Fran Roš: Izgnanci (pesem)

Že hiter pregled seznama pokaže na to, da so dijaki pisali predvsem poezijo. Daleč največ literarnih del je napisal Fran Roš (30 del), velika večina je poezije, nekaj je kratke proze. Že v dijaških letih se je pokazal Rošev talent za pisanje kvalitetne književnosti, razvijal je svoj lastni slog. Arkadij Videmšek je napisal 18 pesmi. Srečko Puncer se je poskusil v recenziranju del svojih sodobnikov, napisal je tudi razpravi o grškem epu in o ustoličevanju koroških vojvod. Njegovo pisanje kaže na njegovo veliko razgledanost, svoje teze dobro argumentira pri razpravah pa dobro povzema literaturo. Davorin Ravljen je napisal deset pesmi. Teme, ki so jih dijaki opevali v pesmi so predvsem ljubezen, prebujanje narave, pomlad, polne so mladostne vznesenosti in optimizma. Literarno po kvaliteti izstopajo dela Frana Roša, ta so vsebinsko in oblikovno kompleksnejša (npr. soneti), Roš je tako že v mladih letih napovedal svojo uspešno pisateljsko kariero. Srečko Puncer se je izkazal kot dober kritik, nakazal pa je tudi svoj talent za literarno zgodovino in zgodovinsko misel. Ostali so pisali preprosteje, njihov osebni slog ni prišel tako izrazito do izraza, v marsikateri pesmi je vidno tudi posnemanje Maistrovega sloga.

4.4 Kako Celje Maistra obeležuje danes

Rudolf Maister je ena najpomembnejših osebnosti v slovenski vojaški zgodovini, tako ni mesta, kjer ne bi bila po njem poimenovana ulica, po njem so poimenovane šole, njemu v čast stoji vrsta spomenikov. Deluje več društev Rudolfa Maistra, ki so povezana v Zvezo društev General Maister. Vsako leto 23. oktobra obeležujemo tudi dan Rudolfa Maistra, žal je ta državni praznik med Slovenci precej malo praznovan in uzaveščen.

Tudi Celje ima Maistrovo ulico (na Miklavškem hribu). Leta 2004 je v celjski knjižnici gostovala razstava o Rudolfu Maistru iz Vojaškega muzeja, ki jo je pripravil Albin Mikulič.⁷⁷ Marca leta 2009 je bilo na predlog ravnatelja I. gimnazije v Celju Antona Šepetavca ustanovljeno Društvo generala Maistra Celje, ki je v letu (na Maistrov rojstni dan, 29. marec) na pročelju gimnazije odkrila spominsko ploščo Rudolfu Maistru in literarnemu društvu Kondor.

Slika 17: Spominska plošča na I. gimnaziji Celje. Foto: Tea Dular

Ob 80-letnici bojev za severno mejo je Celje resno razmišljalo o postavitvi spomenika Rudolfu Maistru. Dobili bi ga naj po »akcijski ceni«. V Ljubljani so postavitve spomenika zaupali Jakovu Brdarju, čeprav je država nekaj let prej isto nalogo zaupala že Boštjanu Putrihu. Tako so Putrihov spomenik ponudili Celju, skupaj s prevozom in postavitvijo bi občino to stalo 2,5 milijona tolarjev (približno 10.000 evrov). Mestni svetniki so postavitve podprli, kot možni lokaciji pa sta bili ponujeni Trg Celjskih knezov in Krekov trg pred železniško postajo.⁷⁸ Spomenik bi moral stati že konec novembra 1998, a se to ni zgodilo. Občinska blagajna ni našla denarja za postavitve in arhitekturno ureditev lokacije, kjer bi moral stati, temu je botrovala tudi poplava v začetku novembra 1998, vmes pa se je zamenjal tudi občinski svetom. Tako ima Ljubljana še danes dva konjeniška spomenika Rudolfu Maistru, prvega pred Ministrstvom za obrambo, drugega pred železniško postajo na Trgu OF.⁷⁹

⁷⁷ Conradi, 2004, str. 30.

⁷⁸ Stamejčič, 1998, str. 2.

⁷⁹ Premšak, 1998, str. 12.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Slika 18: Spomenik Maistra akademskega kiparja Boštjana Putriha, ki je skoraj prišel v Celje. (Vir: <https://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/clanek/obraz-vklesan-v-slovensko-zgodovino-253034>, 14. 2. 2020)

5 Analiza ankete

V okviru raziskovalne naloge sva izvedla tudi anketo o poznavanju življenja in dela Rudolfa Maistra med anketiranci.

S predvidevanjem rezultatov sva postavila hipoteze, ki sva jih v razpravi bodisi potrdila bodisi ovrgla. Trudila sva se zjeti anketirance iz vseh starostnih skupin, a sva veliko večino vprašalnikov dobila vrnjenih le iz skupine najmlajših anketirancev. Anketa je bila izvedena na klasičen način s tiskanim anketnim vprašalnik, ki sva ga priložila tudi v prilogi. Vprašanja ankete so odprtega in zaprtega tipa.

Anketo sva med anketirance razdelila med 20. in 30. novembrom. V tem času, natančneje 23. novembra, praznujemo dan Rudolfa Maistra, zato lahko čas delitve anket vpliva na objektivnost rezultatov pri 6. vprašanju, kjer sva anketirance spraševala, kdaj praznujemo dan Rudolfa Maistra. Prav tako sta bila odgovora na 4. vprašanje, kdaj je Rudolf Maister deloval v Celju, in na 5. vprašanje, ki sprašuje po tem, kateri literarni krožek je Maister obiskoval, podana na spominski plošči. Pomanjkljivosti ankete se zavedava in veva, da bi rezultati ankete v drugačnih okoliščinah verjetno odstopali od dobljenih rezultatov.

Število anketirancev:

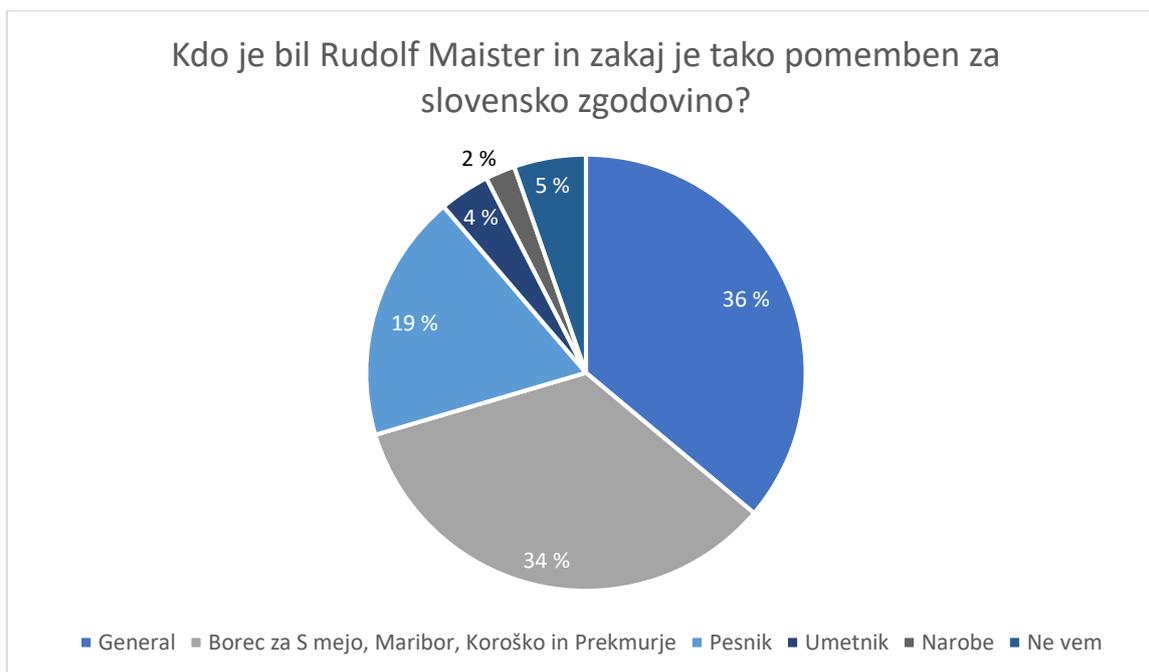
15–25 let: 131

25–60 let: 10

60 in več let: 20

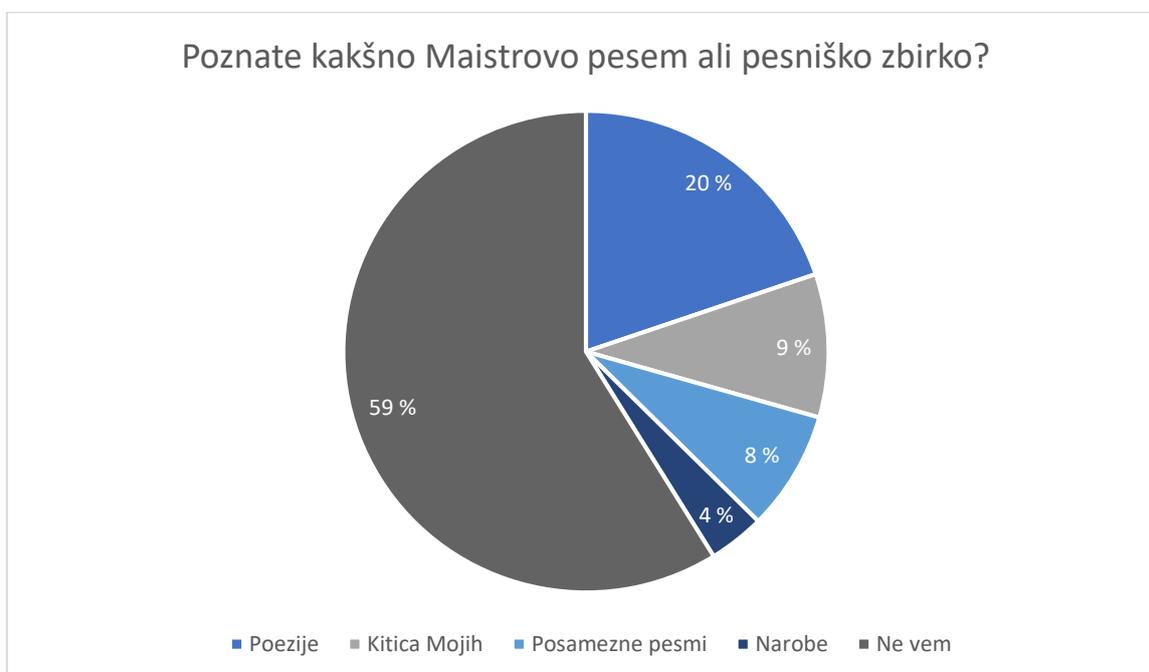
Pri izvedbi ankete sva uporabila priložnostni vzorec. V vzorec so bili vključeni naključno izbrani dijaki in profesorji ter slušateljice Univerze za tretje življenjsko obdobje. Ker se rezultati med posameznimi starostnimi skupinami bistveno ne razlikujejo in so bili anketiranci v omenjenih starostnih skupinah zelo neenakomerno porazdeljeni, pri analizi ankete nismo upoštevali starostne skupine. Meniva, da bo razmerje posameznih odgovorov najbolje prikazano s tortnimi diagrami.

5.1 Analiza rezultatov

Graf 1: Kdo je bil Rudolf Maister in zakaj je tako pomemben za slovensko zgodovino?

Anketiranci so bili pri tem vprašanju najbolj uspešni, kar 93 % jih je odgovorilo pravilno (Graf 1). Nepravilno je odgovorilo le 21 mladostnikov (15–25 let), zato lahko sklepamo, da je poznavanje slovenske zgodovine pri mladih rahlo slabše od ostalih starejših skupin.

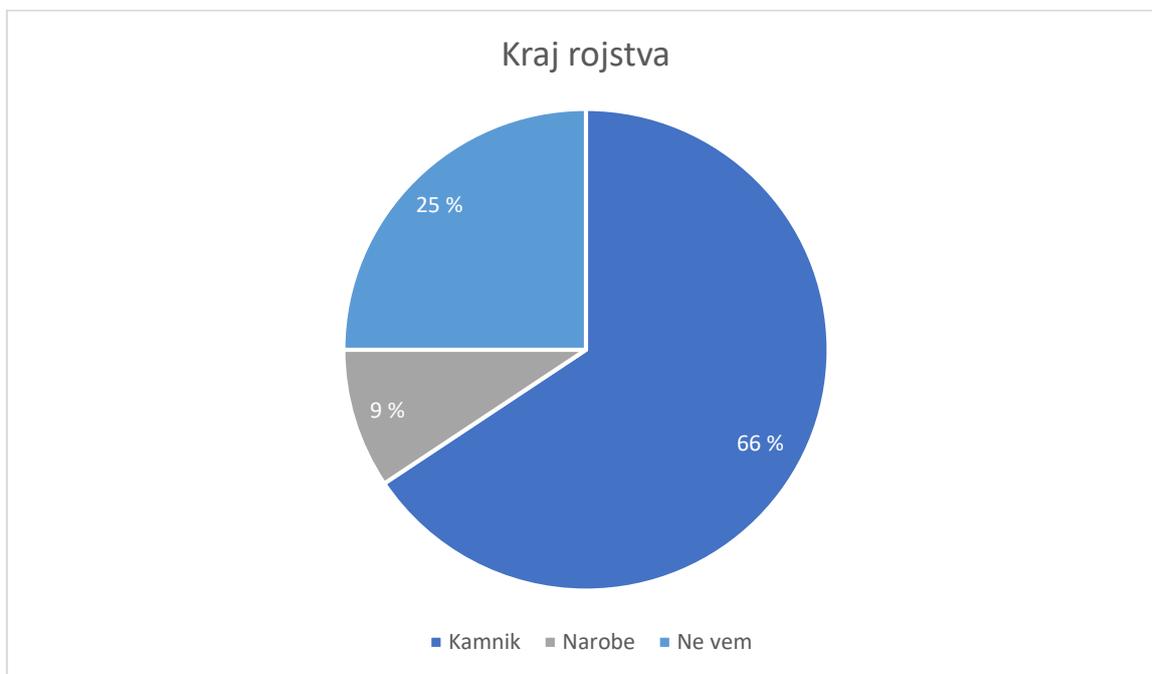

Graf 2: Poznate kakšno Maistrovo pesem ali pesniško zbirko?

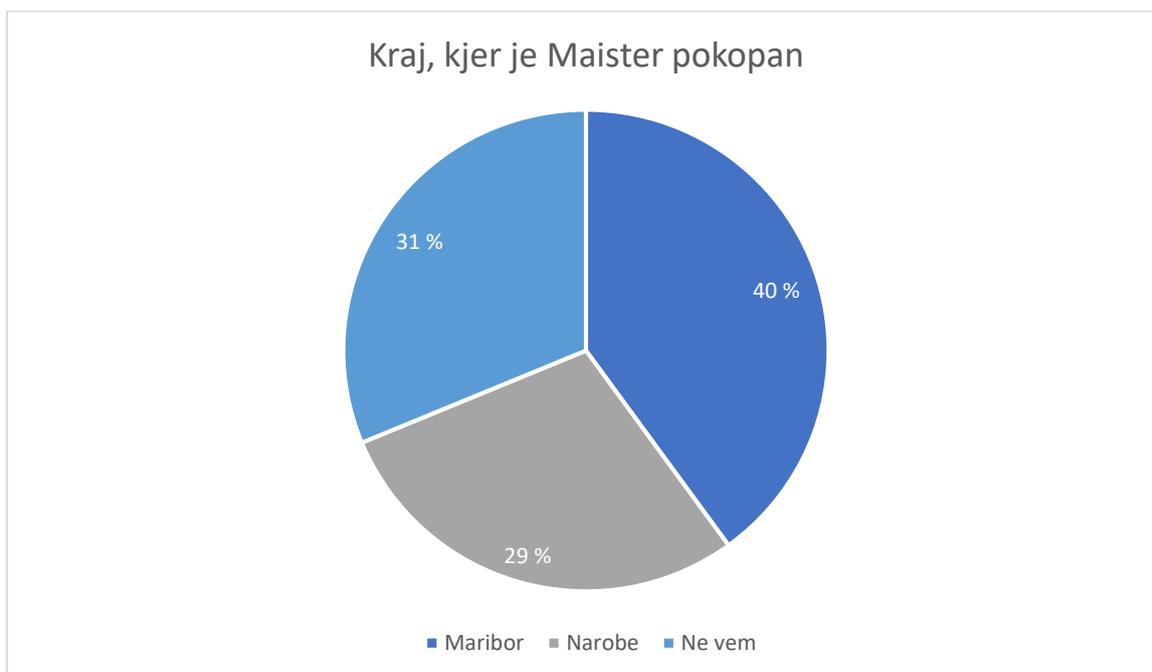
Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Z drugim vprašanjem sva ugotavljala, ali anketiranci poznajo kakšno Maistrovo umetniško delo. Na to vprašanje je pravilno odgovoril mnogo manjši del, le 37 % (Graf 2). Tisti, ki so odgovarjali pravilno, so večinoma navajali eno izmed Maistrovih pesniških zbirk, Poezije ali pa Kitica mojih.

Poudariti morava, da so pravilno na to vprašanje odgovarjali predvsem predstavniki 2. in 3. starostne skupine (25–60 let ter 60 in več let).

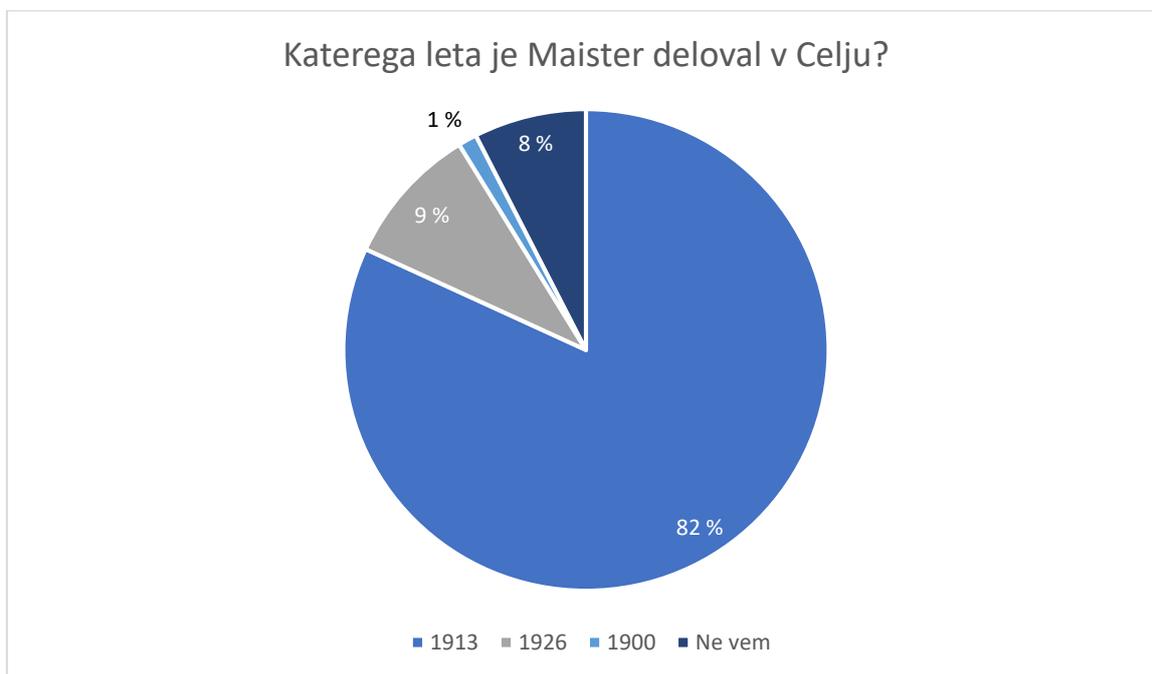
Graf 3: Kraj rojstva Rudolfa Maistra

Graf 4: Kraj, kjer je Maister pokopan

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Kraj rojstva Rudolfa Maistra je poznalo 66 % anketirancev (Graf 3), med tem ko je kraj, kjer je Maister pokopan, poznalo 40 % anketirancev (Graf 4).

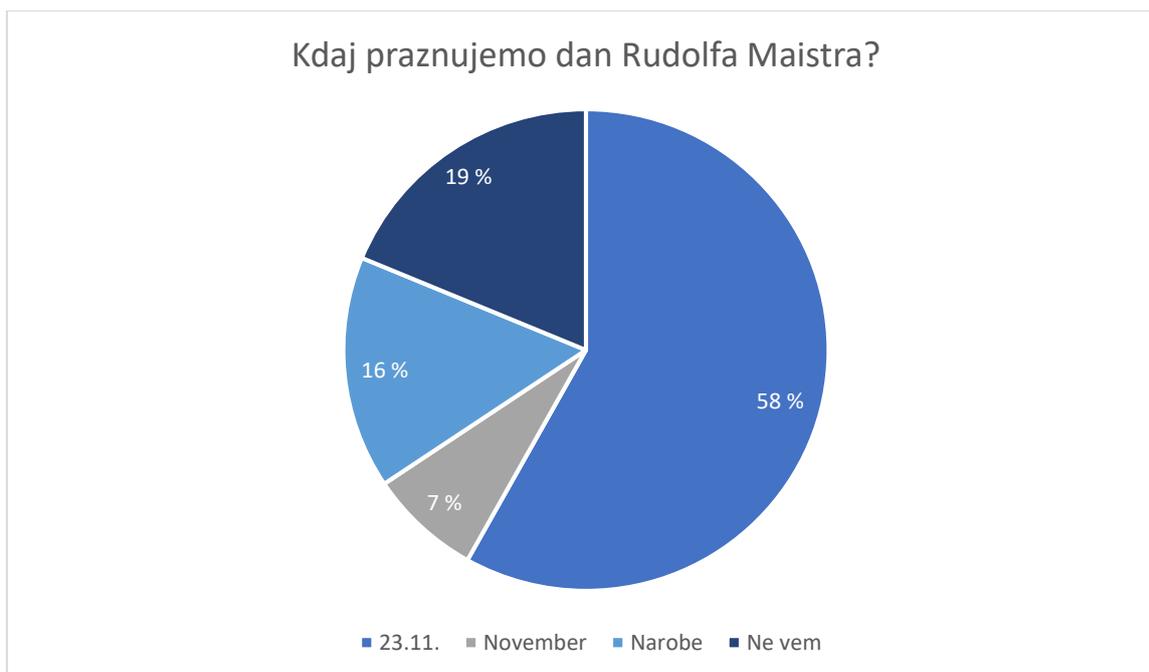
Graf 5: Katerega leta je Maister deloval v Celju?

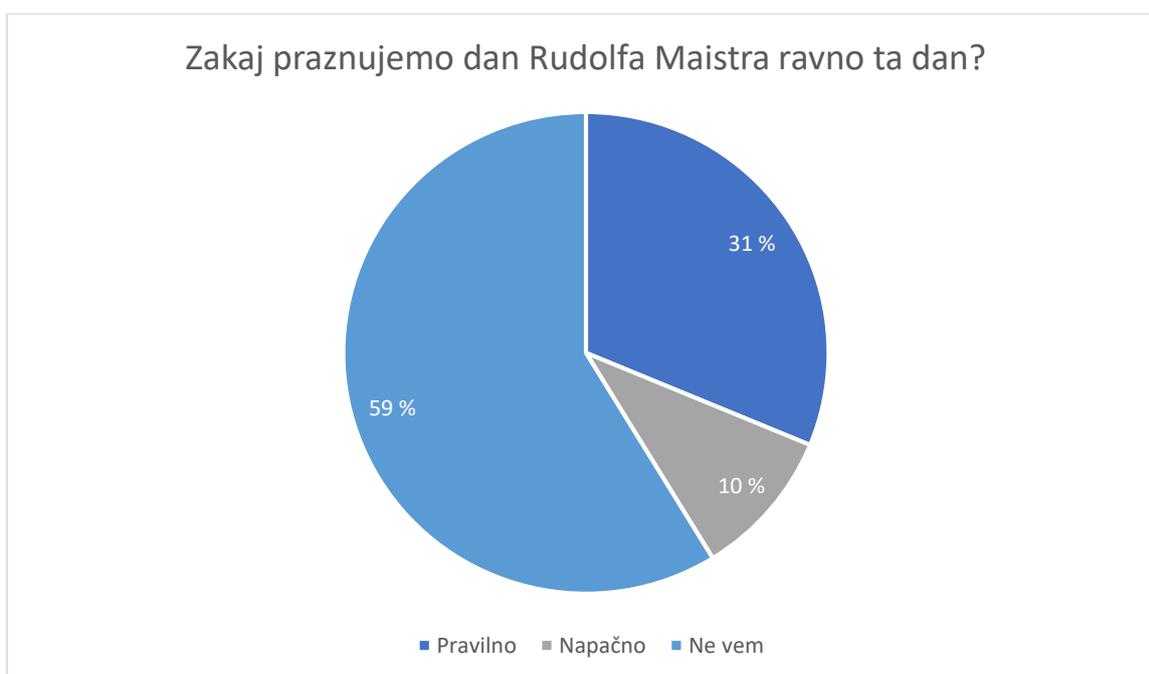
Graf 6: Kako se je imenoval literarni krožek, pri katerem je sodeloval Maister?

Odgovora na 4. in 5. vprašanje (Graf 5 in 6) najine ankete, sta bila podana na spominski plošči, kar bistveno vpliva na rezultat. Leto delovanja Rudolfa Maistra v Celju je vedelo 82 % anketirancev (leto 1913). Da je sodeloval v literarnem društvu Kondor je vedelo 74 % anketirancev.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

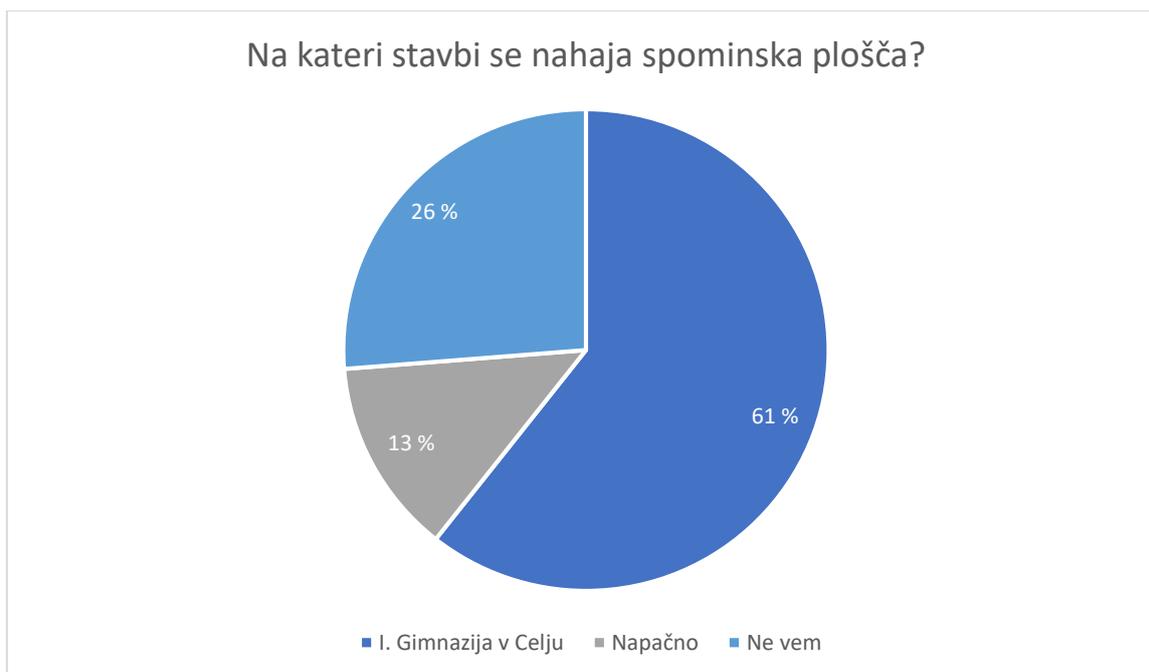
Graf 7: Kdaj praznujemo dan Rudolfa Maistra?

Graf 8: Zakaj praznujemo dan Rudolfa Maistra ravno na ta dan?

S šestim vprašanjem sva ugotavljala, če anketiranci vedo, kdaj praznujemo dan Rudolfa Maistra. Več kot polovica (58 %) anketirancev je točen datum, 23. 11., poznala, med tem ko večina (59 %) razloga, zakaj dan Rudolfa Maistra praznujemo prav na ta dan, ni poznala.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Graf 9: Na kateri stavbi se nahaja spominska plošča?

Na vprašanje je pravilno odgovorilo manj anketirancev, kot sva pričakovala, natančneje 61 %. Med drugimi odgovori sta bila še občina in celjski dom, spominska plošča pa se nahaja na I. gimnaziji v Celju.

5.2 Razprava

5.2.1 Hipoteze

1. Večina anketirancev bo vedela, kdo je bil Rudolf Maister in zakaj je bil pomemben za slovensko zgodovino.

Misliva, da bodo anketiranci poznali Rudolfa Maistra, saj je bil general ena izmed ključnih osebnosti v slovenski zgodovini dvajsetega stoletja.

2. Večina anketirancev ne bo poznala nobenega Maistrovega umetniškega dela.

Misliva, da večina anketirancev ne bo poznala Maistrovega umetniškega dela, saj se njegovega pesniškega in slikarskega opusa v šolah ne obravnava.

3. Več anketirancev bo vedelo, kje je Maister pokopan, kot kje se je rodil.

Misliva, da bo več anketirancev vedelo, kje je Maister pokopan, saj je najbolj znan po svojem delovanju v Mariboru, zato bi lahko anketiranci sklepali, da je tam tudi pokopan.

4. Večina anketirancev bo vedela, kdaj je Maister deloval v Celju in pri katerem literarnem krožku je sodeloval.

Misliva, da bodo anketiranci ta podatka poznali, saj na to opominja plošča na stavbi I. gimnazije v Celju. Rudolf Maister je v Celju deloval leta 1913, obiskoval pa je dijaški literarni krožek Kondor. Namig lahko anketiranci dobijo na fotografiji, ki je bila natisnjena na anketnem vprašalniku, kjer je podana tako letnica Maistrovega delovanja v Celju kot ime krožka, ki ga je obiskoval.

5. Večina anketirancev ne bo vedela, kdaj se praznuje dan Rudolfa Maistra in zakaj na ta dan.

Misliva, da večina anketirancev ne bo poznala datuma dneva Rudolfa Maistra, 23. novembra, saj ta praznik ni tako poznan, najbrž k temu pripomore tudi dejstvo, da ni dela prost dan.

6. Večina anketirancev bo vedela, na kateri stavbi se nahaja spominska plošča Rudolfa Maistra.

Predvidevava, da bo večina anketirancev ta podatek poznala, ker je plošča na eni bolj znanih javnih stavb v Celju, na I. gimnaziji v Celju, namig bodo našli tudi na napisu, ki je vklesan v ploščo.

7. Literaturo o Maistrovem delovanju v Celju bo težko najti.

Maistrovo sodelovanje v društvu Kondor je oblastem povzročalo preglavice, zato je bilo delovanje društva večinoma skrivno. Maister se kot vojak s politiko in književnostjo naj ne bi ukvarjal in prav zato meniva, da o njegovem času v Celju ne bo veliko zapisanega.

5.2.2 Vrednotenje hipotez

Prva hipoteza (»Večina anketirancev bo vedela, kdo je bil Rudolf Maister in zakaj je bil pomemben za slovensko zgodovino.«) je potrjena. Rezultate odgovorov na to vprašanje prikazuje Graf 1, kjer lahko vidimo, da je večina anketirancev na vprašanje odgovorila pravilno. Odgovori so bili zelo raznoliki, upoštevala pa sva vse, ki so veljali za Rudolfa Maistra (torej ni bilo potrebno napisati general, borec za severno mejo, pesnik in umetnik, ampak je za pravilen dogovor zadostovala le ena izmed teh možnosti).

Ker je na prvo vprašanje pravilno odgovorilo 93 % anketirancev (Nepravilno, ali pa ni odgovorilo, je le 21 mladostnikov prve starostne skupine.), je prva hipoteza **POTRJENA**.

Druga hipoteza (»Večina anketirancev ne bo poznala nobenega Maistrovega umetniškega dela.«) je prav tako **POTRJENA**, saj je kakšno Maistrovo pesniško zbirko ali pesem poznalo le 37 % anketirancev. Rezultate prikazuje Graf 2.

Tretjo hipotezo (»Več anketirancev bo vedelo, kje je Maister pokopan, kot kje se je rodil.«) sva **OVRLA**. Več anketirancev (66 %) je namreč vedelo, kje je Maister rojen, torej v Kamniku, kot kje je pokopan (pravilno, Maribor, je odgovorilo le 40 %). Večina je namesto Maribor odgovarjala z Rakek ali Cerknica, vendar sta oba odgovora nepravilna. Ovržbo tretje hipoteze potrjujeta Graf 3 in Graf 4.

Četrto vprašanje sprašuje anketirance, kdaj je Rudolf Maister deloval v Celju, pri 5. vprašanju pa sva anketirance vprašala, kako se je imenoval literarni krožek, pri katerem je Maister sodeloval v času, ko je deloval v Celju. Še enkrat morava poudariti, da sta odgovora dana na sliki spominske plošče na dnu ankete, zato o objektivnosti rezultata ne moremo govoriti. **Četrta hipoteza** (»Večina anketirancev bo vedela, kdaj je Maister deloval v Celju in pri katerem literarnem krožku je sodeloval.«) je **POTRJENA**, saj je na četrto vprašanje pravilno odgovorilo 82 %, na peto pa 74 %. Rezultate prikazujeta Graf 5 in Graf 6.

Pri šestem vprašanju ankete sva sodelujoče vprašala, kdaj praznujemo dan Rudolfa Maistra in zakaj ravno na ta dan. Presenetljivo je kar 58 % vedelo datum, 23. november, vendar morava zopet poudariti, da so bile ankete deljene na koncu novembra, ko smo v medijih lahko o Maistru zasledili več kot po navadi. Nekaj anketirancev, natančneje 8 %, je vedelo le, da dan Rudolfa Maistra praznujemo novembra, česar nisva štela kot pravilni odgovor. Le 30 % anketirancev je vedelo, zakaj praznujemo dan Rudolfa Maistra ravno na ta dan. 23. 11. 1918 je Rudolf Maister namreč v Mariboru razorožil nemško Zeleno gardo, kar je bilo bistvenega pomena, da je Maribor kasneje pripadel Državi SHS. **Peta hipoteza** (»Večina anketirancev ne bo vedela, kdaj se praznuje dan Rudolfa Maistra in zakaj na ta dan.«) je zato **DELNO POTRJENA**. Delno potrditev hipoteze potrjujeta Graf 7 in Graf 8.

Pri zadnjem vprašanju sva vprašala anketirance, na kateri stavbi se nahaja spominska plošča v čast Rudolfa Maistra. Fotografija je bila priložena na dnu ankete. Na to vprašanje je odgovorila pravilno, torej I. gimnazija v Celju, več kot polovica (61 %) anketirancev, kar prikazuje Graf 9, zato je zadnja hipoteza, ki se še nanaša na anketo, **šesta hipoteza** (»Večina anketirancev bo vedela, na kateri stavbi se nahaja spominska plošča Rudolfa Maistra.«) **POTRJENA**.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Sedma hipoteza je edina, ki se ne nanaša na anketo, ampak na praktični del, kjer sva s pomočjo literature raziskovala delovanje Rudolfa Maistra v Celju, kjer je v letu 1913 deloval malo manj kot 10 mesecev. Literature o Maistru je na splošno veliko, o Maistrovem delovanju v Celju pa skoraj nič. Pregledali smo vse časopise, ki so v Celju izhajali v času Maistrovega delovanja, vendar poleg podatka, da je bil premeščen, nismo o njem našli nič. Podatki so zelo raztreseni in je bilo treba prebrati zelo veliko, da sva dobila podatke, ki jih vidite v raziskovalni nalogi. Kot prva sva časopis Savinja, ki ga najdete v Prilogi 3, pretipkala v elektronsko obliko, zaradi česar upava, da bo Savinjo prebralo več ljudi. Sedma hipoteza je **POTRJENA**.

6 Zaključek

Rudolf Maister, slovenski general, pesnik in borec za severno mejo, je ena izmed najbolj pomembnih oseb, ki so ključno vplivale na potek slovenske zgodovine. V raziskovalni nalogi pa sva ugotovila, da premalo ljudi pozna njegove dosežke.

Maister je bil rojen 29. marca 1874 v Kamniku, zanimivo je, da ima njegova družina nemške korenine. Bil je zaveden Slovenec in goreč domoljub, ki je se je za svojo domovino velikokrat podal v boj. Služil je že v prvi svetovni vojni, njegov glavni dosežek pa so boji na Koroškem, v Prekmurju in seveda na Štajerskem – znani kot boji za severno mejo, v katerih nam je Maister s svojo četo prostovoljcev izobil Maribor.

Veliko je tudi pesnil, izdal je dve pesniški zbirki: Poezije (1904) in Kitica mojih (1929). Kot zaveden Slovenec je kljub močnemu pritisku ponemčevanja pesnil izključno v slovenskem jeziku. Njegove pesmi so domovinske in ljubezenske. Bil je tudi slikar samouk, vendar pa njegova umetniška dela, ki vključujejo predvsem slike pokrajine, niso poznana širši množici.

Kako je torej možno, da mladi ne vedo, kdo je Rudolf Maister in kaj je storil za podobo današnje Slovenije? Vojaški dosežki Rudolfa Maistra so kot del obdobja po 1. svetovni vojni, obravnavani v 4. letniku zgodovine na gimnazijah, vendar v učbenikih o njem ne piše prav veliko. Prav tako njegovih pesniških del pri pouku slovenščine ne obravnavamo, tudi midva zato pred raziskovalno nalogo nisva vedela za prav veliko pesmi.

Poznavanje Rudolfa Maistra sva med prebivalci Celja preverjala z anketo. Anketirala sva 161 posameznikov, ki sva jih razdelila v 3 starostne skupine: 15–25 let (vrnjenih sva dobila 131 anket), 25–60 let (vrnjenih 10 anket) ter 60 in več let (vrnjenih 20 anket).

Rezultati ankete so pokazali, da o Rudolfu Maistru vemo premalo. Starejše generacije odraslih, starih več kot 60 let, so o njem bolj poučene, znanje mlajših, pa močno peša. Upala sva, da bodo vsi anketiranci vedeli, kdo je bil Rudolf Maister, vendar se je v skupini najmlajših anketirancev starih med 15 in 25 let našlo nekaj takšnih, ki tega niso vedeli.

Kljub temu je bila prva hipoteza, kjer sva predvidevala, da bo večina anketirancev vedela, kdo je bil Rudolf Maister in zakaj je tako pomemben za našo slovensko zgodovino, potrjena.

Ker tudi midva nisva poznala veliko Maistrovih pesniških del, sva predvidevala, da jih ne bodo poznali tudi anketiranci. Z anketo sva hipotezo potrdila, saj je na zastavljeno vprašanje, ali poznajo kakšno Maistrovo pesem ali pesniško zbirko, odgovorilo le 37 % anketirancev.

Ker je general Maister znan predvsem po svojih dosežkih v Mariboru, sva predvidevala, da bi več anketirancev vedelo, kje je pokopan, kot kje je rojen. Predvidevanje se je izkazalo za nepravilno in tretjo hipotezo sva ovrgla.

Četrto hipotezo, ki sprašuje o Maistrovem času v Celju, sva potrdila.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Ker dan Rudolfa Maistra ni dela prost dan, sva predvidevala, da večina anketirancev ne bo vedela, kdaj ga praznujemo in zakaj ga praznujemo ravno na ta dan. Kar 58 % anketirancev je vedelo za datum (23. 11.), le 30 % anketirancev pa je vedelo, zakaj je bil za praznik izbran ravno ta dan. Peta hipoteza je bila zato delno potrjena.

Anketirala sva izključno Celjane, med drugimi večinoma dijake I. gimnazije v Celju, zato je večina anketirancev vedela, da se spominska plošča, posvečena Rudolfu Maistru, nahaja na fasadi omenjene gimnazije. Šesto hipotezo sva potrdila.

V praktičnem delu sva raziskala Maistrovo delovanje v Celju. Tu je bil, kot pove naslov, skoraj 10 mesecev v letu 1913. Maister je s celjskimi dijaki sodeloval v literarnem društvu Kondor, ki je izdajalo literarni časopis Savinja. Časopis sva skrbno preučila in ga, iz do zdaj le tiskane oblike, predstavila še v digitalni obliki. Časopis Savinja, objavljen v digitalni obliki, bo najverjetneje dosegel širšo množico in posledično vplival na boljše poznavanje tega področja Maistrovega delovanja.

Sedmo hipotezo, s katero sva predvidevala, da bo iskanje literature o Maistrovem delovanju v Celju težavno, sva potrdila. Praktični delo je bilo zahtevno, saj so bili podatki o generalovem delovanju v Celju raztreseni po mnogih virih in prebrati ter poiskati je bilo potrebno mnogo knjig, da sva nabrala podatke, ki so vidni v raziskovalni nalogi.

Z raziskovalnim delom sva se spopadala prvič in s pomočjo izjemnih mentorjev nama je uspelo. Zavedava se pomanjkljivosti ankete, ki so vplivale na njeno objektivnost in posploševanje rezultatov na širšo populacijo. Prepričana sva, da se bova v naslednjem poskusu raziskovalnega dela spomnila na te pomanjkljivosti in morebitno raziskovalno nalogo v času študija opravila brez večjih težav.

Raziskovalno delo je bilo izjemno poučno in upava, da bova svoje znanje delila med sošolce in ostale Celjane. Upava, da bo najin prispevek pripomogel k ozaveščenosti o tem, kaj vse je Slovenija zaradi gorečega domoljubja generala Rudolfa Maistra pridobila.

7 Literatura in viri

7.1 Literatura

Adamič, France: Štibler, Miloš (1882–1969). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi667221/#slovenski-biografski-leksikon> (13. februar 2020). Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 11. zv. Stelè - Švikaršič. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971.

Arkadij Videmšek (<http://www.celjskozasavski.si/osebe/videm%C5%A1ek-arkadij/816/>, 13. 2. 2020).

Celjske gostilne na Stanetovi ulici (<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/na-stanetovi-ulici.html>, 13. 2. 2020).

Ferlež, U. (2018). Štiri zgodbe celjske zgodovine. Celje: I. gimnazija v Celju.

Glavan, M., Rod in dom. Objavljeno v: Malečkar, N. (ur.) [et. al.] (2018). Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1943. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Hartman, B. (1998). Rudolf Maister, general in pesnik. Ljubljana: DZS.

Konradi, L., Z Rudolfom Maistrom v boju za severno mejo. Celjan, 1. julij 2004.

Potočnik, D. (2008). Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju. Ljubljana: Koščak.

Potrata, M. (2018). Majda Potrata, Marija Maister (1885–1938) – pomembna Mariborčanka. Objavljeno v: Časopis za zgodovino in narodopisje, l. 89, nova vrsta št. 54.

Roš, F. (1957). Maistrova celjska doba. Objavljeno v: Celjski zbornik, Celje: Svet za prosveto in kulturo okraja Celja.

Srečko Puncer (<http://ook.knjiznica-celje.si/zgodilo/sreckopuncer.html>, 13. 2. 2020).

Stamejčič, I. V Celju spomenik generalu Maistru, Novi tednik, 29. oktober 1998.

Torkar, Z. [et. al.] (2013). Rudolf Maister: domoljub, general, kulturnik, pesnik, bibliofil: vodnik po razstavi v Rojstni hiši Rudolfa Maistra v Kamniku. Kamnik: Medobčinski muzej.

Ude, Lojze: Štempihar, Ivo (1898–1955). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi666451/#slovenski-biografski-leksikon> (13. februar 2020). Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 11. zv. Stelè - Švikaršič. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971.

Uredništvo: Ravljen, Davorin (1898–1965). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska->

biografija.si/oseba/sbi488830/#slovenski-biografski-leksikon (13. februar 2020). Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 9. zv. Raab - Schmid. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960.

Uredništvo: Roš, Fran (1898–1976). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi519204/#slovenski-biografski-leksikon> (13. februar 2020). Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 9. zv. Raab - Schmid. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960.

7.2 Viri

Savinja, dijaške leposlovne in znanstvene vaje (1914). L. 1, št. 1–5.

Društvena poročila. Objavljeno v: Časopis za zgodovino in narodopisje. L. 11, št. 1, 1914.

Popis žrtev taborišč. (<https://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=60676>, 13. 2. 2020).

Digitalna knjižnica. (<http://www.dlib.si/>, 10. 3. 2020).

8 Kazalo grafov

Graf 1: Kdo je bil Rudolf Maister in zakaj je tako pomemben za slovensko zgodovino?	41
Graf 2: Poznate kakšno Maistrovo pesem ali pesniško zbirko?	41
Graf 3: Kraj rojstva Rudolfa Maistra	42
Graf 4: Kraj, kjer je Maister pokopan.....	42
Graf 5: Katerega leta je Maister deloval v Celju?	43
Graf 6: Kako se je imenoval literarni krožek, pri katerem je sodeloval Maister?	43
Graf 7: Kdaj praznujemo dan Rudolfa Maistra?	44
Graf 8: Zakaj praznujemo dan Rudolfa Maistra ravno na ta dan?	44
Graf 9: Na kateri stavbi se nahaja spominska plošča?	45

9 Priloge

9.1 Priloga 1: Anketni vprašalnik

Anketni vprašalnik

Sva Tea Dular in Filip Ratkajec in v letošnjem letu raziskujeva delovanje Rudolfa Maistra v Celju. Del najine raziskave je tudi preverjanje znanja o življenju in delu Rudolfa Maistra. Prosila bi vas, da odgovorite na vsa vprašanja in da se potrudite po vaših močeh.

Starost (obkrožite): 15–25 25–60 60 in več

1) Kdo je bil Rudolf Maister in zakaj je tako pomemben za slovensko zgodovino?

.....
.....
.....

2) Maister je bil tudi umetnik, veliko je pesnil, ustvarjal pa je tudi kot slikar. Poznate kakšno njegovo pesem ali pesniško zbirko?

.....
.....
.....

3) Kje se je Rudolf Maister rodil in kje je pokopan?

Kraj rojstva:

Kraj, kjer je pokopan:

4) Maister je nekaj časa deloval tudi v Celju. Katerega leta je to bilo?

a) 1900 b) 1913 c) 1926

5) Med svojim kratkim bivanjem v Celju je Maister sodeloval tudi pri dijaškem literarnem krožku na celjski gimnaziji. Kako se je krožek imenoval?

a) Kondor b) Sokol c) Slavček

6) Dan Rudolfa Maistra je v Republiki Sloveniji državni praznik. Kdaj ga praznujemo in zakaj ravno na ta dan?

.....
.....

7) V spomin na Maistrovo delovanje v Celju so odkrili spominsko ploščo na fotografiji. Na fasadi katere celjske stavbe se nahaja?

Hvala za sodelovanje!

9.2 Priloga 2: Pesmi, ki jih je Maister napisal v Celju

Pesmi so prepisane iz gradiva, digitaliziranega na dLib.

VASOVALEC (Literarna pratika 1914)

Oj, to je bila temna noč,
še mesec je zaspal,
a meni spati dalo ni,
vso noč sem vasoval.

In sam prišel sem v tujo vas,
zaukal sem na glas.
Kar dvajset fantov je nazaj
zavriskalo skoz vas.

Pa sem zaukal drugikrat
kaj gorše kakor prej,
odvriskalo le še deset
po vasi jih je vsej.

In shajali so fantje se,
pa spet razhajali.
Zaukal sem še tretjikrat –

le psi so lajali . . .
In ko petelin je zapel,
sem ukal iz vasi,
hej, fantje, kje ste,
da noben se mi ne oglasi!

SNUBAČI (Ljubljanski zvon, št. 4, 1914)

Hej, oblaki, bralci večni,
kam tak burno se drvite
črez poljane solnca lačne,
črez gorice zime site?

In bahato, kakor v praznik,
bele halje ste odeli
in peresa petelinja
za klobuke si pripeli.

In že dolge sive brade
z vetrom ste si počesali,
da bi, gizdalini, danes
mlajši bili, bili zali.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

In za vami še en bratec
zasopihan težko brka
in harmonika brenčeča
trdo mu po hrbtu trka.

Vi, oblaki, ste snubači!
O, jaz vem, kam se drvite:
po nevesto lepo, mlado
na jadranski jug hitite.

Hitro nam jo pripeljite!
Komaj čaka že zemljica,
da Pomlad — nevesta gorka
mrzla ji poljubi lica.

Hitro nam jo pripeljite!
Pisano ji damo balo,
bala bo iz samih cvetov,
solnce bo na njih sanjalo.

PRI BELEM MEDVEDU (Slovan, št. 1, 1914)

Kempčanje so pivci po vragu bili
in menda še nikdar zgodilo se ni,
da tujec užugal bi z vinom
to žejno gospodo.

To vedelo ljudstvo je sirom okrog,
da v Kemptnu najboljši bil trtni je sok
v gostilni pri belem medvedu
za tremi kostanji.

Že zbrali so gostje se stalni nocoj
in vsaki imel je bokal pred seboj
in vsaki vesel je bil v srcu
porenske starine.

Tedaj pa se hrastova vrata odpro
in s čelom ponosnim in s čilo nogo
naš Trubar pristopi med goste,
za njim dva meniha.

To vžge se veselje po sobi okrog
in petdeset dviga se k Primožu rok,
ko sivi župan ga povabi
za mizico v kotu.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Meniha pa drugi postavni možje
ob steni leseni med se posade,
potem pa od semintam nanja
vsujo se vprašanja.

Vesel in beseden je mlajši menih,
starejši pa, pust in čmerikav in tih,
z očesom le meri Kempčane
in zvito mežika.

Od pota pač žejen ta tihi je brat
in kapljo to mora imeti res rad,
ker čudno izginja mu v grlu
bokal za bokalom.

"Kaj nimaš jezika? Glej, kutarja, glej!
O turških mustačarjih nam kaj povej!"
ga starec objestno podraži in čelo nakremži.
"In Turkinje mlade!"

"Ti, to je kaj, to!
O teh nam natrosi kaj v staro uho!«
mencaje še mestni pisarček
doda hudomušno.

Menih pa kar trdno molči in molči,
z obrazov na vino mu gredo oči.
Le kadar spet vrč mu je prazen
pokliče krčmarja:

"Kaj dobra je kapljica nemška, krčmar!
Sam bog vam ustvaril ta krepki je dar.
Prinesi mi še ga bokalič,
a zvrhom natoči!"

Naenkrat poskoči krznar ves razgret:
"Jaz štel sem! Bokalov popil si deset!
Kaj nimaš ne dna in ne vrha,
ti sodeč bosanski?!"

Kak vrči zeleni sladko zapojo!
Veselo vse stiska menihu roko,
razgreti krznar pa potisne
črez glavo mu kučmo.

Le Trubar z županom se stiska v kotič,
za hrup in porenca ne briga se nič,
brado posivelo si gladi
in misli in dvomi:

»Požirek res Popovič dober ima!
Bog ve, če enako predstavljati
zna gospodovo sveto besedo
na jezik hrvaški?

DVE MAŠI (Slovan, št. 2, 1914)

Iz stolnega stolpa slovesno pojo
čez strehe ljubljanske zvonovi.
Že dolgo se niso jim krepko tako
ubrali mogočni glasovi.

Sam Ravbar Ljubljančanom mašo
bo bral
v ornatu prepreženem z zlatom
in z vročo besedo krepčila
dajal od Primoža zbeganim bratom.

Ta Trubar v Senklavžu predrzno
te dni
v cerkvene je grehe posvetil
in v ljudstvu poštenem iz mesta, vasi
odpor in odpad je zanetil.

Pa Ravbar kaplanu je pismo poslal
s pečati obteženo tremi.
»Ne boš več,« ga v pismu je strogo
pozval,
»med stenami hujskal mi temi!«

In danes ta božji oskrunjeni hram,
kjer Trubar teptal je vse sveto,
prevzvišeni škof blagoslovil bo sam
pred množico ljudstva nešteto.

Na trgu že zbira se sila ljudi
pod vodstvom očeta župana.
Hej, Ravbar! Če tole vse k maši hiti,
premajhna bo sveta dvorana!

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Iz stolnega stolpa zdaj spet zadone
ponosno ubrani zvonovi
in trume v ogromen sprevod se
zvrste,
na čelu jim kranjski stanovi.

Za temi koraka ljubljanski župan
in mestni očetje na pare,
potem pa vseskozi -
meščan in tlačan,
mladenke in matere stare.

Župan in stanovi se zdaj oglase:
»Pojdimo pozdravit vladiko,
da zbranim duhovnikom vrisne srce,
ko vidijo trumo veliko!«

In k cerkvi procesija stolni biti,
da daleč stopinja se glasi,
tam malo postane, potem se vali
k špitalski kapeli počasi.

In v silni se gneči razlije takoj
prvaštvo po cerkvici beli,
nato pa pred vrati hud vname se boj
za ozek prostorček v kapeli.

Zdaj zvonček zapoje in vstopi kaplan,
po cerkvi zaori priznanje.-
Zapomni si Trubar ta slavnostni
dan,
ko ljubijo vsi Te meščanje!

A Primožev glas res preslabo doni
pred cerkev za ljudstvo pozorno.
Pa vrata snemo korenjaške pesti,
no, delo ni bilo naporno.

Vsled množice silne kar maje se zid,
kjer Trubar kaplan pridiguje,
škof v cerkvi šenklaški pa bled
in srdit
le sebi in stenam mašuje.

MI KAPITANI (Slovan, 1914)

Mi smo kapitani, pomorski kapitani.
Nikdar ne trudni, nikdar ne zaspani.
od kraja do kraja nas pot pelja
Po cestah nevidnih morja.
Kdo bisere vozi, kdo vozi zlato
za bele vratove, za mehko roko?
Kdo vozi življenje in srečo ljudi
na štiri vetrove, na tisoč strani?
To v našem je varstvu, v naši je dlani,
ker mi smo pomorski kapitani.
Plahota in strah sta nam tuja,
čeprav je nevarnost najhuja.
Kaj mar nam, če megla krog ladje se plazi,
če burja nam piska al vriska,
al jug na krmilo pritiska:
jekleni ostanejo naši obrazi
in vedno naprej
brez črte in mej
po morski orjemo plani
pomorski mi kapitani.
Doma pa otroci, doma pa žené
ob hudih urah pred bogom ječe
in vroča molitev in sveta
iz srca jim gre za očeta.
A mi? Kdo misli na drago domovje,
kdo sanja o sreči sladki mladi,
ko pljuska ob ladjo valovje,
ko pena po čelu nas gladi?
Le kadar se višja moč nam postavi
In k nam steguje grabljive roké
In prste koščene, ki morda krvavi
od zadnje še borbe do tega so dné,
ko jambori čvrsti ječe in pokajo,
vrvi napete stokajo, jokajo,
ko strto krmilo, prebita je plat,
ko spredaj pogin in smrt je zad
takrat je čas, ko stresa nas mraz,
a ne za nas,
za one ljudi,
ki v našem naročju jim divje preti
morja neskončna, globoka noč,
takrat nam obupni klic vzkipi:
Halooo! Na dan! Na pomoč!
Na vrh, vi vrli vsi kapitani,
Ki ste na dnu morja pokopani.

9.3 Priloga 3: Besedila iz Savinje

Savinja št. 1

Rudolf Maister: V SVET

Danes je nas dan, ves svetel, ves krasen in zlat. Naša mlada srca prepaja mehka toplota in v naših očeh se svetlikajo žarki mladega življenjskega sonca, dasi je objela naš lep svet mrzla zima.

In mi gremo! Gremo ponosno po beli široki cesti lepote, dolžnosti in bratoljubja – po eni cesti, ki je bila nedavno še stezica, katero so izhodili tisti svetli možje, ki jih imamo zapisane ne samo na kamnu in bronu, temveč tudi globoko v naših srcih.

Po tej cesti gremo in vriskamo, kajti mi smo danes veselja sijani in ne čutimo zime. Mi vidimo ob cesti cvetoča drevesa, mi vidimo zeleno dehteče poljane, nerazorane njive, vidimo pojoče gaje in tam daleč pred nami tisto veliko gorko luč, ki nam sveti na poti in nas kliče k sebi in vabi brez besedi, a toplo in mehko, nas – Savince, ki smo v duhu napili lepote sveta in življenja.

K tej luči hočemo, prav tja med njene tople žarke!

V »Savinji« si bomo podajali in stiskali roke, v »Savinji« odkrivali srečo in »Savinja« bodo tista svetla čista vez, ki nas bodo vedno spajala k skupnem delu in nam vžigala plamen v naših očeh in v našem srcu. »Savinja« bodo naš sveti škapulir, ki ga bomo nosili volno na srcu in ki nam ostane svet in lep tja do konca mej našega življenja.

Pred nami so bili in za nami pojde isto pot.

Danes pa gremo mi Savinci.

Srce nam vriska in duša podrhteva veselja, razkrite so nam glave, odprto naše srce, ko pošiljamo prvič v svet misli in besede, kijih je vzbudila v nas zlata naša življenjska pomlad.

Fran Roš:

NAŠA PESEM.

Po cesti stopamo
in glasno pojemo,
kaj nam pa hočejo,
še smo mladi.

Pogledi nam žare

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

in lica nam gore,
ko pesem pojemo
v pomladno noč.

Fran Roš:

ŠE VČERAJ . . .
Še včeraj sem pesnil v trohejih,
tak toplih in mehkih sem
in Tebi, predraga, daljno
pošiljal pozdrav sem iskren.

A danes, ko spet si pri meni,
ko spet sem Ti gledal v oko
in srkal iz njega ljubezen,
le jambi iz srca mi vro.

Arkadij Videmšek:

V BENEŠKI GONDOLI
Na desno, levo nad vodo
kipe palače pod nebo,
med njimi pa prav srčkana
v valovih plove gondola.

Iz nje zajoka strune glas
v pomladni bajni tihi kras.
Pa zopet mir gre skozi večer
in tiho plove gondola ...

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Še sončni žarki nad odo
San Marku dajejo slovo
in zgrne mrak, ko sem lahak
nad srčkano se gondolo.

Kaj, ko bi gondoljer bil jaz
in zreti mogel Ti v obraz,
ti dušica, ti ljubica,
v beneški mali gondoli!

Fran Roš:

STARI SROBOT

Stari Srobot prileze iz koč. Pomenca si zaspane oči, po gleda k čistemu nebi in slastno vsrkava sveži jutranji zrak.

»Hm, lepo vreme bo danes,« se nasmehne in sede počasi na klop ob zidu.

Star je že Srobot, osmi križ mu leze na hrbet, vendar je za svoja leta še precej krepak.

Tako sedi nekaj časa na klopi in puši kratko pipico. Zadovoljno puha dim v zrak in zre na gozdove, njive in travnike, ki so ležali pred njim...

Lar se odpro hišna vrata in iz koč stopi mlada ženska z otrokom na prsih. Ko zagleda starca sedečega, stopi k njemu in mu de z osornim glasom:

»Že zopet lenarita in počivata, saj danes še ničesar niste storili. Naj prvo delajte, potem boste počivali. Menite, da se bova jaz in Janez potila, vi pa ležali tu na soncu?

»Marička, pustu me, naj malo posedim na soncu. Star sem petinsedemdeset. Ko jih boš ti imela toliko, boš govorila drugače. Koko me vendar tepe s Teboj Bog na stare dni!«

»Kaj tepe vas? Tako tepeni bi bil vsakdo rad, Toda ne delaj te mi pridige!«

»Kaj sem ti storil, da me neprestano zbadaš?«

»Tako, če resnice bi ne smela govoriti? Cel dan jeste in počivate, ne delate pa ničesar.«

»Včasih pa le primem za kak delo. Saj veš, da so me moči zapustila v zadnjem času, in in upam, da me Bog kmalu reši vseh sitnosti in trpljenja. Potem bo že bolje.«

»Da, boljše bo za Vas in za nas.«

»Boljše, boljše!« vzdihne starec in zamrmra. »Bog moj, reši me kmalu!« Solza mu zdrsne po razoranem licu in pade v travo ...

Iz hiše pride mali Srobot z motiko na rami.

»Krompir grem okopavat.«

»Kakor kaže, ga bo letos dovolj, a tudi lačnih trebuhov bo dovolj,« pristavi žena.

»Že zopet ...« zamrmra starec in pogleda sina. »Janez, glej, star sem in potreben počitka. Saj me vidiš.«

»Vidim,« mu je pritrdil sin.

Marička pa pristopi k svojemu možu in mu de po tiho:

»Poglej, stari je še dovolj močan. Kaj malega še lahko stori.«

»I, kaj malega, zakaj pa ne?« odgovori Janez in odide s povešeno glavo na polje...

»Torej ste čuli? Spravite se na delo. Idite gori v hosto po dračje. Pa veliko naberite. Kaj bi vedno lenarili, ko lahko delate.«

»Ti, Marička, danes mi je nekam čudno. Pusti, pusti, nad ostanem doma,« poprosi starec s tihim glasom.

»Že zopet tisti jokavi izgovor! Kakor sem dejala, tako bo!

Marička stopi v hišo, ne da bi pogledala starca...

»Pa pojdem,« reče stari Srobot, vstane s klopi in pograbi palico, ki je slonela ob zidu. S počasnimi koraki in sklonjeno glavo stopa po cesti, oprt ob palico.

Dan je lep, a v njegovi duši ni bilo lepega veselja. Stopi na cesto in zavije v klanec. Ozka pot pelje skozi gozd. V vejah drobijo ptice svoje pesmi in rosne kapljice se lesketajo na smrekovih vejah kot biseri. Svež duh se širi po gozdu on saje starcu nekoliko novih moči.

Dolgo že hodi, ko ga začno moči zapuščati. Kolena se mu tresejo in težko sope. Večkrat postane in se opre ob deblo drevesa. Le počasi se pomika dalje... Nasproti mu pride ogljar, očrnel od oglja in pravi:

»Dobro jutro očka, kam ste pa namenjeni?«

starec se vzdrami iz težkih misli in odgovori:

»Grem v hosto po dračja.«

»Pa počasi greste, trudni ste, trudni« de ogljar, pogleda z usmiljenjem starca in nadaljuje svojo križevo pot.

Stari Srobot sede izmučen na deblo ob poti. Že se misli vrniti, a zagleda v duhu osorni obraz Mariške in čuje zopet njene ostre besede. Dvigne se in stopa dalje. Noge so mu težke, komaj jih premika. Pot mu stopi na čelo, vse telo se mu trese. Zdi se mu, da hodi že celo večnost.

»Saj bi že moral biti v Grabnu,« pomisli in lazi naprej, pa ide s poti v gozd.

»Kako še dobro hodim.« Toda koraki mu postajaj manjši in manjši, glava mu leze na prsi. Tam dalje zadene z vso silo ob deblo. Ves gozd mu zapleše pred očmi in zmanjka mu tal. Zazdi se mu, da ga pograbi nekdo za glavo in ga potisne k tlom.

Zvečer se vrača ogljar, glasno pojoč. Mesec le tu in tam prodre skozi gosto vejevje in razsvetljuje ogljarjevo pot. Ogljar se je napil dobre dolensjske kapljice, zato je malo okrogel in vesel. Naglo stopa, se ozira v luno in modruje:

»Ej, luna, lunica, ti si vedno enaka. Mi smo pa taki, enkrat taki, ja, ja, enkrat...« Potem mu pa zastane beseda, kajti tam ob jarku zapazi nekaj črnega.

»Kaj pa to?« zamrmra ogljar in podreže z gorjačo v tisto črno stvar. Mehko je. Potegne vžigalico iz telovnika, prižge ob suknjo, posveti bližje in spozna starega Srobotu. Vžigalica mu pade iz rok, strese ga po vsem telesu ... Svojo težko črno roko položi na starčevo čelo, in spozna takoj da je mož mrtev. Prekriža se in pravi:

»V mladih letih si delal ko črna živina, zato si zdaj na stare dni trpel v lastni hiši. Zdaj boš imel vsaj mir.«

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Srečko Puncer:

Ko je bila ljuba bolna

Mrak je stopil preko hriba.

Ljuba moja bolna spava

v tihi sobici;

žalostna je vsa zemljica,

tiho plaka majka Sava,

tiho plakam jaz.

In nemirno moje

drobno prošnjo piše bogu:

Oj ti bže nad menoj,

slušaj slugo svojega:

deklici daj moje zdravje,

moji duši pokoj daj.

In uslišal bog je dobri

vroče moje prošnje:

ljubil moji dal je zdravje,

meni vrnil srčni mir.

Vneslav:

VEVERICA VLADA...

Veverica mlada

v logu je skakljala;

bila je vesela,

rada se je igrala.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Skrita je lisica,
revico ujela;
s plenom na gostijo
zbežati hotela.
Pa prišel je lovec,
počil je lisico;
rane smrti rešil
mlado veverico...

Fran Roš:

VLAK ODŠUMEL JE...

Vlak odšumel je v črno noč
in jaz ostal sam sem,
kot potnik sred pola zmrzujoč
in nevedoč
ne kod, ne kam.

Mojmir:

MARICA.

Cvet v vrtu ograjenem
tulipan, dehti rese-da;
tiho stopa deva blede
med gredicami...

Trga Marica cvetlice,
trga, plete si jih v laso
pesem zлива v mehke glase
med cvetlicami...

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

»O cvetlica, le še kratko
bote mi v vrtu mi cvetele,
kmalu težko mi dehtele
boste za pokop«.

Tulipan in pa resedo
kmalu mati presadila
v božjem vrtu okrasila
hčerki mali grob...

Srečko Puncer:

NASTANEK IN RAZVOJ GRŠKEGA HEROJSKEGA EPA

Že v Homerjevi dobi (1000–700 pr. Kr.) ni bila Grška več enotna, temveč razdeljena na večje število samostojnih držav, ki jih je spajalo tesneje le isto verstvo in ista narodna pisava, vse druge prvine države pa so jim bile različne. Grki so si predstavljali svoje bogove popolnoma od ljudi, ne samo v telesnem, temveč tudi v duševnem oziru. Mislili so si jih z vsemi človeškimi nagoni in strastmi, toda z neskončno večjo močjo in oblastjo, pozneje tudi neumrljive, vedno mlade, dočim so si jih prvotno mislili umrljive. Bogovi domujejo, kakor bogati ljudje v prekrasnih palačah na Olimpu, ki so si ga izprva mislili na Zemlji, pozneje pa ga povišali nad oblake. Tak po človeški zamišljen bog pa je moral imeti seveda svoje bivališče tudi sredi ljudi, da je v njem stanoval, kjer so ga častili verniki in mu tja donášali darove. Tako božje bivališče, ali svetišče se je razvilo brez dvoma iz domače kapelice, ki so jih imeli stari Grki po svojih hišah. Pozneje so jeli zidati hiše božje na razvalinah starih palač, po svetih logih in gajih.

Vsako svetišče je imelo svojo sveto legendo. Tvorile so jo himne, ki so jih peli svečeniki v čast krajevnu bogu ob njegovih praznikih. Čim bolj pa so prihajali narodni bogovi na plan, tem hitreje so izgubljali krajevni svoje božanstvo in bili slednjič ponižani v junake ali heroje, ki so živeli baje v starodavnih časih in bili mnogo močnejši, kakor navaden človeški rod. Celo Heraklej ni mogel uiti tej usodi. Pesmi, ki so slavile njih dejanje, so izgubljale polagoma svoj verski značaj. Pozorišče vseh opevanih dogodkov je bilo preneseno iz nebes za Zemljo: iz himne je nastala junaška pesem. Sedaj se je pesniška domišljija lahko gibala svobodneje. Posamezne pesmi so se spojile na raznovrsten način v večje pripovedne skupine, med katere so se polagoma vpletle tudi pesmi, ki so slavile zgodovinske dogodke. Ogromna vsebina se je mogla sedaj shvačati le še v obsežnih sestavah: iz junaške pesmi se je razvil herojski ep.

Postanki epske zegnike poznajo nazaj v mikensko dobo. Tudi epsko merilo strahov, heksameter, izvira bržkone iz te dobe. Pesnitve iz te zgodne dobe, božje in junaške pesmi, se nam niso ohranile. Iz tega časa poznamo le dva obsežna homerska epa, ki tvorita vrhunec in konec starogrških pesnitev. Ta dva epa sta zrela plodova dolgoletnega razvoja. 1)

1) Dr. I. Beloch: Die Griechen bis Aleksander den Grossen.

Prva in najzanimivejša junaška pripovedna skupina opeva razrušenje Troje ali Ilija, ki je bil, kakor je razvidno iz ogromnih razvalin iz mej najvažnejših mest v premikenski in mikenski dobi. Da so ravno Grki razrušili Trojo ni neverjetno, ker vemo, da so prodirali v zadnjih stoletjih mikenske dobe po obalah egejskega morja. Pripovedke pa, ki tvorijo zrno pesnitve o razdejanju Troje, so mnogo starejše in nimajo z razrušenjem mesta nikakršnega stika. Temelj cele pesnitve tvori prastara bajka o boju likov (bogovi svetlobe) z Danajci, (bogovi oblakov-teme). Z njo je v zvezi pravljica, ki pripoveduje, ko je oropal sončni bog Heleno, ki sta jo ujela njena brata Dieskura osvobodila in pripeljala na njen dom v Šparto. Homerski ep, pa pripoveduje, da je Helenin ropar Trojec Aleksander, kateremu jo je po dolgem boju ugrabil njen prvi soproj Nenelaj in njegov brat Agamenmon. Okoli teh bajk se je nakopičilo tekom časa vrsta drugih bajk in pripovednih oblik, ki so prvotni trojski pripovedni skupini popolnoma tuje. Tako namreč (pripovedka) pravljica o sončnem bogu Odiseju, ki gre v Had in vrni se domov, gonobi s svojimi puščicami vse priliznjeno snubače, ki so nadlegovali njegovo zvesto soprogo, med tem ko je sam blodil 20 let po svetu. Druga iz med imenitnejših pripovedni skupin temelji na hebanski pripovedki o Eotipu, ki ubije svojega očeta, se oženi z lastno materjo, ne vedoč, da sta njegovo oče in mati. Ko spozna svojo pregreho, se za kazen lastnoročno oslepi, sinova pa, ki mu jih je rodila mati, prekolne. Zaradi tega nastane med njima prepir in v dvoboju usmrtita drug drugega. S to pripovedko je v tesni zvezi tudi vojni pohod sedmerih argejskih junakov proti Tebam. Vseh sedem junakov pogine pred mestnimi vrati in njihovi bogovi jih osvetijo, ko premagajo Tebe. Da tvorijo tudi nekaj narave bajke temelj pesnitve ni dvom, toda odtegajo se znanstvenem raziskovanju, ker poznamo pripovedke ter skupine le v mlajših oblikah.

Epi, v katerih so vpletene te ali enako pripovedne skupine so nastali v Janiji. To trditev potrjuje celo ilijadino in odisejno narečje tako zelo, da skoraj ni dvoma o nje resničnosti. Neštevilni eolizmi, ki so pomešani med jonskim narečjem homerskih epov, pa utemeljujejo mnenje, da je izšel jonski ep iz eolskega, ki pa tudi ni prvoten, ampak ima svojega roditelja v epu mikenske dobe. Ker temelji vsaka teh pesnitvenih plasti na prejšnji in je sprejela od nje mnogo i po obliki i po vsebini, bi bilo popolnoma odveč povprašati po pesniku teh epov, kajti pri pesnitvi Ilijade in Odiseje je sodelovalo mnogo pesnikov posredno in neposredno. Ta nepretrganost epske pesnitve nam kaže, da so jo gojili pevci po poklicu, kar lahko spoznamo tudi iz mnogoterih orisov v Odiseji. Junaške pesmi se je naučil sin od očeta, učenec od učitelja, rod od rodu. Tak pevski red so bili tudi »Homeridi« na otoku Kiosu, ko so se razpeli po vseh jonskih mestih. V tem rodu je nastal in dobil današnjo obliko trojanski cikel. Ko se je jelo povprašati po imenu pesnikovem, so začeli smatrati eponima Homerja pesnikom teh epov, v resnici pa ste Ilijada in Odiseja zrasli polagoma iz razmeroma majhnega jedra v obsežni epski pesnitvi.

Različne plasti teh pesnikov se dado, kakor zemeljske plasti ločiti druga od druge. Toda sedanja mlajša plast je prodrla in uničila na več mestih starejše, tako da ni mogoče poiskati prvotnega jedra epov. Izmed starejših plasti so nam ostali le odlomki. Svojo poslednjo obliko so dobili epi brčkone v 8. ali 7. stoletju, dasiravno je bilo pozneje še mnogo dostavljenega.

Potujoči pevci, ki so hodili od mesta do mesta, so razširili znanje epov, kakor daleč se je razlegala grška govorica. Pravljčni svet, ki so srečali v junaških pesni je postal na ta način narodova lastnina. Ta duševna vez je mnogo pripomogla, da so se jeli Grki zavedali svoje narodnosti. Ilijada opisuje trojansko vojsko kot narodno podjetje, katerega so se udeležili vsi grški narodi. Iz homerskih epov je zajemala vsa poznejša grška poezija svojo snov. Razen Biblije ni zavdalo nobeno slovstveno delo tako globokih vtisov in vpliva človeški kulturi, kakor ravno grška junaška pesem. Grški ep, poleg jugoslovanskih pesmi, se loči, ko biser od epskih pesnitev drugih narodov in pričuje

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

o visoko razvitem grškemu intelektu, narodnem čustvovanju in kulturi. Cela poezije je imela verski smoter in Homer je bil nekak katekizem grškega človeka. 1.) Dr. Drtina: Miselni razvoj evropskega človeštva

Arkadij Videmšek:

MOJE SONCE

Zlato naše božje sonce
spet je zasijalo,
in celo v gozdiče temne
žarke odposlalo.

Pevce v gaju je pogrelo,
da so oživali,
in na čast pomladi cvetni
pesmice zapeli.

Meni pa si zlato sonce
draga moja ti.
Kadar name gorki žarki
vro ti iz oči.

1.) Dr. Drtina: Miselni razvoj evropskega človeštva.

Ivo Štempihar

TEKMA

Kakor Antona Puščavnika prijema se me skušnjava, da bi kaj napisal. Saj dijaško življenje, na bo tu, ali tam, vedno spominja na vesele dogodke, ki so si sicer podobni a imajo vendar vsaki svoje posebnosti. Nekoč smo sedeli v drevoredu in se dolgočasili. Tovariš Vojnik nam je začel z neko dogodbo, da bi nas vzdramil pri kateri dogodbi je imel sam vlogo heroja. Tega nam seveda ni povedal naravnost, pač pa je opisal junaka tako, da je stal pred nami ves Vojnik.

V dobi živimo, ko ima, tekma široko področje. Povsod je tekma. Da potolažim konservativce, obljubljam sveto, da ne gre v tej zadevi na »fottblmatch«, kar naj dokazuje to, in spada Vojnik med one fottballiste, ki ustrelili na desno, če merijo na levo. Gotovi bi bil poražen, če bi se podal na to polje. Istih misli sta bila Šelided Spak in Godeslav Filip Jakob Premec, ko sta sedela popoldne, septembra 1290 (po Hedžri) lepo za mizo. Šelided je bil prav nasprotje tovarišu, in vendar sta se razumela. Spak vam je bil podjeten Tržačan, posebno se je odlikoval ob kozarcu in načinu spanja. Ti dve posebnosti sta ga prisilili dajati hodil v eni razred dalj, kakor se spodobi. Široka glava mi je bila rdeča kot nova streha, zato so mu naredili priimek »Ogljar«, ki ga je dovolil vsakemu, če ga je rabil v primernem tonu.

Draga bralka – če mi radovednost katero pripelje – zdaj pa pojdiva v vizitko k Premcu. Kaj vidim? Ne upaš se mu pogledati v obraz? Zakaj ne? O, lep človek je bil Premec, malo takih, še manj lepših. Nihče ni mogel vzdržati njegovega pogleda »razun mene« je dostavil Vojnik ponosno in nas pogledal. In vsi smo ga občudovali, namreč Vojnika. Tedaj je nadaljeval:

Bil je pravi Dolenjec, vesel, živahen in zvit, ko prašičev rep. Uganjal je burke, da se je krohotalo mesto, posebno mlajši svet, ves teden. Bil je »spoštovan«, kajti niti za hrbtom si niso upali jeziti se nanj. Nihle ni bil varen pred njim, le jaz in ona...

»Aha! Zdaj pa začnemo,« je dejal Rubinič in se zbudil, »Za začetek, Vojnik, je bil dolgočasen, da sem skoro zaspal«. – Ah, ne zameri mi, a zdi se mi, da si samo ti zaspal, ga je pičil Vojnik. Toda ne moti:

Če pomislim, da je fant danes mrtev, in to zaradi nje, ob kateri je bil vedno otrok, tedaj se mi pristudi svet in tudi jaz bi ubral pot tovariša in se umrtil. Hm ja zakašljaj Rubinič sumljivo. Najbrž je pogodil tovariša, ki je junaka zato pokopal da bi ne bil osumljen, da je sam tisti lepi človek. Toda verujmo mu, sicer bi moral tu že končati svojo povest.

Tisto leto sta stanovala pri Bodljaju. Upokojen poštar je bil Bodljaj. Premec in Spak sta se počutila tam prav domača. Ko sta se Bodljaj in njegova izvoljenka jemala, sta imela poleg svojih križcev tudi 3000 križanih v hranilnici. Ljudje vedo, da sta bila dolgo sama, vendar jima ni bilo čakati tako dolgo, kot Sari in Abrahamu.

V sedmem letu zakona namreč je prešerno priplavala po Savi lična košarica, ki jo je babica darovala Bodljaju. V nji je našel prelepo detece ženskega spola. Krstili so to detece za Anico. Anica je bila kot otrok prava rožica. V trinajstem letu že so ji bili za petami razni gizdalini. To jo je privedlo do spoznanja, da je lepa.

Kdo še ni bral, slišal in čutil, kakšna je ženska, ki je lepa in mlada? Opišem jo vam le toliko, da je ne boste zamenjali s svojimi boginjami. Rečem vam, pravi ciganski izraz, dasi sta bila oče in mati rdeča kot rdeči lasje.

»No, malo prekreпка primera!« ga je prekinil zbadljivo Rubinič.

»Ne moti!« je odvrnil Vojnik. Z Rubiničem se nista dobro razumela. Aničin oči so omamljale. Nos in brado je imela majhno, to se razume. Život te je hitro zapeljal iz pravega tira. Nevoščljive so ji bile celo le letne deve. Skratka, bila je vzor lepote, le srce ni imela. Najbolj so jo ljubili v mestu, a obenem jo tudi najbolj sovražili. Zadnje posebno odbiti zaljubljeni in njene najboljše tovarišice.

Spak in Premec sta torej sedela v sobici, zatopljena v učen razgovor. Izvedela sta na svoje jezo, da pride še neki Brajko k njima stanovat.

Že njegovo ime je bilo zoprno: Bonifikacij Brajko! V tem je odprla Anica duri, zaklicala: »Južina!« in odšla takoj.

»Še tega je bilo treba« je vzdihnil Spak; mislil je seveda na Bonifacija.

Pri južini sta natančno poizvedovala o novem kolegu. Anica je bila zelo dobre volje. Premec je zato sklenil, da zagotovi svoje razmerje z njo. Povedati moram, da mi je Anica dovolila pred tremi meseci, predno je šel domov, da jo ljubi. Pa samo zato, ker si je tožilo po poljubih, o katerih sladkosti so ji pravile prijateljice. Nekaj časa je vladala med njima sladka skupnost, a še preden je odšel, se je Anica zopet skujala.

(dalje prihodnjič)

Srečko Puncer

PUBLIKACIJA SOCIALE MATICE za I. 1913

Socialna Matica je stopila letos prvokrat s svojimi publikacijami pred slovensko javnost. Kakor vsako književno podjetje so tudi Socialno Matico pozdravili Slovenci s kaj dvomljivim obrazom, nekateri so jo naravnost odklanjali kot nepotrebno.

Reči moram, da sem sam zelo rad vedno čakal na prvo izdanje. Rano za božič nam je podarila nova Matica pet lepih drobnih knjižnic, obsegajočih nad 18 tiskovnih pol, eno knjigo (Kisovčevo) več, nego nam jih je obljubila iz prva. To so: 1. dr. Karel Slanc – Zadruga in njen pomen o razvoju človeštva, 2. dr. Boris Zarnik – O bistvu življenja, 3. Ferdinand Seidl – Geološki izprehodi po Goriški okolici, 4. dr. Ivan Žmavc – Ozdravljenje socialnega življenja, 5. dr. Vekoslav Kisovec – Delavsko zavarovanje proti nezgodam. Zavrnikov in Seidlov spis sta ilustrirana. Zunanja oblika in oprema je zelo lična. Le tiskovni papir bi si želeli malo finejši, da se nebi razmazal tisk tako, ker telo moti čitatelja. Knjige so pisane zelo poljubno in jih bodo mogli tudi srednješolcu višjih razredov s pridom čitati, ako izvzamemo dva spisa: Kisovčev in Seidlov, ki sta jim po vsebine morda preoddaljena. S posebno hvalo moram omeniti Seidlovo naravoslovno razpravo. Članarina Socialne Matice znaša 5K, za učiteljstvo, dijaštvo in delavstvo 3K na leto. Vsem dijakom, ki se zanimajo za mlado socialno znanost in naravoslovje priporočam, da si nabavijo te knjige.

Savinja št. 2

Fran Roš

KRALJ MATJAŽ

"Kaj pravite, da kralj Matjaž
nikdar ne pride, da je prazna bajka
povest v njem, da vse to laž?"

De brkati ogljar Tomaž,
ki dosti je preho dil gozdov temnih
in volk mu bil je že pajdaž.

"On pride, le verujte vanj,
ko se zbudi iz težkih sanj,
njegova močna vojska ž njim številna

Ej čujte, nekaj vam povem,
kar jaz Tomaž doživel sem nedavno.
Domov iz gozda pozno grem.

Bila je mrzla, tiha noč
in svetla. Pod nogami sneg mi škriplje.
Tako sto pam pese n žvižgaoč

Nakrat zastane mi korak
in jaz, ki nisem zajec se prestrašim:
"Kaj res igra se z mano vrag?"

Orožja čuje se žvenket,
iz gore vse rasnežene prihaja,
pritajen sliši se šepet.

Hitreje stopim jaz ves plah
in sneg se mi udara pod koraki.
A kmalu mi preide strah.

Li veste, kaj je bilo to?
Matjaž je bil in žnjim njegova vojska,
ki se budila pod goro.

Možje, ni daleč oni dan,
ko zlata nam napoči doba nova,
ko plane kraj matjaž na plan.«

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Fran Roš:

MEDLI PLAMEČNKI...

Medli plamenčki
so trepetali
v dimu kadila,
kot trep etajo
duše človeške
v boju življenja...

Tam pred oltarjem
čista stojiš.

Tam pred oltarjem
v snežni obleki
mirno si stala,
zrla v nebo.

Jaz pa za Tabo
zate v ljubezni
srčni gorim
Ali sem vreden
Tvoje ljubezni
Angelj z višav?

Fran Roš:

V TEMNIH NOČEH...

V temnih nočeh,
ko na dušo lega obup,
ko težke so misli
in vroča je glava,
ko izgubljen je up;
vzdihujem v temni noči
in dvigam k Tebi roke,
po Tebi hrepenim,
oj drago dekle...

Fran Roš:

DAN .

Zavriskal bi čez širno p lan,
da jeknilo bi do neba,
da čula bi me ljubica,
ki v srcu vžgala mi je dan.

Zapel bi spev močan, glasan,
jaz pesnik Tebi ljubica,
tako glasan, ko šum morja,
ko v gori hrast, tako močan.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Fran Roš:

SNEŽINKE PADAJO ...

Snežinke padajo
na izsekano zemljo,
veselo rajajo
in padajo
na tla.

A meni upi vstajajo
v srca se mi globini
porajajo,
prihajajo
na dan.

Fran Roš:

SREČNO POT .

Kaj si rožo s prsi vrgla stran,
vrgla v blato in jo pohodila?
Ljubil sem Te nekdej, angelj moj,
toda Ti si vero pr elomila,
v blato si stopila iz višine jasne
in umrle so oči Ti krasne,
prišel jes je, a prepozno...

Srečno pot želim Ti skozi življenje,
srečna bodi, najini koraki
se ne srečajo nikdar...

Fran Roš:

OBUP.

Korak moj votlo po cesti odmeva,
ko mestna okna že vsa so temna,
luč medla svetilk name le seva,
srce pa potaplja se v morju zla.

Le sladko počivaj, draga mi deva,
saj Tvoja okna že vsa so temna.
Pred mojo nogo brezno mi zeva
in v njem ni videti dna...

Gojko:

TOVARIŠU V SPOMIN!

Predragi moj! zlate besede si te
do groba v spominu ohrani:
»Za narod naj vedno gori Ti srce
in vedno udan mu ostani!«

In kadar se bode razljučen vihar
zaganjal v življenja Ti barko,
tedaj p a le vedno tak bodi krmar,
ko ori napisal TI – Arko!

Gojko:

PESEM O LEPI VIDI .

Bučno tja v daljino temno
ocean šumi
a ob njem mi lepa Vida
žalostna stoji.

Čaka, čaka, dolgo čaka
toda vse zaman,
v svoji žalosti obupno
vpraša ocean:

»Morje večno, ti skrivnosti
vse na svetu veš,
ali lahko, kje moj ljubi
zdaj le je, poveš.

Včeraj je še spal pri meni
dragec – ženim, moj
in dejal, da pome z barko
prišel bo nocoj.«

Pa priplesal je čez morje
vetrček lahak.
jadrak na perutih svilnih
skoz večerni zrak.

In priplesal je do Vide
ter ji šepetal:
»Nič ne čakaj lepa Vida
zadnjič je pri Tebi spal.«

Zašumela je vzkipelo –
– pljusni ocean –
in nič več ni lepe Vide
videl beli dan.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Gojko:

V JASNIH NOČEH .

Širni svet noči tančica
je odevala
in čarobno je na zemljo
lunica srebrna sevala.

Mraz je bil- in v snu je sladkem
vse počivalo
in o zlatih je gradovih
in o sreči, slavi, snivalo.

Samo misli moje v noči
niso spavale,
brez miru v daljne jasne
k Tebi so po mir odplavale

Gojko:

V POLETNEM JUTRU .

Črez polje sva šla,
ko klas je zorel
in v jutranjem solncu
škrjanček je pel.

In svojo roko
si v mojo roko
hladno položila,
a vendar srčno.

In venec Ti vil
sem v zlate lase –
pač škoda da to so
le sanje bile.

Ivo Štempihar:

TEKMA .

(Konec.)

Premec je imel zato nesrečne počitnice. In danes se mu je nudila prilika, da izve, pri čem je: Anica dobre volje, mama na sprehodu, oče pa v kavarni. Slednjič je še Spak odšel. Sam mi je pripovedoval, kaj je doživel tisto popoldne.

Nekaj časa sem se učil, je pravil, ali pogled mi je vedno uhajal k oknu, kjer je Anica čitala. Vstal sem in hodil po sobi,

a tako, da sem ji prihajal vedno bližje. Radovedno sem pogledal preko glave in zagledal v njenih rokah Karla Maya.

"O jacik! Kajti bereš take stvari?"

"Ti se še predrzneš mene nadzorovati? Nesramnost! Pravi Covboy! Navaden pastir!"

"Na! Tu imaš" Zdaj si si pokvaril vse načrte." Se si mislil! Ali ne! Tudi ona je vedela, da ji jaz ne mislim knjig predpisovati; le žaliti me je hotela, pa me je razsrdila. Premagoval sem se in rekel: »Dobro veš, da tega ne mislim!«

"Kaj torej se vtikaš v tuje stvari?"

"Pustiva zdaj to! Anica, sklenil sem, da te dane s zadnjikrat prosim, da me uslišiš. Ti veš – postal sem mehak – kako te jaz ljubim!"

"Me veseli! Sicer mi to piše saki drugi dan eden izmed tvojih kolegov!" mi je odgovorila.

"Ali je to vse?"

"Ne! Ako me res ljubiš, mi boš gotovo izpolnil eno samo željo? Kaj ne da?"

kar čutil sem zbadljivost v teh besedah, a vendar sem ji obljubil izpolniti željo.

"Haha! Ljubček, pusti me torej s takimi čenčami pri meru!"

"Anica... ti si kača..!" V prsih sem čutil pekel.

"Kača si! A jaz ljubim tudi kače" Divje sem planil k njej, privil jo k sebi in jo poljuboval strastne divje. Divni so bili njeni poljubi pred počitnicami, ni jih primerjati v sladkosti s temi, ki mi jih je morala sedaj dajati. Nastal je ljt boj. Praskala me je po obrazu, rokah, a nisem čutil.

"Pusti me... bom... zaupila..." Stokala je vsa mokra. jaz pa sem besnel...

Nakrat me zagrabi roka za vrat in me odrine od Anice. Obrnem se in opazim poponoma neznanega človeka. Tu stopi Anica z neskončno zlobo k tujcu in pravi vesela: "Ah, to je Brajko!" Priklonila se je lahno in šla. Mislil sem, da me zaduši. Če bi mi bil kdo vlil škaf vode čez glavo, še ne bi pomagalo. Kakih pet minut sva stala oko v oko. Mogel sem se ga nagledati od glave do peta. Bil je prikupljiv, le skrajno hinavske oči so mu kazile obraz. Ko sem se toliko umiril, da sem mogel govoriti je bruhnilo iz mene: "Kaj hočeš, lopov?" "Nisem lopov" oprost, da se te moril, šema!"

Dal sem mu zaušnico. Da je omahnil, dasi je bila pravica na njegovi strani. Hotel se ga izzvati. Ali zajec se ni odzval. Potuhjeno je izginil v sobo.

"Stem človekom ne stanujem za nobeno ceno!" sem siknil.

V tem je že prišla gospodinja in takoj sem odpovedal, a vzroka nisem navedel.

2.

Tepec ima srečo, si je mislil Premec in odpovedal stanovanje. prej pa je sklenil, dajima še eno zagode. Dobro je namreč vedel, da bo Anica slepomišila z Brajkom. V pomoč si je najel Spaka.

In res! Anica se je "zaljubila" v Brajka, ki je bil toliko oprezen, da ni iskal drugih znanstev.

In črpala je iz svojega studenca.

Ali premec tu je spznal in si mislil: Dobro, pomagam še jaz! In blazno je hodil za Anico. Ona pa je skakala od veselja in ljubila Brajka.

./.

Nekdo sredo priplazil se je Spak skozi vrata in seje zasmejal Premcu: "Hej! Danes me boš vesel, če me nisi bil še nikdar" Podal je listek, ki ga je privlekel iz mavhe, Premcu.

"Haha! Rendezvous! Danes ob tretji v Črnem gnezdu. Napravim jima res črno gnezdo. Dobro si opravil, nagrada ti ne uide. Kako si to vendar dobil?"

" "Padel je Brajku listek na tla, ko je potegnil robec iz žepa. Zapazi ni!" "

"Čudno dasi dopisujeta, ko sta vedno vkup. Najbrž se jima zdi bolj očarljivo. Prokleta se motita, če mislita, da sem tekmo izgubil. Ob štirih dobi tu! Servus." " Spak je pokorno odšel.

Zdaj pa nadelo! Si je mislil Premec mencajo si roke. In šel je k omari in privlekel na dan čudno stvar. Nekak zaboj. Počasi ga je snažil in se neprenehoma smejal! Večkrat je pogledal na listek in tedaj se je spomnil, da ga čaka v sobi pismo.

Iz Kalne vode mu je pisal prijatelj:

....Slišal sem, da je prvi vas nek Brajko. Jaz ga poznam dobro in "Te svarim pred njim – " hvala! Tega ne potrebujem!" – Zvid je in podla oseba. Tu je vodil petnajst punc za nos, obrekoval kolege, na katere bil ljubosumen in jih ovajal ravnateljju. Mislim, da ti to zadostuje. To je tudi vzrok, da je moral izginiti. Servus.

"Cel Alojzij! Ali ona ga zasluži, ker misli samo name, ne tudi nase!"

Ob dveh je ko rakal premec na izprehod s čudnim zabojem pod pazduho. »Bonifacij pride, Anica, pa ne samo on!"...

"Ubogi Premec!" je dejal on sočutno.

" "Tepec! Še vedno blazni za menoj! Je rekla o na. Ves čas

sta se zabavala s Percem in poljubčki. Poljubovati je znala Anica in Brajko tudi ni zaostajala. Kake pol ure je trajala ljubezen v gozdu, potem sta odšla. Iz varnosti vsak v drugo smer. trenutek je bilo tiho ko v grobu. Tam pri skalici pa se je takoj po njegovem odhodu odmaknila veja, in na dan se je prisvetil Premčev obraz. Kmalu je bil ves na planem. Tresel se je od Veselja. Varno je sledil Anici, ki ga ni opazila.

"Anica je goska, Brajko je tepec!" je dejal, ko je stopil doma v vežo. Kdo še ni imel tekmeča za slepca? Po južni se Premec ni učil. Zaklenil se je in delal. Kaj, še ne vemo! Tu e potrkalo na vrata. Odprt je. Pred njim je stal Spak z vprašujočim pogledom. "Vse dobro! Vsedi se na posteljo in čakaj!" Govorila nista nič, le sobo sta docela zakadila. Premec je potrpežljivo hodil okoli k oknu in gledal neko stvar...

Črez pol ure je moral iti gospodinja pogledat, kaj tako ropota v Premčevi sobi. Spak se je zvijal od smeha po postelji, premec pa je tudi ves zaripljen komaj dihal na stolu.

3.

Šolsko leto je potekalo. Premec je igral nesrečnega ljubimca tako rafinirano, da bi mu celo Spak kmalu verjel, dasi se mu je zaklinjal, da se njegova ljubezen izpreminja v maščevanje...

Kot navdušen turist je Fremec prišel na Bled kot iztočišče za svoje izlete. Oblazil je vse kočice in špice po Julijskih Alpah in se vrnil končno stalno na Bled zagorel kot hudič, da prebije tam še lep teden. Zadovoljen je bil s sezono bolj pa stem, ker zasledil sledi Brajka. V Vratih in na Kredarici je bil vpisan v knjigo z večjo družbo, med katero je bila tudi Jelica Milavec, ki jo je poznal.

"Škoda za deklo, prenedolžna je za njegovo dvorjenje." Bil je prepričan, da Brajko ne misli več na Anico. In ni se motil. O tem priča njegovo pismo, ki je pisal meni. Vojnik je vzel iz almanaha neko pismo in je nam prebral.

Tovariši. Je li se še spominjaš Jelice iz Ljubljane. Že tedaj si trdil, da je lepa, dasi je bila šele dvanajst let stara. No sedaj na Bledu bi je ne spoznal več. Zaklinjam Ti, lepša je ko Anica-" Premec se je namreč zaljubil v njo!" - Res, nikdar nisem mislil, da je to sploh mogoče. Kljub južnemu značaju je mirne narave. Le kadar se ljubiva, postane razposajena. Kako je prišlo do tega?

Enkrat sem se spomnil, da je treba Blejsko jezero fotografirati. Hotel sem pomnožiti zbirko slik iz planin. Pa sem šel v gozdiček pod gradom. Našel sem pripraven prostor. Misli si

jezero ob mali trati, obdani z grmovjem za katerim je pot in pod drevesom klop. Komaj se dogotovil sliko, oziroma delo, lotil se me je zaspanec. Jezero se je tako idilično blesketalo, da sem kar zaspal. Sanjal sem lepe sanje... Tu me zbude glasovi -Mademoiselle, vous etes mon premieramouz! Jen vous prie donc! – Spoznal sem Brajkov glas. – Je suis bien aise, mais vous netes pas le mien!2) – Tudi Helica je bila hudobna. Haha, torej ste samo zato prosili, naj govoriva francosko, da mi ponudite ljubezen francosko? No vidite, odklonila sem jo vam, kakor že več slovenskih. – Odgovorila mu je, ko Anica meni; Oj usoda! Med tem sem vstal in se stisnil za drevo. Videl sem Brajkov zardel obraz. Očividno ga je jezilo. Pri njemu se nisem dolgo mudil, temveč pogled se mi je vsesal v ljubko prikazen Lenčino. Anica je izginila kot pikapolonica z roke. Poslušal sem pogovor, in vrelo je vmeni veselje hudiča in angelja. Pomislili! Odklonila ga je zato ker ljubi – mene. Tu je nastopila Anica.

"Kaj tega izpitega, faliranega študenta ste si..." Ni dokončal! Jelica je slabo zastokala in se sesedla na klop ko kupček nesreče. Mene je pograbilo, da bi stopil na plan, ali ona me je prehitela. "Prosim vas, prekličite! Recite, da ni res!" "O res! Popolnoma res! Hvala bogu!" obrnil se je in odšel. Tudi ona je odšla, a v nasprotno stran. Komaj sta izginila, sem hitro skrtil aparat pod listje in tekel za Brajkom po bližnjici. Urezal sem si tudi brezovko.

Prizor za bogove je bil, ko sva se srečala. Vsa čast njegovim kameleonskim zmožnostim.

- Kaj pa ti tukaj -

= E nič! Faliran študent sem...

Da bi ga videl! Postal je bled in plašno se je ozrl na polico.

= Tvoje bo, če ne izpolniš pogoja, samo onega pogoja,. – In ta je? – Upanje je zasijalo na obrazu.

= Ti prekličješ pismeno, kar si trdil o meni.

- Ne! – Hotel je skočiti mimo mene. Ali ujel sem ga in namazal, da je plesal pravcati čardaš.

= Na, še Anico! = sem dejal slednjič in ga ošvrknil posebno dobro. Jan! Je zastokal in odfrčal. Šel sem po aparat in potem domov. Drugi dan sem šel zopet tja v tajni slutnji, da bo »ona« tam premišljevala svojo nesrečno ljubezen. Slutnja me ni varala. Početkoma ni hotela nič slišati o meni. Tedaj se ji pa povedal, da sem prejšno popoldne slišal, da Brajka ni več.

1) Guspica, prva moja ljubezen ste! Prosim vas torej za njo.

2) Me veseli, ampak vi niste moja (ljubezen).

na Bledu, ker ga boli zemeljska polovica njegovega bitja, česar vzrok sem jaz. Pogledala me je mileje in menda opazila, da moj nos res ni – rdeč. To je roman moje ljubezni. Prilagam Ti fotografijo Jelice. Občuduj jo, sicer Te nočem več poznati. Občuduj je, pa ne preveč. Serbus! – to je njegovo pismo.

Dijaki, stari in nov, so jeli prihajati. O Brajku pa ni bilo sledu. Anica je spoznala, da je pošteno nasedla.

"Drugje bo pravil, da me je slepil, imenoval bo moje ime! Grozno! Zakaj nisem.." niu se upala imenovati Premca.

Pisala je torej Premcu, da ga ljubi, da mu je samo nagajivo kljubovala in še druge take odkritosrčnosti. Teden pozneje pa je dobila odgovor.-

V kuverti je tičala fotografija, ki je predstavljala njo v objemu Brajkovem. "Ah!" samo toliko je mola odgovoriti. Oči so se ji zmočile, da je komaj še vidila na drugi strani:

Das Leid ist aus!

Heine.

In s tem končam.

"A.? Ali se Brajko ni usmrtil?" je bleknil Peteršil, ki je imel gotovo boljši spomin ko Vojnik.

" "Kdo pa je to pravil" " je zarenčal Vojnik v zadregi.

"Ti sam!" Tu se je oglasil zlobni Rabinič: - Fantje veste kaj! Premec je naš Vojnik, Anica je Krepeljčeva Špela, Jelica si je pa izmislil v tolažbo svoji nesrečni lju..." . Vojnik mu je presekal besedo: "To ti plačam!" Vstal je in odšel ko Brajko na Bled

Davorin Ravljen:

ZIMSKA BALADA.

Zima tiha, zima huda
snežec bel in mraz
V tihem mitu vsa v samot
mirno spava vas..

Po sneženi gazi stopa
h gozdu bled obraz..
Gosti snežev, mrzli udje
in še – v srcu mraz..

Mrzla zima, kruta zima,
v srcih plove jad:
kdo vtolaži, kdo vtolaži
zimski mraz in glad?

Tam nad gozdom, temnim gozdim
kraka črni vran..
zimski vetrc hladno brije
prek poljan..

Srečko Puncer .

USTOLIČENJE KOROŠKIH VOJVOD
NA GOSPOSVETSKEM POLJU.

Koroška zemlja je znamenita ne samo radi svojih prirodnih krasot, temveč tudi po svoji množini rimskih in srednjeveških spomenikov. Zlasti je slaven oni del Koroške, ki se razprostira na levem bregu Drave med Vrbskim jezerom in Velikovcem, kjer stoji danes Celovec. Ta del Koroške je kakor ustvarjen za kulturno središče. Namakata in plodovitita ga Krka in njen prikot Glina. V tem rodovitnem delu Koroške se nahaja za slovensko zgodovino veleglasovito Gosposvetsko polje. Svoje ime je dobilo od cerkve Gospe svete.

Gosposvetsko polje je bilo slavno že v rimskih časih. Tam je stalo mesto Virunum. Številni ostanki Vitrovega svetišča, nagrobnik in drugi spomeniki pričajo, da je tu nekoč vladalo bujno življenje in velika razvita kultura.

Ko je za čas priseljevanja narodov rimsko gospodstvo po naših krajih propalo, so prebivalci zapustili mesto; ali že v 6. stoletju je bilo zopet naseljeno s krepkim in svežim slovenskim plemenom, ker je postalo središče karantanskih Slovencev. (Karantanija je obsegala današnjo Koroško, zapadno Štajersko, kranjsko, vzhodno tirolsko, južno Solnograško in južno Dolnjo Avstrijo.) Tu so vladali prvi slovenski knezi, tu je bila sezidana morebiti najstarejša slovenska cerkev Gospa sveta. A tudi pozneje, ko so prišli Slovenci pod Nemško Oblastjo, so stanovali koroški vojvode na Gosposvetskem polju v Kruskem gradu (Civitas Carenta).

Toda noben koroški vojvoda, dasi ravno ga je imenoval rimsko-nemski cesar, ni mogel in ni smel izvrševati poprej svoje oblasti, dokler ga ni slovensko ljudstvo na Koroškem priznalo in ustoličilo. To vmeščenje se je vršilo na knježjem kamnu pri Kuuskem gradu, v gosposvetski cerkvi in na vojvodskem stolu na Gosposvetskem polju. Kdaj in kako je nastala ta staroslavna šega ustoličevanja ni mogoče dognati. Ker se je vršila v slovenskem jeziku, ni dvoma, da je slovenskega, oziroma slovenskega izvora. O tem, kako so Slovenci vmeščali svoje vojvode, poroča nemški zakonik "Schwabenspiegel" in letopisca Ivan opa Vertinjski in Štajerc Otokar iz Horneka. To slovesnost opisujeta sledeče):

"Kmet – knez" sede na kamen blizu cerkve pri Kruskem gradu, kmetsko oblečen in obut, s klobukom na glavi, ter pričakuje bližajočega se kneza, ki so ga spremljali plemiči in vitezi iz vseh dežel. V roki drži prapor vojvodine Koroške. Kakih 100 metrov

pred kamnom obstoji knez; približa se mu drug kmet, svoboden ki je podedoval istotako, kakor pokneženi kmet od očeta pravico ustoličiti kneza. Ta mu sleče dragoceno viteško obleko, v kateri je prišel in ga obleče v isto tako obleko, kakoršno je nosil kmet, sedeč na knežjem kamnu, namreč suknjo, hlače in plašč iz sivega sukna, čevlje in siv klobuk. Potem izroči isti kmet knezu v desnici brezasto kravo, v levico pa konja enake barve, poda mu palico in ga vede proti kamnu. Kneza spremlja grof goriški m palatin koroški z dvanajstimi zastavami vojaštva. Tudi drugi grofje, plemiči in uradniki se udeležijo v čim bogatejši opravi s svojimi viteškimi znamenji spremstva.

Ko ugleda kmet, sedeč na kamnu bližajočo se množico, zakliče v slovenskem jeziku: "kdo je tisti, ki se približuje?"

Zbrana množica mu odgovori: "Knez je naše dežele!"

Kmet vpraša dalje: "Ali je pravičen srednik? Ali mu bode skrb za blaginjo naše domovine? Ali je svobodnega stanu in vreden takega dostojanstva? Ali časti in brani vero krščansko?" Na vsako vprašanje mu odgovori narod: "Je in bode!" Nazadnje še reče kmet: "S kako pravico me sme spraviti s tega sedeža?" in odgovore mu: "S šestdesetimi beliči, s tema brezastima živalima in z obleko, ki jo nosi zdaj knez; vrh tega oprosti knez posestvo tvoje vseh dolžnosti. "Nato udari kmet kneza lahko na lice in ga opominja, da naj bo pravičen sodnik. To storivši vstane, sprejme živali iz roke knezove in prepusti knezu sedež na kamnu. Knez sede na kamen, potegne meč, mahne z njim na vse štiri vetrove v znamenje in zatrdilo, da hoče biti pravičen sodnik svojim podložnikom.

Od kruskega knežjega kamna gre vojvoda v slovesnem izprevodu v bližnjo gosposvetsko cerkev. Tam ga pri slovesni maši blagoslovi visok cerkveni dostojanstvenik. Nato odide vsa visoka gospoda k slovesnemu obredu pri katerem so stregli kneza najvišji deželni dostojanstveniki. Po obredu gre vojvoda na bližnje Gosposvetsko polje k "vojvodskemu prestolu". Sede na sedež, ki je bil napravljen na vzhodni strani, tako da gleda proti Gospi sveti, sodi vsakemu, kdo mu ima kaj potožiti, oddaja fevde, ki so bili ali deželni ali pa odvisni od kneza samega.

Z ustoličenjem so bili v zvezi razne pravice nekaterih deželnih rodov. Dokler je sedel vojvoda na prestolu, prejemal poklone in oddajal fevde, so baje nekateri domače plemenite rodovine uživale posebne pravice. Graški vitezi so smeli kositi travo, kjerkoli jim je bilo drago in jo spraviti na svoje dom. Rodbina Partovčanov je imela pravico, vsako posestvo zažgati, če se ni dotični posestnik z njimi pobotal in se odkupil; Favbarji pa so smeli ropati po deželi:

Zgodovinskih poročil za najstarejša ustoličenja nimamo. Prvi koroški vojvoda o katerem poroča, da je bil tako ustoličen

1) Potočnik: Vojvodina Koroška

je Šponhajmec Herman (1161). Slovesno se je dal ustoličiti vojvoda Majnart Tirolski dne 1. septembra 1286 "po običaju iz starih časov" (sevundum consatuainem a priscis temporibus servatan). Ko so kasneje dobili Habsburžani Koroško v svojo oblast so isto-tako po ustoličenje prejeli od Slovenskega ljudstva oblast v deželi.

Poslednji izmed Habsburžanov se je dal ustoličiti Ernest Železni dne 18. marca leta 1414. Torej ravno danes petsto let. Z vojvodskega prestola pa je zadnjokrat delil najeme in svoboščine Ferdinand 11. 1. 1596.

Staremu slovenskemu običaju ustoličenja se je prvi odtegnil Erenstov sin Friderik IV. Vendar pa se je moral 19. oktobra 1457. izdati stanovom in kmetu – knezu Edlingerju pismo, da zaradi tega ne bodo prikrajšani v svojih pravicah in svoboščinah. Njegov sin Maksimiljan, velik prijatelj Slovencev, je sicer obljubil, da se da ustoličiti po stari šegi, a slovesni obred je izostal ker je imel preveč dela v Lombardiji in na Ogrskem. Naslednji vladarji so še pošiljali nekaj časa na Koroško svoje zastopnike. Pozneje so ti to opustili, kar pa vendar ni zatrlo pravega obstanka starega običaja. Avstrijski vladarji so namreč vedno ob nastopu svojega vladarja potrjevali Koroščem njihove stare pravice in jih objednem prosili naj jih oprostijo formalnosti.

Pravo ustoličenje koroških vojvoda je izvrševala kmetska rodovina Edlingerjev iz Blažje vasi. Zato je imela razne pravice, ki so jih avstrijski vladarji vedno potrjevali. Vojvoda Ernest je osvobodil 1. 1414. Gregorja Edlingerja in njegove potomce vseh davkov. V osemnajstem stoletju so imeli Edlingerji pravico uvažati od 3 do 4 sode laškega vina brez carine. Še v preteklem stoletju je potrdil cesar Franc I. dne 15. svečmna 1825 Ivanu Edlingerju stare pravice; da ne plača davkov in carine za 129 veder laškega vina. Toda rod Edlingerjev izumre še isto leto, in z njim poslednji spomin nekdanje slave na Gosposvetskem polju. Edini spomenik, ki še sedaj spominja na srečnejše dni koroških Slovencev je prastari kamen pod Krnsko goro in vojvodski prestol na Gosposvetskem polju.

Letos, ko obhajamo 18. marca petstoletnico ustoličenja zadnjega koroškega vojvode, ki se je uklonil stasoslavnemu slovenskemu običaju ustoličenja, moramo pokazati Slovenci, da znamo ceniti vsaj to "malo" svoje zgodovine, kar je imamo, s tem, da ta jubilej proslavimo na vseh poljih slovenske kulture, v zgodovini, leposlovju, v slikarstvu, kiparstvu, in glasbeni umetnosti, zlasti pa glejmo, da jo dostojno in primerno proslavimo v svojih srcih.

Stanko Pečar:

TVOJE OČI...

V milini nežni podrhtevam sam:
Šumi in pljuska valček – čolhič plava...
Kil glasek... Z zkijvabhen nu jkule zdrava
Krepostna deva: »K tebi povേശlam!«.....

Le sen... Kje mila harmonija, kam
je splaval čoln?.. Le beli lokvanj plava
Po jezeru in tiho se srečava
S srebrnim malim valčkom tu pa tam!...

Leskeče trepetaje se oblak
ko biser v njem – me ziblje sen lahak.
Ta biserni žar mi razžari noči!...

Kjer zrl v oko sem jezerski lepoti? –
Žareče – bliskajoči se miloti?
Na svetu kje? – To tvoje so oči!.....

Vneslav:

RAZVALINI.

Oj razvalina, razvalina,
kako začudena stojiš;
Pod tabo širi se življenje
A ti jo gledaš in strmiš..

Da, drugi čas je zdaj nastopil!
Ni kmet graščakov več tlačan;
Trinogov že se je oprostil,
In cvete mu svobode dan.

Ti sužnosti si bila priča,
In zadaj si priča prostih dni;
Zato začudeno zidovje
V spremembe kraj ti tak strmi.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Davorin Ravljen:

SKOPNEL JE SNEG..

Skopnel je sneg po tožni plani,
ko prisijal je jasen dan..
Pomladno hrepenenje veje
spet z venčanih poljan..

A kdaj pa meni pošlješ žarkov
Ti sonce ciljev, mojih nad..
Ah, kdaj pač meni v srce vzklije
pomlad?!.

Davorin Ravljen:

TIHIM NOČEM..

Vam sem podatil
težke bolesi
daljno ljubezen
tihe noči...

Duša bolestna
išče in kliče:
»Vrni se, vrni
Zlata pomlad!«

Bolestna
strehe
daljavi
oči..

Ni se vrnila-
ni se vrnila

Temne daljine..
tu pa pred mano
zeva na poti
globok prepad...

Stal sem ob oknu
tožen nem..
dal pa sem upe
dal se bolesi
tihim nočem ...

Davorin Ravljen:

POGLED V BODOČNOST..

Kar dobrega se mi obeta
v bodočih dneh,
leži na skrbi mi v mladosti
kot smrtni greh..

In kupo polno mladih solz
mlade krvi
Mi dviga trop huhov pred usta
»Izpij, izpij«-

Bodočnost, v ostra tvoja oka
me zdaj obrača čas:
naj si nemila ali mila,
junaško zrl ti bom v obraz...

Fran Roš:

VRAČAJO SE...

Vračajo se, kakor se vračajo hudodelci...

Stopajo molčem s povešenimi glavami, razcapani in bolni.

Njih pogled se onemeli, njih roke je izsesala tujina, ona, ki jih je nekoč tako zapeljivo vabila. In oni, v cvetu mladosti, žarečih lic, kipečih moči, so ji zaupali, verovali njenemu zapeljivemu pogledu, čarobnemu smehljaju. Zapustili so varno okrilje lastne matere in hiteli k mačehi. A ta neusmiljena, objela jih je strastno, jim izčrpala mlade moči in oslabele in vrez krvi jih pahnila v bedo in smrt.

Sedaj leži pred njimi domovina. A oni se je boje in niti se je ne upajo prositi odpuščanja za ta veliki greh, ki jim leži na bolnih, usahljanih prsni, ne drznejo si, poljubiti krvavečih materinih ran, katere so ji zadali sami.

Tako stopajo, kakor zločinci, nestalen je njihov korak...

Pred mnogo leti hodili so po isti cesti, mladi in polni samozaupanja. A tedaj jih je bilo več in veseli so bili. Vriskali so in popivali so, ko so se poslavljali in hiteli v naročje mrzle in hudobne mačehe. Stokali so pod črno zemljo tujine, z boleščjo v srcu so se spominjali domovine, katere kruh je bil trd, a vendar sladak. Umirali so tam, gladovali in trpeli. In ko so bili oslabljeni in stari, poslala jih je mačeha k pravi materi. Kajti trdosrčna tujina rabi le sveže moči.

In prišli so umirat v domovino, ker njena zemlja je lahka in ne tišči mrzla in težka zemlja tujine one, ki so odšli, pa se niso vrnili.

Vračajo se, kakor hudodelci se vračajo in njih mati umirajoče in zapuščena objokuje nezvestobo lastnih otrok...

Davorin Ravljen:

LEDENE ROŽE..

Čez noč, čez noč
na mojem oknu so vzcvetele
ledene rože...

A v jutro so
poljubili jih zlati žarki
in vzeli s sabo..

Čez noč, čez noč
cvetele so na mojem oknu
Čez noč, - do jutra..

Ah meni pa
to noč v srce so se vsadile
ledene rože

Porodil mraz
jih je v ledeni jasni noči
na mojem oknu.

Savinja št. 3

Fran Roš:

POMLAD.

Pomlad prišla je s tihimi koraki
in čez polje lahno dahnila
in sprečo zemljo prebudila.

Pomlad s koraki tihimi
prišla je tudi k meni v sobico;
prav tiho stopila in mi dahnila
na čelo je poljub.
iz sanj sem planil, gledal ji v oko,
v oko tak milo tak sladko,
ne vem kako pač dolgo.
Ko se vzravnala je in spet odšla
s koraki tihimi in v mislih
pustilča samega me težkih
sledil se ji z očmi, dokler ni izginila.
In duša moja je zaplakala
in na srce je pala temna noč.

Fran Roš:

POMLADNA NOČ.

Na nebu se zvezde leskečejo
in lahno, skrivnostno trepečejo
čeu mlado polje gre topel zefir
na zemlji kraljuje mir...

Topoli tam v dalji trepečejo
in v blesku šepečejo
in lahno, prav lahno se klanjajo,
o novem življenju sanjajo.

Oj čul bi človek pomladno vso noč,
užival njej kras užival nje moč.
Ko njeno bi zrl prelest,
pozabil bi sleherno žgočo bolest.

Fran Roš:

SONET.

Srce je moje bilo ko poljana
otožna, prazna v zgubani jeseni,
ko se pode nad njo gavrani leni,
cvetov oropana in izsesana.

A vzdramila se mlada mi poljana,
ko čutila je, Tvoj pogled ognjeni,

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

ko Ti prišla si z zlatimi semeni
oči globočjih se od ocena.

S semeni zlatimi si posejal
poljano mojo in iz nje pognali
so v toplem soncu svoje neže kali.

In jaz sem zbral te svetke in jih, zala,
poklanjam Tebi v dar, saj vse so vzklike,
ko Tvoje so oči me poljubile.

Fran Roš:

SONET.

Otožen, sam bolan sameva gaj
odeja žalna, težka ga odeva
in v njem odmeva čuti, ni, ne speva
na licih smrt mi igra smehljaj.

Ah, bili dnevi jasni so, nekaj,
a šli so vsi in pesem ne odmeva
veselo v njem in sonce nanj ne seva
in v zeme težkih sanjah stoče gaj.

A da prek polja pojde vesne dih
tak tih in topel kako, lahek vzdih
tedaj se tudi gaj iz sanj predrami.

A daleč še je vesna za gorami.
Da pride v zarji, da njen meč gorče
pokolje temo, čakam ves drhteč.

Fran Roš:

POMLAD JE ŠLA SKOZI GAJE

Pomlad je šla skozi gaje
S cveticami v mehkih laseh
Na licu nje mlademu igral je
Čaroben, pritajen nasmeh.

Pomlad je šla skozi gaje
In pela lahek spev,
Do mene, prek mlade poljane
Ponesla je sapa odmev.

Pomlad je šla skozi gaje
oznanjala svetli je dan
in šel sem spomladjo skoz gaje
cvetoče, prek mladih poljan.

Fran Roš:

SONET.

Bula je nedelja, pustila in dolgočasna, kot se vse zimske nedelje. Sneg je padal v debelih kosih, mračilo se je. Mestne svetilke so zlivale svojo medlo luč po praznih ulicah.

Stopal sem po ozkih ulici, zavil v črn plašč, s klobukom čez oči. Sneg mi je pršal v lice, bril je leden veter. Jelo me je zebsti. Domov se nisem še hotel vrniti, pošel mi je petrolej. Tedaj sem se spomnil predmestne krčme, katero smo imenovali divjaki "Hades"

Hitreje sem stopal, da pridem čim prej na toplo. Skrbno sem se ogibal luž, srečal nisem žive duše.

Pred mano je stala krčma, nizka hiša z malimi vrati. Vstopil sem. Par trhljih stopnic je držalo navzdol. V prvem hupu nisem videl v sobi ničesar drugega, kot svetilko visečo na stropu in obdano z dimom. Težak vzdih je vladal v krčmi.

Stopil sem k mizi v kotu, odložil premočeno perilo in šal. Na mizi je stala luža, v kateri so plavale drobtine.

Prišla je natararica, mlada ženska, upalih lic in čudno se lesketajočih oči ter vprašala s tihim glasom, česa naj mi prinese. Naročil sem vrček piva.

Poznal sem natararico. Pred več leti je stanovala v isti hiši kot jaz in se preživljala s šivanje. Naenkrat pa je izginila, ljudje so govorili nekaj o njej, česar nisem razumel. Šele

pred kratkim sem jo našel v tej krčmi.

Prinesla je piva, me plašno pogledala in stopila k sosednji mizi, kjer so kartali trije delavci, kakot sem sodil po njihovi obleki. Metali so karte, kleli, pili in porivali s težkim delom prislužen denar po mizi. Najbolj je vpil mlad mož, ki je neprestano izgubljal. Grizel si je nohte in pil. Ona starejša pa stasi večkrat pomežikovala in se smehljala.

Tedaj je planil od mize oni, ki je zgubljal in zavpil:

"Tako, zdaj sem izgubil vse, niti vinarja nimam več. Kaj bo porekla moja žena, kako me bodo prosili lačni otroci kruha."

Ona dva sta se pa porogljivo zasmejala in dejala:

"Samo enkrat še poskusimo, morda se sreča obrne."

Zopet so vrgli karte in mladi mož je dobi. Nasmehnil se je in rekel:

"Ne, nočemo nehati saj imam še nekaj." Iz žepa je potegnil težko srebrno uro s srebrno verižico in jo položil na mizo.

Igrali so dalje in ura je menjavala svojega gospodarja.

Okoli mize v nasprotnem kotu so se gnetli delavci in poslušali govornika z rdečo kravato, ki jim je pravil nekaj o svobodi, bratstvu in enakosti. Poleg njega je sedela debela ženska in pila nepretsano. Nekateri so glasno in navdušeno pritrdjevali govorniku, drugi so kimali, tretji ga pa sploh niso poslušali. On pa je mahal z rokami in se ozrl pogosto name z nezaupnim pogledom.

Še ena miza je bila v sobi. Ob njej sta sedela dva možka in dve ženski. Uganjali so nespodobne šale, se glasno krohotali, pili žganje in kadili.

Ob tej mizi je stali šestletno, šibko dekletce in se oziralo zvedavo v goste. Bila je to hčerka natakariče. Ko sem pomislim, kaj bo z njo čez nekaj let, me je zbolelo v srcu in zajokal bi bil ...

Natakariča je prisedla k meni in vprašala, kako se mi godi.

"Hvala lepa, zadovoljen sem. Kaj pa vi, če smem vprašati?"

"Saj sami vidite." Otožno se je nasmehnila.

Pri nasprotni mizi je zavpil nekdo s surovim glasom:

"Ančka!"

Zdrznila se je in odhitela s plahimi koraki.

Dvignil sem se, vrgel na mizo dvajsetico, ogrnil plašč in stopil k vratom. Še enkrat sem se ozrl in videl natakaričo sredi treh kvartopircev. Pomignila mi je v slovo.

Poželjivo sem srkal sveži zrak. Snežilo je še vedno. Globoko sem si oddahnil in stopal hitreje proti domu.

Srce mi je bilo težko, ker zrl sem v odprto žrelo življenja in videl vso njegovo ostudnost, da me je streslo po telesu ...

Fran Roš:

MATI IN SIN.

Stara Brežanka sloni ob oknu in zre v viharno no. Ledena zrna trkajo ob šipe, burja brije, da škriplje in ječi s slamo krita streha Brežanovine. Svetli bliski švigajo skozi temo in razsvetlujejo strmo pobočje, da se vidi celo streha Tomaževe krčme tam doli v globini. Jezno buči grom, bobni na sodnji dan.

Stara Brežanka gleda v črno noč in kadar se zasveti, zameži in se prekriža:

"Bod in sveti križ božji!"

Tam v kotu njene sobe trpeče pred kipom Marije medel plamenček, umira in zopet vzplapola ... Zteglo smrčanje se čuje s peči, ura na steni tiktaka enakomerno ...

Zablisne se, svetlo postane kakor po dnevi. Treščilo je v stoletno lipo pred kočo. Zabobni, da šklepečejo šipe in se prestrašena Brežanka umakne od okna.

Mladi Brežan na peči se vzdrami in zamomra kakor v sanjah:

"Mati, ali čujete?"

"Kaj je, Tine?"

"Kako pozno je?"

"Ravno je odbilo deset. Glej, nevihta je, da take že dolgo ne pomnim. Treščilo je v našo lipo ..."

"Deset, ni še pozno. Včeraj sem obljubil Tomažu, da pridem. da se zgovoriva o nečem važnem. Kmalu se vrnem."

"Kaj vendar misliš Tine? Ne hodi sedaj ob tej nevihti, ko lije kakor iz škafa, ne puščaj me same."

"Ej mati, ne bojte se nič žalega se ne zgodi ne Vam in ne meni. Ali mate morda kak denar, rabil bi?!"

"Nekaj malega imam, pa potrebujem. Prihodnji teden je seja pri svetem Štefanu, moram tja."

"Ne govorite veliko, mudi se mi. Dajte vsaj kaj malega."

"Glej Tine, težka je z denarjem."

"Pa pojdem v Ameriko, kjer grabijo zlato kar z rokami, saj mi je pravil nekoč Tomaž. Vendar nisem več otrok, da mi še denarja zaupate. Prav res, v Ameriko pojdem."

"Tine, saj ti dam, le o Ameriki ne govori. Koliko bi pa rad?"

"Če je več, boljši je!"

Stara Brežanka seže pod vzglavje svoje postelje in privleče s svojimi koščeni prsti nogavico, seže v njo in vzame iz nje goldinar.

"Glej Tine, dam ti ga, a ne zapravi ga lahkomišno. Težko je prislužen."

Mladi Brežan zleze s peči, zazeha, vzame goldinar in ogrne kamižolo:

"Lahno noč, mati!"

Vrata se zapro za njim in objame ga burna noč.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Stara Brežanka sloni ob oknu in zre v noč. Zunaj lije dež,
zablisne se včasih Čuje, se, kako pljuska dež ob kočo in teče voda
po jarku v globino. Brežanka premišljuje svojega sina in srce jo
boli. Zadnje čase je postal mrzel proti njej. In tega je kriva
hči krčmarja Tomaža, Pepca, ki ni na nič kaj dobrem glasu. Tej
nosi njen sin Tine krvavo zaslužen denar. Ljudje se že ozirajo
za Tinetom in šepetajo tajne, težke besede. Mater boli to, a ne
upa ga posvariti, kajti njeno srce je premehko.

Pred kipom Marije kleči starka, skozi njene tanke prste
polzije debele jagode rožnega venca in ustnice ji šepetajo:

"I. preobrni mi sina, da postane tak, kot je bil preje, pripelji
ga na prava pota. Češčena si Marija ..."

Medel plamenček tam v kotu se bojuje s temo in umira, zunaj
lije dež ...

Arkadij Videmšek:
NOCOJ ..

Nocoj mi spet strune tak mehko,
otožno done,
nocoj tak opojno mi z vrta
cvetice dehte,
pritajeno, tak čudovit
topoli šume ...

A kaj mi nocoj mar topolov
oj, naj le šume –
saj danes Ti si pri meni
prelestno dekle!

Arkadij Videmšek:
POMLAD PRIŠLA SI ..

Pomlad prišla si, zlato solnce sije,
zavela sapica je gorka mlada
ozelenela hrib sta in livada
povsod življenje iz narave klije.

Pomlad zagnala vse si melodije,
ki pela jih je zima gostobrada
in gozd že petja tičič več ne strada
iz tebe vse življenje novo pije.

Pomlad, ti si slavcu pesni vlila

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

k življenju novemu vzbudila svet,
v zelenj sočni vrt ga prorodila.

in posadila v njem pri cvetu cvet:
Ti, tudi meni nov si svet razkrila,
s teboj se vzdramila v meni je – poet.

Arkadij Videmšek:
GOSPODOV DAN

Ves prazničen je zopet vstak
Gospodov dan ves lep, svetel
in zvon doni čez hrib in plan.

In zvon doni ... iz vseh vasi
pobožno ljudstvo že hiti,
saj danes je Gospodov dan . -

Le zvoni zvon, naj zvok glasan
razlega se čez hrib in plan. -
Saj danes lep, ves zlat, krasan
nam vstal je naš življenski dan.

Arkadij Videmšek:
VSTAJENJE

Glej, Velika noč!
Ne čutiš njenega diha
tako skrivnostnega, opojnega?

Na mladi poljani je novo življenj,
kako se raduje svečanega dneva!
Iz polja, iz njive kipi, izpuhteva
po solncu hrepenenje.

In žarki zlato in srebro že kujejo,
da polja in travnike z njim obsujejo.
Pa cvetka za cvetko se drami, se vzbuja ...
in tam na pobočju trobentice prve veselo
že trobijo in oznanjujejo:

"Pomlad – aleluja!" -

In vedno ko v sapi se veje zazibljejo
in ko se vrhovi šumeč pripogibljejo,
na čuješ akordov visokih in svetlih:

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

"Pomlad – aleluja!"

In z grude puhteče se v jutranji zrak
dviguje škrjanec in spev se krepak
glasi: "Aleluja!"

In ta melodija se spaja se zgrinja
in širi in rase in polno doni –
v daljavi pomladni tiho izginja
in nežno, ko pesmica vil, izzveni.

Glej, Velika noč!
Ne čutiš njenega diha
tako svečenega, opojnega?

Skoz gaj gre ta dih in skrivnosten šelest
ti pravi tako čudovito povest
o vstajenju ...

Arkadij Videmšek:
NOCTURNO .

Kadar mrak objame zemljo,
kadar vse počiva,
kadar bajke si šepeče
polje log in njiva,
kadar na poljani svetke
nagnejo glavice
in jim biserne rosice
okrasijo lice,
kadar luna polzaspana
za oblaki sanja,
jaz pa sam slonim ob oknu
žalosten, brez spanja:

Takrat bi preklal tančico,
ki zemljo odeva
in obsut od žarkov zlatih
k tebi stopil deva. –

Alja Vanjev:

BEDNA ALLELUJA!

Tam v dalji, glej, je meč vzplamtel!
- "Pozdravljen, Jurij, na junak!" -
Pozdravlja te pomladi vesel ..

V bridkosti dom
- pa ni je luči
in ne pomladi ..

A vendar veliki nam zvon z
že klenka: Velika noč!

Mladik in cvetja nosi Ti pojoč
kristjan vesel, rešitelj vsemogoč! -
S škrjančkom mladim se raduje svet
ponosni! -

Popotnik samcat zavzet je postal
ozrl se v boli je neznosni
in solncu svetlemu pogled poslal,
ko v dalje plava glas oznanjujoč:
"Velika noč!"

- "Velika noč?" - čez mirno tiho plan
je splaval krik v vesel pomladni dan
"Velika noč?" ..

V bridkosti dom -
pa ni je luči
ni še pomladi! ...

A čuj, tam veliki zvon
pošilja že glas tresoč:
"Ti sveta Velika noč!" -

Le pridi dan vstajenja
glej mi te čakamo
oj, velika noč! –

Ivan Cirilov:

V TIHEM MRAKU.

Zemljo pokriva tihi mrak
narava vsa že sladko spi
skrivnostno mi šumlja potok
in slavec pesemco drobi.

A jaz ob okni sem slanim
poslušam pevca poznega
v samoti tihi koprnim
po Tebi samo ljubica.

Ivan Cirilov:

ŠE ENKRAT ...

Enkrat še vsesal bi se v Tvoje oko
enkrat še posegel Ti v mehko roko,

in stisnil na prsi svoje bi te rad
ti ljubica moja, samo še enkrat,

da čutil bi ako Ti gorkó srce
ko svoje dni, bije še danes zamé.

LISTEK

GOSPODIN FRANJO .
(ocena)

Lep književni dan nam je poklonila letos Slovenska Matica. Šest knjig nad 96 pol. Veljajo štiri krone, za dijake dve. Banalno nizka cena! Dijaki naj pokažejo svojo hvaležnost Slovenski Matici, ki jim omogoča tako ceno nabavo vsakoletnih publikacij, s tem, da ji poskušajo pridobiti kar naj več novih članov zlasti med narodom:

Najlepša in najobširnejša knjiga, ki je izšla letos v Slovenski Matici je Podlimbarskega (Fr. Maslja) roman – jaz bi ga uvrstil med novele – "Gospodin Franjo". Že par let sem je vladala v slovenski lepi književnosti suša. Zatorej moramo tem topleje pozdravljati to krasno, svežo, vsebinsko velezanimivo knjigo vodečo nas na solnčni jug, ki je, upamo, tudi lačne in žejne slovenske kritike za nekaj čas nasitila in napojila. Pri nas Slovencih, ki smo majhen narod, je vsaka dobra leposlovna knjiga vesel dan v naši književnosti. In tak vesel dan sta nam letos napravila g. pisatelj Podlimbarski in pa Slovenska Matica z romanom "Gospodin Franjo".

Pol dvoma in radovednega pričakovanja sem segel po knjigi,

ugibajoč, da li pač doseže svoj smoter, ali ne. Toda čim sem prečital prvo poglavje mi je izginil ves dvom in čim bolj sem se utapljal v čitanje, tem bolj e mi je jasnilo lice. Slednjič sem se zdramil in iz dna prsi se mi je izvil globok vzdih – krasna knjiga! – .

Smoter knjiga je prozoren: naslikati žalostne razmere; ki s uladale v Bosni neposredno po okupaciji, pokazati čitatelju življenje, običaje, značaj in dušo naših jugoslovanskih bratov, kar se je pisatelju izvrstno posrečilo. Naslikal nam je Bošnjake kot nadarjeno, odkritosrčno, samozavestno, svobodoljubno, da celo uporno ljudstvo.

Glavni junak romana, inženir Franjo Vilar, (to je pisatelj sam) ali kakor so ga zvali Bošnjaki – "Gospodin Franjo" - se iz svoje odkritosrčne ljubezni do naroda in iz pravicoljubnosti pri vsaki priliki zavzema za svoje drvarje in za ubogo ljudstvo, kateremu se splošno prikupi, izgubi pa ravno radi te svoje "popularnosti" kot žrtev "javnega mnenja" tuzlanskih "kulturonoscev" svojo državno službo in oblasti ga izženo iz Bosne. Njegovo izvoljenko nam riše pisatelj kot tiho, vdano in umetniško nadarjeno hčer hercegovskega Krasa. Zelo simpatična sta čitatelju uporni Jovica Milošević in vrla narodnjakinja stara Bajićevka. V Bobojedcu "bednem katoliku" pa nam kaže pisatelj sebičnega Bošnjaka, ki porabi vsako priliko, da izvabi denarja od dobrotljivega in radodarnega gospodina Franja.

Ves roman je prepleten z neštevilnimi krasnimi bosenskimi prislovcami in pesnimi, ki krasijo celo knjigo lik pisane cvetke zeleno ravan. Jezik je krepak in bogat, tu pa tam se šopiri kaka lahko umljiva srbohrvaška beseda med vsvojemmi slovenskimi sestrami, kar pa slovenskega čitatelja prav nič ne moti. Slog sicer ni tako fino, elegantno in umetniško izklesan, kako smo ga navajeni pri kakem Cankarju, toda pri vseh svoji priprostosti je zelo prijeten. Podlimbarski je realist starejše struje – torej ga ne smemo prištevati med slovenske moderne – in kot tak ne polaga toliko važnosti na umetniško izdelan in baročno nakičen slog, kakor na zdravo stvarno vsebini. Knjigo toplo priporočamo vsem čitateljem in ljubiteljem lepe slovenske knjige.

Srečko Puncer.

Savinja št. 4 in 5

Arkadij Videmšek:

VEČER V PARKU

Skoz listje bukev, smrek, cipres, kostanjev
poslednji kradejo se sončni žarki
in plešejo veselo po glavicah
cvetlic dehtečih bajno, tisočerih...

V jaju zlatih žarkov svetlo krilil
cvetlice kopajo se pestrobojne...

Zahaja sonce zlato. Tam pod holmom
že prve kažejo se sence blede.
V vrhovih smrek, kostanjev pošumeva...
Tam v vodometu se srebrna voda
drobi, praši v demantov milijone;
v večernem soncu mavrica se bliska...

Skoz drevored zadiše hladna sapa
s seboj privejo vonje omamljive
narcis, vijolic, hijacint dehtečih
in na kostanjih, na lastnih listih
v vršičkih zganejo se šepete...

Smraki rasejo... Cipresa nema
strmi v nebo in v vetru vsa tresoča...

Počasi mrak zagrinja vso ravnino
a sonce pada, pada, - utone - ;;

Povsod je mrak. – Le tam krvavordeče
še jabolko žari na daljnem stolpu
in sončni žarki še poljub na njen trepeče,
ko z resnim, mirnim glasom iz daljave
zaklenka zvon v slovo: »Marija ave...«

Arkadij Videmšek:

MOJ DAN

Ciprese in vrba žalujka,
vam svojo otožnost bom dal
skrbi in sanj bom otresel:
vstajenja bom dan praznoval.

In šel bom na široko polje
izvriskal se sredi poljan,
naj vidi naj čuti vse stvari,
da v prsa mi šinil je dan.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Arkadij Videmšek:

TEBI

Tam na vzhodu je vzblestelo jutro.
Tam na vzhodu zažarel je dan:
V zlati nadi sem hitel nabirat
cvetov v šopek z mladih Ti poljan.

In nabiral sem jih. Tu vse dam Tebi,
Kar mi nudila jih je pomlad,
Res se tole samo poljske cvetke,
Da sem kralj, bi dal Ti šopek zlat.

Arkadij Videmšek:

PTIČKAM

Na jug, na jug jesen vas že podi,
pobran že sad je, njiva že požeta;
a tam na juge se vam raj obeta,
ker tam na novo pomlad vzcveti.

Ve, ptičke, odletite. – Toda mi
ostanemo kjer deda in očeta
in tla teptal je tujec naša sveta
iz starih časov pa do naših dni.

Nekdaj še sanjali smo o daljni –
ne, to ni sen, to niso le spomini
ne, ne, jaz vem, da pride srečen dan,

da naša zemlja bode čase priča,
ko zavihtel naš narod buzdovan
s krepko roko bo Varka Krakjeviča.

Arkadij Videmšek:

ZA CILJI

Mladenič je šel krepak in vesel
po svetu iskat srečo,
mladenič je šel mlad, čil in vesel
za zarjo plamenečo.

In šel je in romal, preblodil noč, -
a zarje ni dočakal,
utrujen je šel in zakril si oči
zajokal je, zaplakal.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Arkadij Videmšek:

KLADO JUTRO

Že prvi žarki poljane zlazijo
oblački plaho hitijo, bežijo...

A kamor pade kak žarek zlat,
vzbudi sto upov, sto želj, sto nad.

Pa žarki k ljubici plovejo v vas,
da ji obzlatijolic bledih kras.

In plovejo k cvetkam: »O dober dan.
Le vzdrami se, nagelj, ne bodi zaspan.«

In koder sipljejo čisto zlato,
Vse rase, poganja, veselo, krepko. –

Oj, nagelj, le vzdrami se, vzdrami –
Ko k ljubici pridem, nocoj boš nageljček moj!

Arkadij Videmšek:

MOJA LJUBAV

Če žene prek temnih gozdov se vihar
polne sile in jeze oblasti,
da divje šumi, ko valovje morja,
da jezno hrumi šumi do neba,
da lomijo stari se hrasti:

Takrat se napijem od šuma gozdov
svobodne in krepke ljubavi,
takrat hrepenim po Tebi gozdu,
saj ljubim takrat Te tako srečno
Ti ljubica v sinji daljavi.

Fran Roš:

ZAŠLA

Visokorasel in širokopleč stoji na griču in strmi v dolino, katero poljublja prvo žarki
vzhajajočega sonca. Mehka pomladna sapa se igra s temnimi kodri njegove glave in mu boža
mlado lice.

Tam v daljini se beli krilo, vitka devojka hiti preko mlade poljane, kipeče in puhteče
svežih moči. Poslavlja se od nje za dolgo, dolgo časa, morda za vedno.

Stoji in zre za njo, kateri je daroval svoje mlado, polno življenje. Dehteč rožmarin se
mu ziblje za širokokrajnim klobukom, pripela mu ga je ob slovesu, ko je odhajala v neznano
tujino.

Preko poljane hiti devojka. Vedno in vedno se ozira na grič, kjer stoji on, visok in močan in boli jo srce. Vrniti bi se, pala mu na široke prsi in ga ne izpustila nikdar več. A ona hiti dalje, saj mora. Težki dnevi pridejo, a minejo in veselje bo vse lepše in jasnejše.

Z griči zre za njo in težko mu je, da bi zaplakal. Za drevjem se skriva vitka devojka, še enkrat se zasveti njeno belo krilo izza vej in izginila je.

Tujina pa se je zasmejala isti hip, kruto in strašno in iztegnila svoje omadeževane roke po novi žrtvi, ki se ji je bližala, cvetoča in čista lahkih korakov nevede, da vodi ta pot v pogubo.

Fran Roš:

IZ ŽIVLJENJA ŠTEFANA MAČKA

Štefan Maček je udaril s pestjo ob javorjo mizo, da je odskočil prazni kozarec in zamrmral:

»Pa jim grem še s poti, tega veselja jim ne naredim. Vem, vem, preganjajo me, nedolžnega in mirnega človeka. Tudi mojega patrona so, saj je že v nebesih in gleda Boga od obličja do obličja, kakor so dejali zadnjič gospod Fajmošter v Zabukovju. Dober gospod so, ničesar ne smen reči. Kamenjali so, mojega patrona, reveža in ga pobili, sedaj pa gore v peklu za svoj greh. Tudi jaz jim pokažem fige, da me Bog reši teh ljudi. Taka je danes na svetu. Včasih, ko smo bili mladi, je bilo drugače. Ko bi vedela oja mati - saj je itak v svetih nebesi, - v grobu bi se obrnila. Dobra ženska je bila, pokoro in jezo je imela z mano, pa me je le imela rada.«

Pristopil ja trebušni krčmar in vprašal:

»All boš še pil? Saj greš menda kmalu, kaj?«

»Nikamor se mi ne nudi, le prinesi ga še polič, ne bo mi škodoval. Vino da človeku moč, samo to je še dobro na tem gnilem svetu, da, le...«

»Pa imaš kaj denarja, Štefan, da plačaš? «.

»Imam, imam, saj mi je dal dober človek, mlad gospod, z očali. No je še vendar nekaj ljudi na svetu, ki se usmilijo siromaka, ki nima drugega, ko obleko, pa še to preluknjano in zakrpano.«

Priplazil se je pod mizo izstradan pes in se lotil z zobmi beračevega čevlja.

»Mrha pasja, čevlje mi hoče razgristi. Zgubi se, zver potepinska!«

Sunil je psa s čevljem v gobec, da je žalostno zacvilil, stisnil rep med noge in pobegnil pri vratih.

Krčmar pristopi in prinese polič vina. Nato se odziblje v kuhinjo.

Štefanov Maček nagne kozarec, ga postavi zopet na mizo, si obriše razmršene brke in gosto brado in zamrmra:

»Dobra kapljica to in krčmar, lepo rojen, le malo skop je včasih. – Na tvoje zdravje, ki točiš tako zlato kapljico,« pristavi na glas in napne svoja ušesa.

Ni se odzval krčmar, v kuhinji je bilo tiho.

»Je le šel, naj mu Bog povrne, da me je pokrepčal.« Dvigne kozarec in ga izprazni do dna. Previdno sname debelo gorjačo raz kljuko ob steni, se pokrije s širokokrajnim klobukom in prisluškuje. Vse je mirno. Stopi k omari in jo odpre. Nalahno zaškripljejo vrata omare. Štefan Maček seže s svojimi dolgimi prsti vanjo in otiplje nekaj mastnega.

»Hej, to bo nekaj! Že dolgo si nisem privoščil kaj takega. Dolga je še pot pred mano in star sem tudi. Bog mi odpusti!«

Plen, mastno pleče privleče na svetlo. Žarečega obraza jo skriva pod suknjo in odleze po prstih. Tiho zapre vrata za sabo in stopi na prašno cesto.

»Dobro je šlo,« pomisli in stopi hitreje.

Na dvorišču pa je stal krčmar in se umival pri studencu mastne prste. Zagleda berača in zakliče:

»Hej, Štefan, kam pa hočeš? Si jo mislil popihati kar tako?«

Štefana Mačka stresa po vsem telesu, ko čuje robati glas in v strahu jeclja:

»Iskal sem te po vsej hiši, a nisem te našel. In mislil sem, sedaj pojdem v trg in nazaj grede ti plačam, saj si me dobro pokrepčal.«

Lokavo se zasmeji rejni krčmar in stopi bližje.

»Boga zahvali, ne bo ti treba zaradi mene hoditi nazaj, lahko plačaš takoj.«

Prestrašen vpraša Štefan Maček:

»Koliko sem ti dolžen, saj veš, da sem ubog človek, malokdaj pri polni skledi in polnem kozarcu. Saj si omiljen človek in pozna te devet far naokoli, tebe in tvoje vino. Še sedaj mi je v želodcu toplo...«

»Ne govori preveč,« ga prekine krčmar. »Nisem okruten človek. tebi računam dvanajst krajcarjev, drugemu bi šestnajst. Nočem, da bi govorili ljudje, da sem skop in trdega srca.«

Štefanu Mačku je zastala sapa, lepo je pogledal neusmiljenega krčmarja in jek brskati po svojih žepih. Dolgo je tipal in iskal, vedno bolj temno je gledal krčmar siromaka.

»Kaj so me okradli lopovi, razbojniki in cigani? Imel sem nekaj grošev, prihranjenih. Zašil sem jih v suknjo, tukajle sem a sedaj ne najdem ničesar. Čudno je to, ni se mi zgodilo še kaj takega. Dovolj sveta sem prehodil, povsod se našel hudobne ljudi, tatove in ubijalce. Tak je dandanes svet, le ti si še mož stare korenine, poštenjak od nog do glave, po vsem svetu hočem raztrobiti hvalo o tebi. Ko bi vedel dobiti one lopove, jaz bi jim posvetil. Mene, siromaka ukradejo, ta krivica vpije v nebo. – Prav gotovo, da ne najdem denarja.«

Preneha z iskanjem, krčmar pa reče:

»Štefan, za ušesi jih imaš. Izmuznil bi se mi rad, saj te poznam. – Pa kaj imaš pod suknjo, da tako skrivaš?«

Štefana Mačka je spreletelo po vsem telesu in skočil je v stran.

»Nič se ne boj Štefan, saj mi ne uideš.«

V istem hipu se obrne berač in začne bežati preko polja. Trebušni krčmar jo udre za njim in kliče glasno:

»Hej, ljudje božji, držite ga, potepuha, držite ga!«

Težko sopihajoči hiti debeli krčmar za beračem. Temu so opletajo suhe noge, ko beži preko travnikov in iz suknje se mu izmuzne mastno pleče in pade v travo.

Na travniku je kosil Hribarjeva Joža. Ko vidi čudno gonjo, vrže koso v visoko travo, da se je zablesketala v soncu in skoči prti Štefanu Mačku. Ko vidi siromak, ves upehan in potem, da je rešitev nemogoča, se uda na milost in nemilost ter se zlekne po travi.

Tedaj prihiti krčmar, ves izmučen in znojen, se ustavi pred Štefanom Mačkom, ga sune z nogo v hrbet in zakriči:

Tako je torej, ti razbojnik! Okrasti si me hotel. Jaz ti pokažem, strašilo tatinsko!«

Radoveden deček priskoči, bosonog in umazan.

»Hej, Tonček, stopi urno v trg in pokliče Čurnekovega Martina, onega s sabljo, saj ga poznaš. Naj pride sem, pa le hitro.«

Deček zbeži preko travnika na cesto in dalje proti trgu.

Štefan Mačka zazebe in jeclja:

»Pomisli, neusmiljeni človek, predno storiš kak zločin. Z mojim očetom sta bila najboljša prijatelja, pa si tako trd z njegovim ubogim sinom. Spusti me, ne pridem več v to vas, dokler živim, saj itak ne bom dolgo. – Pa jah bi se bal, pravica se mora izkazati in madeža ni na meni.«

»Bomo že vidili, če je, ali ni, je dejal krčmar in zmagoslavno pogledal berača ležečega na tleh.

Štefan Maček, videč, da ne pomaga prošnja in svet si pravice utihne in gleda topo pred se.

Pristopil je Hribarjev Joža in za njim Vrabčeva Mica. Grdo sta se gledala, mu dejala nauke, a on ni poslušal njunega kričanja in njima ni odgovarjal. To ju je jezilo še bolj in Mica je rekla:

»Saj se ga ne prime nobena beseda, trdovraten in zloben človek je, ki ne izpolnjuje zapovedi, ni božjih ni človeških. V pokoro je vsem ljudem.«

Čez dobre pol ure prihiti Čurnekov Martin, mož postave, z bridko sabljico ob boku, splošno znan po svoji strogosti in neustrašenosti. Pozdravi ga krčmar, z resnim obrazom mu odzdravi strogi mož. Nato dregne Štefana Mačka z nogo v trebuh, rekoč:

»Na noge, Štefan Maček, mrha lena in tatinska, v imenu postave cesarske. Poznamo se dobro.«

Štefan Maček vstane in pogleda plaho okoli sebe. Počasi, nestalnih korakov stopa v varnem spremstvu, pred zvestim braniteljem postave. Z nogo zadene ob kamen, da ga zaskeli in zaječi v bolečinah.

Prideta na trg, obkoljen od kričečih otrok. Ljudje, ki so ga videli, so se zasmejali in dejali:

»Že zopet Štefan nadloga je za celo dolino. Je že gotovo kaj ukradel, cigan tatinski!«

Sprevod obstane pred enonadstropno občinsko hišo. Varuh postave potisne Štefana Mačka pri nizkih vratih naprej, ga potegne za rokav in ga vleče, izmučenega preko strmih stopnic po temnih hodnikih. Pred ozkimi vrati obstaneta. Strogi mož potegne velik, zarjavel ključ, ga porine v ključavnico in odpre s truščem železna vrata. Štefana Mačka potisne naprej in zopet zaklene.

Brez moči pade Štefan Maček na tohla tla in mrmra:

»Kam so zakopali pravico, da je ni nikjer več. Včasih je bilo boljše, sedaj je pa hudo. Svet, svet, gnil si in zame nimaš več prostora...«

Obrnil se je na drugo stran in zadremal na mokrih tleh. Zadnji žarek zahajajočega sonca je pokukal pri zamreženem oknu in se dotaknil razmršene brade starčeve, ki je spal spanje pravičnega in smrčal zateglo, enakomerno.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Fran Roš:

DAN

Za gorami, za gorami
vzdramil se je mladi dan,
belca – sonce je zahajal
k nam na rosno plan.

Ni poprašal, ni potrkal,
ko je v sobico temno
prišel k meni in podal mi
mehko je roko.

Fran Roš:

V JUTRU

Šel sem v jutru
preko polja,
z mano šla je
zlata volja
prek poljan.

Tam v poljani
so cvetovi
o življenja
sreči novi
snivali.

Poljubljalo
sonce jasno
je poljano;
pesem glasno
pel sem v dan.

Dal slovo sem
boli, temi,
k ljubi stopam,
da pripne mi rožmarin.

Fran Roš:

V MRAKU

Tihi mrak prižiga
prve zvezde zlate,
pesem lahka plove
nad poljanami.

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Preko poljane speče
stopam in za trakom
ziblje se dehteč mi
rožmarin.

Takrat vzvalovi mi
moja duša mlada,
polna ciljev jasnih
in visokih nad.

Fran Roš:

V JASNI NOČI

Tvoje pismo poljubujem
v jasni, v topli noči,
Tvojih mehkih prstov
drobne črke...

Poljubujem v tihi noči
tajnostne besede
o ljubezni vroči
govoreči...

Nate mislim, Ti skrivnostna.
V mojem srcu mladem
vstaja hrepenenje
k Tebi, k Tebi...

Davorin Ravljen:

V POLJANI

S poljane sem
zavel je dih,
pomladnih sapic
jutranjih...

Kako sem radosten
vzdrhtel...
V poljano bujno
sem zapel.

V daljavi poje
glas zvonov
Čez polja plava
blagoslov

Ker v jutru mladem
čil takrat

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

v poljani srečal
sem pomlad...

Davorin Ravljen:

V DRUGO VAS

In spet je danes jasna noč
zelena je pomlad...
Nocoj, dekle pa pridem spet
Ti vasovat...

In prišel sem v polnoči
pod okence k nji v vas...
al nageljna ni več na njem,
ga je zamoril mraz?...

Ti dekle v sobici jokaš,
a glej, vesel sem jaz...
Zavriskal sem v pomladno noč
in prost šel v drugo vas...

MISLI OB DR. ŠKRBINGRJEVI SLOVENSKE BIBLIOGRAFIJI 1907 – 1912

Nekateri naši kritiki imajo to slabo lastnost, da radi kakšnih prav malenkostnih napak, obsodijo kar celo knjigo. Ex cathedra criticorum loquentes, spuste ti vzvišeni možje v svet kako nepremišljene obsodbo, ali drzno trditev, ne ozirajoč se na zle posledice. Naše občinstvo – častne izjeme izvzete – se v svoji malodušnosti in preplitki izobrazbi ne more toliko povzdigniti, da bi samostojno presodilo, kaj je lepo in dobro in se le prerado oprime kritikovih besed, tem rajše, če je sodba neugodna, drži se jih krčevito, jih širi in razširja, tu in tam še samo kaj dostavi in polagoma se vcepi vsemu občinstvu mržnja do kake nove knjige. Na ta način dobi dostikrat kako dobro in temeljito delo radi napačne informacije občinstvu po kritikih, v narodu predznak minus to je, ljudje, ki čitajo najprej kritiko, knjige ne čitajo, niti ne prerežejo, češ kaj bi čitali ko je pa kritika knjigo obsodila. Vse zle posledice mora prenašati ubogi pisatelj, ki je seveda nedolžen. Nasvet našim kritikom: Kritik bodi predvsem pravičen (objektiven), v svojih sodbah zlasti negativnih skrajno previden in premišljen, ne naštevaj samo napak temveč tudi dobre lastnosti in poudarjaj zlasti te. Mesto golih kous tatakij to je slabo, to je nepravilno i.t.d., daj pisatelju navodil in nasvetov, da se ravna v prihodnje po njih. Kritik ne sme pisatelja ubijati, temveč biti mu svetovalec, učitelj pomagati mu, da se razvija in izpopolnjuje. Napačno je, ako mislijo nekateri, da mora biti kritik strog profoz, ki vihti korobač nad ubogim literatom in išče na njem le zato napak, da bi mu lahko še eno gorko primazal.

Večina naših kritikov je obsodila bibliografijo deloma nepopolnim deloma nepotrebnim. Kritikom prve vrste je odgovoril v »Slovanu« Rudolf Maister: Je res, da v bibliografiji niso pribiti vsi, tudi najmanjši – proizvodi posameznih pisateljev, kar pa le bolj žali one, ki se ne najdejo v njih, kakor pa splošnost. Kritikom druge vrste pa dr. Ivan Prijatelj: »Veda! bi ne bila »Veda«, ako bi ne protestirala proti tej agitaciji za tako potrebno vsakdanje orodje vede.

Bibliografija je zrcalo književnega delovanja naroda na kulturni in politični celini. Zato je potrebna vsakomur, ki hoče preценiti in poznati proizvodjalno duševno moč naroda. Potrebna je tudi nam Slovencem (ne samo velikim narodom, kakor je menda trdil kritik v Sl. Narodu). Iz nje se lahko poučimo v kateri vedi, stroki smo napredovali in za koliko, kje smo nazadovali. Spoznano kje nas tišči čevelj, da si vemo pomagati. Dr. Šlebinger nam je podal v svoji potrebni bibliografiji, kakor sam poudarja natančno sliko našega časopisja in leposlovja in žalibog malo prepovršen razgled obzorniškega in glasbenega slovstva.

Iz bibliografije lahko posnamemo, kako kulturno in politično življenje smo živeli v letih 1907-1912. Izhajali je nad 170 časopisov in revij izmed katerih je bilo nad 80, torej polovica na ustanovljenih v teh petih letih. Začeli so izhajati razni novi politični časopisi edini slovenski ilustriran list »Tednik«, razni strokovni in stanovski listi, znanstvene revije in edini narodno-obrambni mesečnik povsod vidimo kako razni stanovi in pokrajine organizirajo in si skušajo potom časopisja zasigurati upravičenost obstoja in si pridobiti uvaževanja pravic in ugodnosti. Lepo se je jelo razvijati slovensko časopisje v Ameriki, ki šteje v tej dobi 2 dnevnik, 7 tednikov in 1 mesečnik (nabožne vsebine). Izmed revij, ki so začele izhajati v teh letih so Veda, Napredna Misel, Slovenska Žena in Slovenski Branik.

Tretje poglavje »Leposlovje« je razdelil pisatelj: 17) Pesništvo in pripovedni spisi 2) Spisi za mladino 3.) Leposlovje po časopisju in zbornikih 4.) Prevodi. Prvi del obsegu poleg izvirnih del tudi prevode, dasi je zanje določen četrti del. Tako je označen vsak prevod v bibliografiji dvakrat. V prihodnji bibliografiji bi naj obsegal prvi del samo izvirna dela. Nadalje bi tudi ponovil željo kritika v Slovanu, da loči v prihodnje g. pisatelj pesništvo in pripovedne spise in mislim da bi bilo razen tega še tudi umestno, da označi v bibliografiji razen celotnih zbirk, tudi druga pesniške proizvode-vsaj one priznanih slovenskih pesnikov-ki so raztreseni po raznih obzornikih in zbornikih.

Leta 1907 - 1912 sicer niso bila za naše leposlovje najmanj rodovitna, vendar pa nismo dobili razen par del ničesar posebnega, klasičnega. Aškerc je obelodanil poleg, drugih pesniških zbirk Jadranske bisere in Poslednjega Celjana, Cankar nam je po klonil kar celo biblioteko novel, med njimi klasičnega Hlapca Jerneja, Aleša iz Razora in slovito dramo Lepa Vida. Slov. Matica je izdala nepotrebno drugo izdajo Pegama in Lambergarja. Ivan Lah je obogatil nase slovstvo z malo preveč razhlinjenim a prijetnim romanom Brambovci in z Vaško kroniko, ki je pisana v pristnem narodnem duhu. Finžgar nam je ustvaril najboljši zgodovinski roman Pod svobodnim Soncem, Golar, Mole in Jerajeva Vida so izdali svoje prve pesniške zbirke izmed katerih je po obliki najboljša Moletova po vsebini pa Golarjeva! V biblioteki pisateljev sta izdala svoje novele Novačan in Pugelj, prvi z odličnim uspehom. Dobili smo - in to je nekaj redkega pri nas – drugo izdajo Ketteja, Prešerna, Zupančiča, in od slednjega razen tega še Samogovore njegovo najboljšo najglobljo pesniško zbirko filozofične vsebine.

Naše mladinsko slovstvo polnijo žalibog še večinoma prevodi. Želeti bi bilo, da bi Mešku in Milčinskemu, ki sta oba stopila z odličnim uspehom o okrog mladinskih pisateljev sledili tudi ostali odlični pisatelji in pesniki. Mnogo leposlovja je raztresenega tudi po raznih obzornikih in časopisih. Dobili smo prevode Šenoje, Vojnoviča, Macharja, Zeyerja, Sienkiewicza, Gorkega, Tolstega, Danteja Manpassanta, Zalaja, Twaina i.t.d.

Odnosno mnogo bolj nego v leposlovju smo napredovali v znanstvu in šolski književnosti. V državoznanstvu in sociologiji so nam podali: Knaflič oris teorije Socializma, Prepeluh Socialne probleme, Furlani Kratek uvod v praktično politiko, Lončar Socialno zgodovino Slovencev, Ušeničnik malo čitano Sociologijo, Vošnjak Ustavo in upravo Ilirskih dežel (1809 – 1813). Na gospodarskih tleh smo dobili dva nova delavca urednika Zadruga,

Stiblerja ki je spisal Krizo v slovenskem združenstvu in Brezigarja, ki si je do danes stekel evropsko priznanje z glasovito brošuro »Verboten einer Wirtschaftskrise in Deutschland«. V inozemstvu so si pridobili mnogo ugleda slovenski znanstveniki Zarnik, Žižek, in Žunkovič. V narodno-obrambnem slovstvu moramo omeniti Brunčka, Mačkovšeka in Bega. Zelo smo napredovali v šolski književnosti, tako da imamo razen rizike – kemijo smo ravnokar dobili – vse slovenske čitanke za nižjo gimnazijo novo predelano izdajo nemške čitanke za prvi in drugi razred srednjih šol Končnik - Bon naravoslovne knjige Herle, Macher in Poljanec, zgodovinske Pirc – Komotar, matematične Matek in Mazi, logiko Ozvald, verouk Pečjak, Svetina in Stroj, geografske Kožuh in Pajk. V vzgojslovni književnosti je najpomembnejše delo teh let Ozvadlova Srednješolska vzgoja. Na filozofični ledini so se predstavljali Ozvald z psihološko analizo Volja in dejanje, Rostohar z Uvodom v znanstvene mišljenje, Seidl z Mehaniko duševnega delovanja, Ušeničnik in Žmavc z raznimi krajšimi spisi. V glasbi so se visoko povzpeli Adamič, Bojuk, Dev, Krek in Lajovic (v bibliografiji njenih imen ne najdem!) Sattner in Parma. Razne članke v glasbi so pisali Beranič, Krek in Gerbič, o upodabljaljoči umetnosti so pisali Cankar Ivan in Izido Levstik Mole in Stegenšek. O raznih umetniških razstavah so poročali Zorman, Smrekar, Pugelj, Jakopič, Sternen i.t.d.

V slovstveni zgodovini naj omenim le Prijatelja, ki nam je šestem zvezku Kersnikovih zbranih spisov mojstrsko orisal šestdeseto leto v našem kulturnem in političnem življenju, Ilešica, Kidriča, Grafenauerjevo Zgodovino slovenskega slovstva in Murka. Izmed prevodov, znanstvenih del ki smo jih dobili v teh letih so pred vsem važni dve knjigi: Detinov Miselni razvoj evropskega človeka in Niederlejev Slovanski svet, ki sta oba prevoda izšla v znanstveni knjižnici Omladine.

Že iz teh vrstic lahko vsakdo uvidi da nam bibliografija ne nudi samo golih brezpomembnih naslovov in suhih števil v ostrih obrisih neposredno sliko narodovega življenja. Zato je ne potrebujemo samo slovstveni zgodovinar in kritik, temveč vsak slovenski izobraženec bodisi profesor, jurist, medicinec, politik, učitelj, dijak, znanstvenik, literat, časnikar, publicist, kratko: da bi jo slovenska javnost krvavo pogrešala. Biti moramo g. pisatelju hvaležni, da se je tako velike in težavne naloge, sestaviti bibliografijo. Upam tudi, da se bo oziral na upravičene želje in nasvet kritikov in da bo prihodnja bibliografija v vsakem oziru dovršena.

Srečko Puncer

Davorin Ravljen:

TAJNO

Tajno v oknu je zaplankal
rožmarin...
Iz daljav nazaj priplaval
je spomin...

Tam v daljavi, v bojnem polji
sred krvi,
tam meglene ugasnile
so oči...

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Tožen le spomin priplul je
v rodno vas...
Zaihtela v sobi mama
je na glas...

Stanko Pečar:

DAN NAD POLJANAMI

Ali vidite dani?
Krepki mladeniči so zataknili za bok
svetli lok
in na svetlih belih dirjajo prek poljan.

Vaše poljane
so posejane...
jezdci dirjajo preko dolin
in v pozdrave
sekajo v preperela drevesa meče krave.

Vstali ste
in semena zlata sejali ste.
ali je trnje na vaših poljanah;
jezdci ognjeni dirjajo preko njiv,
trgajo trnje in klas snetljiv,
a pustijo zoreti zlat klas!

Stanko Pečar:

V BAJNOKRASNI KRESNI NOČI

V bajnokrasni kresni noči
je krilatec zlato klasje želi;
srp srebru v rožicah nežnih
je čez klasje v blagoslov vihtel.

Padlo je klasje v moje srce
v bajni kresni noči žela si,
srp srebru čez zlato klasje
z iraženo roko vihtela si.

Stanko Pečar:

ZVON

Zvon poje
čez širno mesto melodije svoje,
ko bi na trdo jeklo udarjal,

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

sam s sabo se razgovarjal:
Jaz klenkam – zvon!
In kremen se iskri
in kremen ob kremenu plameni.
Le zvon še poje!

Prišli so v očeh s plameni
pogledi ognjeni
kot zmaja.
Pred njimi – strah in trepet
za njimi drget,
o, svet, kje tvoja je pot,
ki vodi povsod
v pomlajeno življenje!

Prišli so – baš zdaj je čas,
da tolčejo s kladivi na nas
da kremen iskri,
da pesek prši.

A mi zvonarji budimo bron
in klenkamo ko zvon
da zadoni čez polje
mogočno, ko plat zvona.

Stanko Pečar:

MI SEJALCI

Mi sejanci, mi smo sejali
zlata semena,
polna zarje in polna plamena.
In mi tkalci bomo tkali
čila načela.

In vretence šlo bo hitreje,
tkalo bo iz svilnate prijé
v naša srca čila načela.
In sto prejo bomo opletli
svoja srca. V njih bo zarja in
dnevi svetli.

Takrat bomo rekli: »Sejanci, sejali smo!
In mi tkalci, tkali smo!«

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

Stanko Pečar:

KO LABOD

Prišel je pomladi tih korak,
kakor potok pride mimo trat lahak...

Zdaj je pomlad
dan je zdaj zlat!
Ti si mi potok srebru.

Svetel dan
je razpel perutnice čez plan.
A ti ljubica si mi potoček – radost.
In jaz se potapljam ko labod,
ki si moči v valčkih belo grud –
in v teh valčkih pijem sladkost...

Stanko Pečar:

V JUTRU

Tak si prišla kakor Zarja
z zlatim vozičkom čez goro nad plan –
Tvoje oči so se svetile kakor plamteča kolesca
Zarje, ki dirja v ravan...

Zrl sem Te kakor v polsanjah
zarja Ti moja – Ti dan vzhajajoči
Tvoji poljubljala z žarki plamtečimi
v polsni na ustni me vroči!

Jutru nasproti popelje se zarja,
zrem jo zadivljen in nemo strmim...
Moja devotka – Ti moja si Zarja
Jaz ti pa Jutro naproti hitim.

LISTEK »KONTROLOR ŠKROBAR« ? roman spisal dr. ALOJZ KRAIGHER

Roman »Gospodin Franjo«, ki nam je povedel na jug naše domovine in nas s kresnimi opisi naravne krasote opozorili na biser naše jugoslovenske zemlje, razkril surovost in gnilstvo nemške inteligence, ki je prišla kultivirati Bosno, je sledil drugi roman, »Kontrolor Škrobar«, ki nam opisuje krasoto obenem pa tudi ogroženost Slovenskih goric, »raja Štajerske« in razkriva malomarnost inteligence na meji. Slovenske gorice, naša skrajna severna postojanka, so torej torišče najnovejšega slovenskega romana, iz česar že tudi sledi tendenca in vodilna misel knjige Razkriti »našo bol« na severni meji, opozoriti naš narod, da je skrajni čas, da zastavi vse sile in obrani Slovenske gorice potujčenja, zbuditi v naši inteligenci spoznanje, da je bila v narodnem oziru premlačna, jo izpreobrniti ter poboljšati. Roman pa ni namenjen samo inteligenci – ali bi vsaj ne smel, biti pisan samo zanje – temveč tudi širšim narodnim slojem. Le vprašanje je ali je tudi dosegel ta svoj smoter v popolni meri ali ne.

Kontrolor Škrobar, glavni junak romana, je tip naše starejše inteligence. V nizkih, skromnih razmerah se je rodila, rasla in se razvijala v nemškem jeziku in duhu se je šolala vzgajala, če sploh smemo rabiti za to šolanje izraz vzgoja, zato je ostalo tudi njeno obzorje ozko, značaji slabotni in omahljivi, v življenju postajali so ponižnim slugom »javnega življenja«, ozkosrčnežem v narodnih ozirih mlačnežem in malomarnežem. V čast preprostemu narodu in v sramoto naši inteligenci moramo odkritosrčno priznati, da je naše preprosto ljudstvo dostikrat bolj narodno zavedno, nego inteligenca (da omenjam samo nemškutarenje »narodnih dam« po Celju, Mariboru, Ljubljani). Tak inteligent je tudi naš žalostni junak kontrolor Škrobar. Kot davčni uradnik pride sčužbovat v Slovenske gorice k sv. Jederti. Velik lahkoživec je in srečo ima v ljubezni. Osvojil si celo vrsto -ilik: Ciliko, Filiko, Miliko, Tiliko, ki nam vsaka predstavlja posebno vrsto našega ženstva. Glavna skrb naših deklet je, da pridejo čim preje v topel in varen družinski zavičaj. Pred vsem hlatajo dohtarji, če pa teh ni, je nazadnje še kak učiteljček ali davčni uradnik dober. Na nekem mestu pravi kontrolor Škrobar: »Saj poznam žensko! Za poročni prstan ti preda ime in čast, izda ti narod in še dušo poleg.« Cilika npr. je vrla narodnjakinja in v vednem boju s svojim bratom – Renegatom. Ko pa vidi, da ji je pri Škrobarju spodletelo, se iz maščevanja zaljubi v nemškega učitelja, ter postane huda renegatka. Lep značaj, kaj?

Filika, s katero se Škrobar končno poroči, igra vlogo žensk, ki čutijo potrebo izkazovati komu svojo materinsko skrb in velikodušnost. Ne vem sicer, če se nahajajo take ženske, a značaj je lep.

Učiteljica Milika predstavlja koketno, strastno in rafinirano žensko, ki boluje na andromaniji. V svojih ljubezenskih spletkah ne pri zanaša niti župniku in mlademu kaplanu. »Brez obzirna sladostna prav nič izbirčna v sredstvih, laž in komedijantstvo ji služita ravno tako dobro kakor hlinjenje in farizejstvo.«

Popolnoma drugačna je Tilika, otroško, očarljivo-ljubko, nežno in sanjavo bitje, ki še ne pozna sveta. Zaljubi se v Škrobarja, katerega ta ljubezen sicer dvigne za nekoliko časa iz blata; ko pa se mu Tilika odreče v svoji nesebičnosti, nedolžni angel, se uda pohotnežu, samo da mu s tem pokaže svojo nesebično in brezmejno ljubezen, ker ji on očita, da ga ni nikoli ljubila, kar da je pokazal s tem, da se mu je odrekla.

S svojim razuzdanim in lahkomišelnim življenjem postane v kratkem predmet občasnega pohujšanja in zasmehovanja. Po raznih škandalih s Faniko, staro Šilečko, Berto se približajo občinske volitve. Slovenci kakor nasprotniki se z vso silo pripravljajo na volilni mej dan. Sigurno računajo v drugem razredu na Škrobarjev in Filipinin glas. Škrobar pa ne voli slovensko, temveč z nasprotno stranko. Ko zvedo po volitvah Slovenci o Škrobarjevem narodnem izdajstvu, ga moralno izbacnejo iz vsoje družbe. Nato se je oženil, kakor je bilo že določeno s Filipino in se umaknil družbi. Zaničevanja sorojakov ga je zelo peklo. Doma se je prepiral, v uradu je postal baje neznosen. Pri neki seji krajnega odbora nemškega Schulvereina so ga vrgli preko praga in tako je odslej sam popival. Nenadoma so začeli govoriti o njegovih neodkritostih v uradu in šepetali celo o neki poneverbi »Neki večer zaide v slovensko družbo. Povabijo ga zopet med se. Sredi raznih pogovorov potegne Škrobar revolver iz žepa in si hladnokrvno požene kroglo v glavo. Tak je bil žalosten konec žalostnega junaka. Poslušajmo kaj pravi pisatelj sam v svojem junaku: »Živel je zase, ne za javnost. Po svojih nagnjenih je izbiral ženske. Zase je iskal užitkov Poznal je plemenitost in dostojnost in sposobnost... Kdo mora zato če ga je vleklo v blato? Kontrolor ni bil junak. A dajte mi junakov v dobi renegatstva, pobitih idealov, ubitega ponosa, klavrnih osebnosti, zaničevanje

samozavesti, ki jo teptajo lastni bratje! ... Upravičena je ta tožba pisatelja danes kakor malo tedaj.

Roman Škrobarjev je pisan naturalistično-realno. Škrobarjeve ljubezenske spletke se v njegovem značaju popolnoma psihološko utemeljene. Značaji katere pisatelj tako plastično orisuje v romanu, so kratko malo verni portreti naših ljudi, ne morda kaki stvori prenapete domišljije, kakršnih najdemo vse polno po romanih. Krasna so nekatera mesta, ko opisujejo lepoto Slovenskih goric npr. v začetku petega poglavja: ... Drevje se smeje v svežem zelenju in travniki vriskajo v polnem cvetju. Na oddaljenih vrhovih leži zgoščen vzbul kot pajčolan. Bele hišice pozdravljajo iz njega in beli zvoniki. Visoki topoli kipijo v nebo, tu paroma, tam v celih vrstah. Vitki in tenki kot ciprese – ljudstvo jim pravi palme – dajejo pokrajini poseben čar kakor hrepenenja so stotera in tisočera. Hrepenenja teh nizkih, skoraj potuhnjenih holmov v višavje navzgor.

Tam daleč na zapadu se dvigata Pohorje in Kozjak, temna in gozdnata; med njima se blešče sneženi vrhovi koroških planin; proti severu se izgublja Golovec in srednje Štajersko hribovje, proti jugu pa vstaja Rogaška gora in hrvaški hribi...

Ti kraji tu pa se drže pri tleh, ponosni na svoje rodovitnost in na poezijo svojih vinskih goric. Nam se ni treba ozirati po svetu – se košatijo bahate –, vsega imamo v izobilju in ni nam treba med leti v tujino...

Polna je knjiga tudi raznih življenjskih modrosti, tako da bi se dala v izvlečku sestaviti brošura, ki bi jo zlasti narod na severni meji rad čital in bi mnogo ulivalo na zburjanje njegove narodne zavesti, - brošura, katero bi čitali z velikim zanimanjem vsak slovenski politik, narodni gospodar, kulturni zgodovinar. Ravno radi krasot in važnosti, ki jih je polna ta knjiga, je škoda, da ima roman dve veliki napaki, ki potisneta vse dobre strani nekako v ozadje. Prva njegova napaka je, da je preveč razblinjen. Tistih neštevilnih ljubezenskih dogodkov in spletek, ki zavzemajo nad polovico knjige, bi prav nič ne bilo treba. Okrog glavnega junaka nastopa toliko stranskih oseb, da je celotna slika medla in neživa, da si so posamezne osebe, poudarjam še enkrat, izvrstno orisane in sto je kakor žive pred nami. Mnogo bolj obžalovanja vredne in svarilna bi stala pred nami Škrobarjeva osebnost, ako bi imel roman polovico manj oseb. Pisatelj namen je menda vendar bil, pokazati nam o osebi kontrolorja Škrobarja slovenskega inteligenta, kakršen ne smel biti in kot tak bi moral stati vedno v ospredju pred čitateljem. Tako pa se ob neštevilnih straneh romana Škrobarjevo osebnost popolnoma razbije in razprši v neštevilne atome.

Druga napaka tega romana, ki ni namenjen samo umetnikom in ljudem očiščenih nazorov, je, da je pisan preveč naturalistično. Škrobarjeve ljubezenske spletke in sestanki bodo zbujali me ljudstvom pohujšanje in slabo vplivali na njegovo naravnost. Zato trezen človek bo mogel nikdar priporočiti preprostemu narodu, da čita to knjigo. Pa tudi marsikateri inteligenti bo kako besedo hote ali nehote razumel napačno in pasel svojo radovednost nad tistimi stranmi. Vkljub tej napaki, ali bolje rečeno, ravno zaradi te napake, se roman telo pridno čita, zlasti bo segala mladina po njem, kar pa ji bo v pogubo. Seveda ne rečem s tem, da bi ne smel knjige čitati odrasel in izobražen človek, ali tisti, ki išče le lepote in umetnosti v romanu, ki v tistih mestih, kjer vidijo drugi pohujšanje vidi le pisatelj namen, pokazati grdo in ostudnost greha, in prisiliti čitatelja, da razumeva in gleda take značaje s studom. Toda koliko je takih ljudi! Neki odlični slovenski pesnik mi je rekel: »Škoda, da je ta roman, ki ima toliko krasnih mest spisal Kraigher naturalist, mar bi ga spiral Kraigher idealist! Tako bi si tudi jaz želel.

Srečko Puncer

TEKMA; drama v treh dejanjih spisal ANT. FUNTEK

Slovenska Matica je izdala letos med drugimi knjigami tudi Funtkovo »Tekmo«. Ta drama ima pa že kos zgodovine. Igrala se je že z uspehom v Ljubljani in v Celju, v Zagrebu pa celo kot najboljša slovenska drama. Glavni junak te drame je Andrej Lesovin, ravnatelj umetniške akademije. Veljal je dolgo za najboljšega in največjega umetnika. Radi prevelike častihlepnosti začne njegova vstvarjajoča moč pojemat, kmalu postane starokopitnež in pri naslednji umetniški razstavi ga prekosi nekdanji njegov učenec Vlado Danej, ki dobi pro darilo. Radi tega začne Lesovin Daneja sovražiti in vrže se kot blazen zopet na delo, z upom, da zopet doseže prvenstvo. Vendar kmalu uvidi, da njegova moč pojema. Ta težka zavest, opojne pijače in morfij ga tirajo v blaznost, ki ga tudi uniči. Vse dejanje drame napravi še resnejše ljubezen med Stano in Danejem.

Ta drama (kakor pove že pisatelj v uvodu) pa nima tega namena, predstavljati boj med starim in mladim, temveč hoče pokazati, kako ubija umetnike brezmejna častihlepnost, da hodi dosti takih ljudi po svetu, ki ti ne odpuste nikoli, ako se rahlo dotakneš njih slave. Tekma je drama častihlepnosti.

Mnenje Hrvatov, da je to naša najboljša drama, je bilo malo pretirano. Osebe so precej dobro označene, samo Lesovin se mi zdi malo pretiravana osebnost. Zelo simpatični osebi sta Danej in pa tudi trezni Grušč. Drama ni ravno najboljša, a med boljše jo gotovo lahko štejemo. Jezik je lep in krepak, kakor smo ga sploh navajeni pri Funtku.

Srečko Puncer

MENCINGERJEVI SPISI S POSEBNIMI OZIROM NA LETOŠNJO MATIČNO IZDAJO

Želja, da bi se izdala Mencingerjeva zbrana dela se je izpolnila. Izšla sta do sedaj dva zvezka njegovih najboljših spisov.

Povesti, ali, da se boljše izrazim novele »Bore mladost«, »Skušnjave in izkušnje« so psihološko označene in so razen »Hoje na Triglav« menda njegova najboljša spisa. Poglejmo si torej njih vsebino. V prvi povesti nas spominja pisatelj na naše, ko je še cvetelo fužinarstvo. Dejanje se vrši v bližini Bohinjskega jezera. Mirko, sin graščaka, je izgubil v zgodnji mladosti svojo mater, tako da je niti ne pomni več. Da bi ne imel spomina na njo, zato je poskrbel že oče, s tem, da je uničil celo njeno sliko. Oče je spravil mater v zgodnji grob, ko jo je trpinčil po smrti in ko mu vest ni dala miru, je uničil še sliko. Išoč torej materino sliko in notranje jasnosti, ne najde miru celo v ljubezni do blage Fužinarjeve hčerke Rozalije. Ko spozna ona njegov nemirni duh, njegovo neodločnost, posebno pa njegovo sebičnost, zasluti, da tiči v njem sled očetovega duha; zato odide rajši v Velesov samostan, ker sluti, da bi ta zakon nikoli ne mogel biti srečen. To in vest o bivšem razmerju njegovega očeta do matere, kar zve še le od veslarja-oskrbnika, ko veslata na viharnem jezeru, ga tira v smrt v viharnih valovih Bohinjskega jezera. Značaja nežne, mirne in pobožne Rozalije, ter viharnega in neodločenega Mirka si stojita v nasprotju in zato je morala iti Rozalija v samostan. Častitljiva je prikazen starega graščaka fužinarja. Posebno se odlikuje opis Bohinjskega jezera ob jutranji in večerni zarji in nevihte na jezeru.

Na psihologiji temelji tudi druga povest »Skušnjave in izkušnje« - Abiturient Vekoslav je idealen, nepokvarjen mladenič, vrh tega še pesniško navdihnjen. V dotik z dozorelimi in ljubeznivimi ljudmi, posebno z zrelemi nazori bratranca Dr. Martina premaga svojo

sentimentalno ljubezen do lepe in bogate neveste Agate; v pogledu na lepo slovensko zemljo, mu priraste k srcu druga ljubiva - domovina. Izbere si naposled, posebno na željo očeta, duhovniški stan in postane marljiv naroden delavec, Agato pa poroči dr. Marin. Vmes so vpletena še druga dejanja, kakor ljubezen in ženitev učitelja Ambroža z gostilničarsko hčerko Urško in njene matere z Volbenkom, ki je še v najboljših letih. V ozadju pa s straši demonska prikazen berača Kilijana, ki je s svojo neukročeno strastjo uničil srečo svojim najljubšim. Osebnost Vekoslava je prav dobro karakterizirana in priča tudi nekoliko tudi na osebo Mencingerjevo. Martin je veselega, dovtipnega značaja, a je mož zrelih nazorov. Agata je ljubeznivo in odkritosrčno slovensko dekle, kar se pokaže posebno v obnašanju proti Vekoslavu, katerega noče žaliti, ampak mu rajši vse odkrije. V trdosrčnem očetu Vekoslava nam hoče pokazati pisatelj tudi slave strani kmeta, ki v svojem slepem veselju sili svojega sina le v duhovniški stan. Tretji spis letošnje izdaje je »Zlato in sit«, ki je pa bolj potopisna črtica, kakor povest. Pisatelj pripoveduje tukaj svoje dogodljaje iz hoje na Triglavsko pogorje, kamor je bil povabljen na lov. Vse je vpleteno v ta spis; zdaj modruje pisatelj s čitateljem, sedaj nam zopet na šaljiv, vendar popolnoma realistično slika lovca-čudaka Čuka, ki še veruje v čarovnice in hoče kopati zlato s pomočjo čarovniške knjige. Zelo romantična je oseba lepe planšarice Silvije, preganjane od sorodnikov, ki dobi slednjič svojega videmskega zlatarja za moža. Posebno živo nam riše pisatelj gorske kraje in divno planinsko življenje.

Kakor vidimo, imajo Mencingerjevi spisi največ značaja šaljivega domačega kramljanja in so za naše prosto ljudstvo izborna čtivo, saj je pisal Mencinger za ljudstvo. On sicer ni umetni stilist, saj njemu dejanje ni glavna stvar, ampak le povod, lahko kaj pove. Tako je Mencingerju cel opis le nekak okvir, kamor položi svoje nazore o narodnem življenju. Zdaj nam riše kmetiško življenje (»Jerica«), zdaj nam pokaže napihnjeno puhlost nemškutarstva, obenem pa visoko vrednost in potrebo dobre slovenske inteligence (»Vetrogončič«).

Mencingerjevi spisi sicer nekoliko trpijo na tem, da je v en spis toliko vpletenih, vendar ni za njega to nič slabega, saj je to nekako značilno za pisatelja in v čitatelju vzbudi zanimanje, ker toliko vplete v svoje povesti. Mencingerjevi spisi so lepe literarne vrednosti in ponekod najdemo naravnost klasična mesta v pripovedovanju, kakor n.pr. epizoda v Hoji na Triglav, k pride oča Rok v svojem originalnem bohinjškem kostumu z dijaki v Ljubljano k opisovanju v prvi gimnazijski razred.

Radi svojega »samosvojega sloga« in klasičnega jezika zavzema Mencinger v slovenskem slovstvu lepo mesto in se spodobi, da ga vsak razumnik dobro pozna.

Srečko Puncer

Fran Roš:

MLADA POLJANA

Iz mlade pojane
puhti, puhti
in sveže opojno
duhti, duhti.

Poljana puhteča
kipi moči
in vabi in kliče
puhti, puhti.

Ah zdaj, ko pomladi
je zlati čas
sejati je treba,
saj zdaj je čas.

A glej, od nikoder
sejalcev ni
in mlada poljana
drhti, drhti.

Fran Roš:

NARODNA
Bliska se kosa
tamkaj med žitom
pesem odmeva
glasna čez plan.

Tamkaj v poljani
žanje moj fantič,
padajo klasje
zlati pred njim.

Ah da že skoro
mesec zasveti,
pride prek polja
fantič mi v vas.

Fran Roš:

MED POLJANAMI

Med poljanami
in cveticami
stopam spečimi,
mlada lica mi
sape božajo.

Murni svirajo
tam v poljani mi,
nad poljanami,
razoranimi
plove pesem v noč.

Da grem k ljubici
prek poljane v vas,

Maistrovih (skoraj) deset mesecev v Celju

pa nikdo ne ve,
ko polje in jaz.

Zvezde nad menoj,
ki mi svetijo
k njej na pot.

Fran Roš:

KJE SO DNEVI?

Kje so dnevi, davni težki,
ko iskal sem gladkih cest
gazil blato, v noči temni
in brez zvezd?

Šli so, šli so in nikdar več
k meni se ne vrnejo
svetle zvezde se nikdar ne
vrnejo.

Fran Roš:

MOJA PESEM

Prek poljane
razorane
šla je pesem moja
hrepeneča
koprneča
k tebi, v noč.

Skozi gaje
pesem šla je
tja do okenc tvojih
v tihi noči
da v vroči
ti pove ljubezni...

Fran Roš:

IZGNANCI

Burja drvi prek morja iz daljav,
biča valove proseče, guleče;
šviga njen meč ves blesteč in krvav.

Burja vrši preko morskih planjav,
v njej trepetajo izgnanci slabotni,
lic izsesanih in sklonjenih glav.

V skalo zaganja morje se, šumi,
nosi glasove obupa in dalje,
majka izgnancev trpi in ječi.
V vale strmijo, njih prsi jim greh
težak teži, da pod njim se šibijo,
prosijo majko s solzami v očeh.

»Majka umira nam, tjakaj do nje
v mehkem naročju morje nas ponesi!«
Pljuskne. Valovi ko preje šume.